

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Om inntektsoppgjørene 1988

NOU 1988: 26

NOU

Norges offentlige utredninger 1988

Seriens redaksjon:

**FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR**

-
1. Scenekunst.
<i>Kultur- og vitenskapsdepartementet</i>	15. Samspill om grunndata.
<i>Forbruker- og administrasjonsdepartementet</i>
2. Kildevern og offentlighet i rettspleien.
<i>Justis- og politidepartementet</i>	16. Eiegransgrenser og administrative inndelingsgrenser.
<i>Justis- og politidepartementet</i>
3. Nasjonal handlingsplan for havbruksforskning.
<i>Fiskeridepartementet</i>	17. Frivillige organisasjoner.
<i>Finans- og tolldepartementet</i>
4. Behovet for åpne hjerteoperasjoner i Norge.
<i>Sosialdepartementet</i>	18. Lov om planlegging, bygging og drift av rørløpninger for transport av petroleum over land (rørløpsloven).
<i>Olje- og energidepartementet</i>
5. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988.
<i>Forbruker- og administrasjonsdepartementet</i>	19. Lov om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå.
<i>Finans- og tolldepartementet</i>
6. Erstatning og forsikring ved yrkesskade.
<i>Justis- og politidepartementet</i>	20. Berging av menneskeliv.
<i>Justis- og politidepartementet</i>
7. Egenbetaling i helse- og sosialsektoren.
<i>Sosialdepartementet</i>	21. Norsk økonomi i forandring.
<i>Finans- og tolldepartementet</i>
8. Lov om psykisk helsevern uten eget samtykke.
<i>Sosialdepartementet</i>	22. Endringer i åndsverkloven m.v.
<i>Justis- og politidepartementet</i>
9. Evaluering av Rettleiingstjenesten i fiskerierieringen.
<i>Fiskeridepartementet</i>	23. Om utjamningen av inntektene i jordbruket.
<i>Landbruksdepartementet</i>
10. Hovedavtale for jordbruket.
<i>Forbruker- og administrasjonsdepartementet</i>	24. Inntektsdannelsen i Norge.
<i>Forbruker- og administrasjonsdepartementet</i>
11. Aktuelle skipsfartsspørsmål.
<i>Utenriksdepartementet</i>	25. Ny militær straffeprosesslov m.v.
<i>Justis- og politidepartementet</i>
12. Husstandsfeilsskap.
<i>Forbruker- og administrasjonsdepartementet</i>	26. Om inntektsoppgjørene 1988.
<i>Forbruker- og administrasjonsdepartementet</i>
13. Pensjonering av uføre.
<i>Sosialdepartementet</i>	
14. Ny lotterilov.
<i>Justis- og politidepartementet</i>	

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1988:26

Om inntektsoppgjørene 1988

RAPPORT NR. 2, 1988

fra

Det tekniske beregningsutvalg

for inntektsoppgjørene

Avgitt til Forbruker- og administrasjonsdepartementet

Oslo, 26. april 1988

FORVALTNINGSTJENESTENE

STATENS TRYKNINGSKONTOR

OSLO 1988

REPUBLIKA SLOVENSKA

Ministrstvo za kulturo

Urad Republike Slovenije

za kulturo

Urad Republike Slovenije

za kulturo

Urad Republike Slovenije

za kulturo

Urad Republike Slovenije

za kulturo

ISSN 0333-2306

ISBN 82-583-0129-2

A.s Verbum/Aase Grafiske A.s

Forord

Den rapport Det tekniske beregningsutvalg la fram i januar i år hadde et mer omfattende innhold enn det utvalgets rapporter ved tidligere årsskifter har hatt. Utvalget mente dette var hensiktsmessig av hensyn til partenes forberedelser foran inntektsoppgjøret.

I rapporten ble det sagt at utvalget ville legge fram en ny rapport med et revidert og utvidet materiale nærmere inntektsoppgjøret.

De fleste inntektsoppgjør er nå gjennomført. Beregningsutvalget mener likevel at det vil være av interesse at en rapport blir lagt fram nå. I tillegg til en ajourføring av januar-rapporten, er det lagt vekt på å få fram enkelte virkninger av det inntektspolitiske opplegget.

Rapporten har stort sett samme kapittelinndeling som de senere års vårrapporter. De enkelte oversikter er imidlertid tildels utvidet og omarbeidet.

Oversikten over inntektsutviklingen i jordbruk og fiske er sløyfet. Utvalget mener at oversikten i den form den hadde, var ufullstendig og at den burde legges om og utvides. Det pågår nå på ulike hold utredninger om inntektsforholdene i jordbruket. Når disse utredningene foreligger, vil utvalget drøfte videre hvordan inntektsforholdene i primærnæringene skal behandles.

Utvalgets medlemmer fra Norges Bondelag/Norsk Bonde- og Småbrukarlag og fra Norges Fiskarlag har ikke deltatt i arbeidet med denne rapporten. Utvalgets øvrige medlemmer har som vanlig deltatt sammen med sine rådgivere. Det har også vært andre bidragsyttere fra de institusjoner som er representert i utvalget.

Oslo, 26. april 1988

Svein Longva
formann

Juul Bjerke

Hallvard Borgenvik

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

INNHold

	Side
Kap. 1 Den samlede inntektsutviklingen	5
1. Inntektsutviklingen for Norge	5
2. Faktorinntekt, lønn og driftsresultat	7
3. Den institusjonelle inntektsfordelingen	12
Kap. 2 Lønnsutviklingen i senere år	19
1. Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere	19
2. Lønnsutviklingen ifølge nasjonalregnskapet	22
3. Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder	24
4. Lønnsoverhenget	31
5. Lønnsutviklingen for kvinner og menn	31
6. Deltidsansatte	33
7. Lønnsspredningen i N.A.F.s kvartalsstatistikk	35
8. Oppsummering av kapittel 2	37
Kap. 3 Prisutviklingen og prispolitikk	42
1. Utviklingen i prisindeksene	42
2. Ajourført dekomponering av konsumprisveksten fra 1986 til 1987	45
3. Anslag på konsumprisutviklingen i 1988	47
4. Prispolitikk	49
Kap. 4 Utviklingen i disponibel realinntekt	51
Kap. 5 Utviklingen i norsk industris konkurranseevne	59
1. Om konkurranseevne-begrepet	59
2. Lønninger	60
3. Direkte og totale lønnskostnader	61
4. Utviklingen i lønnskostnadene overfor andre land i felles valuta	62
5. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien	64
6. Markedsandeler	67
7. Arbeidskonflikter	68
Kap. 6 Konjunktursituasjonen	69
1. Verdensøkonomien	69
2. Norsk økonomi	73
Vedlegg: A. Tidligere revisjoner av driftsresultatet	79
B. Lønnsoppgjørene i 1987 og 1988	82
C. Definisjoner av en del lønnsbegreper	87
D. Kursutviklingen for norske kroner	88

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen

1. INNTEKTSUTVIKLINGEN FOR NORGE

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskaping i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapasiteten i landet som følge av slitasje og elde, framkommer nettonasjonalproduktet som er netto verdiskaping, eller opptjent nettoinntekt i landet.

Nettonasjonalproduktet gir uttrykk for opptjent nettoinntekt i Norge. Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem kan imidlertid Norge også ha netto finansinntekter av fordringer i utlandet og vi kan motta netto inntektsoverføringer. I tillegg til nettonasjonalproduktet har vi derfor bruk for inntektsbegrep som gir uttrykk for mottatt nettoinntekt for Norge, dvs. nettoinntekt som tilfaller nordmenn (personer bosatt i Norge, norske selskaper, offentlig forvaltning).

Nasjonalinntekten er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn fra produktiv virksomhet, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram den disponible inntekten for Norge.

Disponibel inntekt for Norge defineres som innenlandsk, netto verdiskaping (nettonasjonalproduktet) pluss netto finansinntekter og stønader fra utlandet. Som tabell 1a viser er både nettofinansinntekter og netto stønader fra utlandet negative for Norge, hovedsakelig som en følge av netto utenlandsgjeld og u-hjelp. Disponibel inntekt for Norge viser hva landet har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinvestering (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet).

Spesialberegninger foretatt for Beregningsutvalget for 1987, gjengitt i tabell 1a, viser at disponibil inntekt for Norge økte med ca 8,3 prosent fra året før. Tallene er ikke korrigert for prisendringer og gir derfor ikke uttrykk for utviklingen i realverdien (kjøpekraften) av disponibil inntekt for Norge. I nasjonalregnskapet er det imidlertid ikke innført noe mål for disponibil inntekt for Norge uttrykt i faste priser (faste kroner). I det følgende benyttes begrepet «disponibel realinntekt for Norge» for disponibil inntekt korrigert for prisendringer. Den prisindeks som brukes er nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. en prisindeks for konsum og netto realinvestering.

Tabell 1b viser den årlige veksten i disponibil realinntekt for Norge for årene 1978–1987. De

Tabell 1a. Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*	1987*
Bruttonasjonalprodukt	213,1	238,7	285,0	327,7	362,3	402,2	452,5	500,2	514,6	557,0
– Kapitalslit	34,6	36,9	41,4	48,0	55,0	59,6	62,5	66,5	72,7	79,2
= NETTONASJONALPRODUKT	178,5	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	390,0	433,7	441,9	477,8
+ netto renter og aksjeutbytte										
fra utlandet	+ 7,2	+ 9,3	+ 9,5	+ 10,6	+ 12,7	+ 13,0	+ 13,1	+ 9,5	+ 9,2	+ 9,0
= NASJONALINNTEKT	171,3	192,5	234,2	269,0	294,6	329,6	376,8	424,2	432,7	468,8
+ netto stønader fra utlandet	+ 1,9	+ 2,2	+ 2,4	+ 2,8	+ 3,6	+ 4,2	+ 4,2	+ 4,8	+ 5,9	+ 6,5
= DISPONIBEL INNTEKT										
FOR NORGE	169,4	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	372,7	419,4	426,8	462,3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall

¹ Tall for 1987 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget

Tabell 1b. *Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent.*

	Endring i perioden	Endring fra året før									
	1978- 1987	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*1987**)	
Vekst i disponibel realinntekt ..	34,4	2,2	7,6	10,6	2,5	÷ 1,4	3,9	8,7	5,5	÷ 5,1	÷ 0,7
Bidrag til vekst fra: ²⁾											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	9,8	3,7	2,0	2,4	÷ 1,2	0,0	2,6	2,4	0,6	1,0	1,6
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	26,7	1,3	4,0	2,3	1,3	0,0	2,5	3,9	5,8	3,8	÷ 0,6
Endring i bytteforholdet	÷ 1,6	÷ 1,4	2,7	5,5	2,4	÷ 0,8	÷ 1,3	2,1	÷ 2,0	÷ 10,0	÷ 1,8
Endring i rente- og stønads- balansen overfor utlandet	÷ 0,5	÷ 1,4	÷ 1,1	0,3	0,0	÷ 0,5	0,1	0,2	1,0	0,0	0,2

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntekts tall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.²⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.³⁾ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.⁴⁾ Se fotnote 1, tabell 1a.

foreløpige nasjonalregnskapsberegningene viser et fall på 0,7 prosent i 1987, mot et fall på 5,1 prosent i 1986. På 80-tallet, dvs. i perioden 1980–1987, har den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt vært 1,8 prosent. Dette er betydelig lavere enn i perioden 1975–1980 med en årlig vekst på 4,6 prosent og også lavere enn i perioden 1970–1975, da den årlige veksten var 3,5 prosent. Det er spesielt de to siste årene som trekker veksten for perioden 1980–1987 ned. Ser en på perioden 1980–1985 var nemlig den gjennomsnittlige veksten i disponibel realinntekt for Norge 3,8 prosent.

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Dette er vist i tabell 1b, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og de øvrige næringer. Oljevirkosomhet er definert som summen av sektorene utvinning og rørtransport av olje og gass.

Tabell 1b viser at det i 1987 var de negative bidragene fra bytteforholdet overfor utlandet og fra produksjonsutviklingen utenom oljevirkosomhet som sto for fallet i landets disponible realinntekt.

Bytteforholdet («terms of trade») beregnes som forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere.

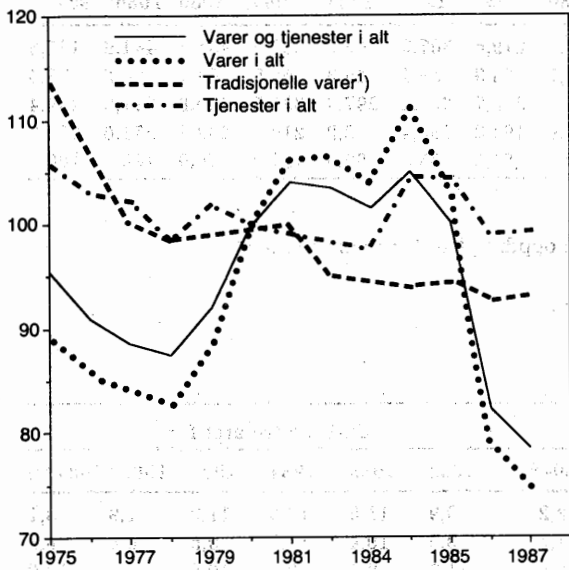
En slik forverring i bytteforholdet gjør at landet isolert sett må redusere konsum eller sparing, dvs. at disponibel realinntekt går ned.

I 1986 falt den gjennomsnittlige eksportprisen med 19 prosent, mens den gjennomsnittlige importprisen var omtrent uendret. Dette førte til at bytteforholdet overfor utlandet ble forverret med om lag 17,5 prosent, etter en forverring også i 1985 på 5,3 prosent. Fallet i den gjennomsnittlige prisen på olje og gass på 40,2 prosent var hovedårsaken til den sterke svekkelsen i bytteforholdet i 1986. Bytteforholdet for tradisjonelle varer ble forverret med 7,4 prosent og bytteforholdet for tjenester med 3,8 prosent. Dette må i noen grad sees i sammenheng med devalueringen i mai 1986.

Foreløpige beregninger for 1987 viser en prisoppgang på 2,2 prosent på samlet eksport, mens den gjennomsnittlige importprisen økte med 6,7 prosent. Dette førte til at bytteforholdet ble forverret med om lag 5 prosent. Det var særlig prisnedgangen på eksport av naturgass som bidro negativt, mens bytteforholdet for tradisjonelle varer og tjenester utviklet seg positivt.

Figur 1.1 viser utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet siden 1975 for varer og tjenester i alt, for varer i alt, for tjenester, og for såkalte tradisjonelle varer. Mer enn hele forbedringen i bytteforholdet i årene rundt 1980 har gått tapt etter 1985. Et hovedtrekk siden 1975 er at bytteforholdet for tjenester har vært fallende nesten hele tiden, hovedsaklig på grunn av fall i fraktprisene. For varer har bytteforholdet vært preget av oljeprissjokkene i 1979–1980 og 1986. Prisutviklingen på olje og gass bidro til en betydelig bedring i bytteforholdet for varer fram

Figur 1.1. Bytteforholdet overfor utlandet.
Bytteforholdet i 1980 = 100.

¹) Alle varer utenom råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte eksport og import til oljevirksomheten.

til og med 1984. For perioden 1977–1987 under ett har olje- og gassprisenes bidrag til endring i bytteforholdet vært negativt – siden 1977 har veksten i olje- og gassprisene i gjennomsnitt bare vært om lag 60 prosent av veksten i importprisene.

Differansen mellom fallet i realinntekten i 1987 på 0,7 prosent, og bytteforholdets negative bidrag på 1,8 prosent utgjøres stort sett av produksjonsvekstens positive bidrag på 1 prosent. Bidraget fra produksjonsvekst har imidlertid falt de siste to år, fra en topp i 1985 på 6,4 prosent. Bidraget fra vekst i oljevirksomhet sto for det positive bidraget fra produksjonsveksten i 1987, med et bidrag på 1,6 prosent – omtrent som gjennomsnittet for årene 1978–1986 på 1,5 prosent.

De øvrige næringene ga altså et negativt bidrag til vekst i realdisponibel inntekt på 0,6 prosent i 1987. Dette er under gjennomsnittet for årene 1978–1986 (pluss 2,8 prosent), og godt under gjennomsnittet for siste treårsperiode (pluss 4,5 prosent). Dette negative bidraget skyldes at økningen i eksporten ikke var sterk nok til å oppveie en svak innenlandsk etterspørselsvekst.

2. FAKTORINNTÉKT, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en faktorinntekt som gir uttrykk for den inntekten som til-

faller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten beregnes som nettonasjonalprodukt (nettoproduktet for hver næring) fratrasket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i lønnskostnader og restposten driftsresultat. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønsmottakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av produksjonsfaktorene kapital og eierens egen arbeidsinnsats.

Det er grunn til å understreke at de inntektsbegrepene som blir omtalt i dette avsnittet, omfatter inntekt før direkte beskatning. Dette gjelder både lønnskostnader og driftsresultat. I tillegg er det benyttet funksjonell og ikke institusjonell sektorinndeling. Det betyr at inntektene er gruppert etter de næringene hvor de er opptjent og ikke etter hvem de tilfaller. Tallene for driftsresultat gir derfor ikke direkte uttrykk for lønnsomhet i bedriftsøkonomisk forstand. Særlig rentebetalinger og direkte beskatning fører til at det er store ulikheter mellom inntektsberegninger etter funksjonelle og institusjonelle inndelinger. Inntektsberegninger etter institusjonell sektorinndeling omtales i avsnitt 1.3.

Ved vurdering av tallene i dette avsnittet, må en regne med til dels store feilmarginer. Dette gjelder spesielt for driftsresultatberegningene både totalt og fordelt på de enkelte næringene, fordi driftsresultatene beregnes som restposter. Usikkerheten er særlig knyttet til tallene for 1986 og 1987 der tallgrunnlaget ennå ikke er fullstendig. I vedlegg 1 er det gjengitt tabeller som viser de revisjonene som tidligere er foretatt av driftsresultatet fra første foreløpige anslag til endelige tall.

Utviklingen i opptjente inntekter i løpende priser for en del hovedstørrelser er satt opp i tabellene 1c og 1d. Tallene refererer seg til hele økonomien inklusive oljevirksomheten og den svake utviklingen i faktorinntektene i 1986 kan derfor i stor grad forklares med prisutviklingen på olje og gass.

Spesialberegninger foretatt for Beregningsutvalget viser at faktorinntekten fra 1986 til 1987 vokste i underkant av 9 prosent. Faktorinntektsveksten er klart høyere enn fra 1985 til 1986, men avviker ellers relativt lite fra de øvrige årtall-årendringene på 1980-tallet. Lønnskostnadene vokste om lag 12 prosent fra 1986 til 1987. Dette er lavere enn lønnskostnadsveksten fra 1985 til 1986, men høyere enn gjennomsnittlig vekst fra 1980 til 1985. Driftsresultatet sank med 23 prosent fra 1985 til 1986. Nedgangen har stoppet opp, og driftsresultatet i 1987 er tilnærmet uendret fra 1986. Til sammenligning var gjennomsnittlig vekst i perioden 1980–1985 på 13,4 prosent.

Tabell 1c. *Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner.*

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*1987* ¹⁾
Nettonasjonalprodukt	160,5	178,5	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	390,0	433,7	441,9 477,8
- Netto indirekte skatter	22,2	21,5	24,4	29,1	33,9	38,1	45,3	52,5	64,1	70,2 73,4
= Faktorinntekt	138,2	157,0	177,4	214,6	245,7	269,2	297,3	337,5	369,6	371,6 404,4
Lønnskostnader	113,0	124,0	129,4	145,4	164,2	183,4	198,2	216,4	239,7	271,6 304,3
Driftsresultat	25,3	33,0	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	121,2	129,9	100,0 100,1

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Tallene for 1987 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget.Tabell 1d. *Faktorinntektsutviklingen. Prosent.*

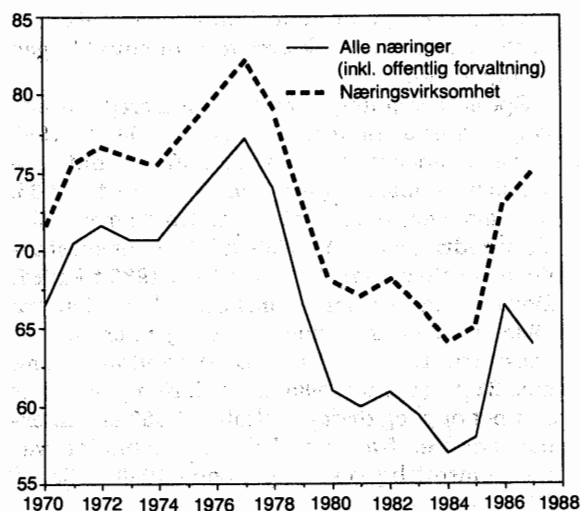
Utviklingen i	Årlig endring			Endring fra året før					
	1970-75	1975-80	1980-85	1982	1983	1984	1985	1986* 1987* ¹⁾	
Nettonasjonalprodukt	13,1	13,8	12,2	9,9	11,5	13,8	11,2	1,9	8,1
Faktorinntekt	13,6	14,2	11,5	9,5	10,4	13,5	9,5	0,6	8,8
Lønnskostnader	15,5	11,0	10,5	11,7	8,1	9,1	10,8	13,3	12,0
Driftsresultat	8,0	23,3	13,4	5,2	15,4	22,3	7,2	23,0	0,1

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1c.**Endringer i funksjonell inntektsfordeling**

Figur 1.2 viser hvordan utviklingen i lønnskostnader og driftsresultat har endret den funksjonelle inntektsfordelingen over tid. I næringsvirksomhet (bedrifter) utgjorde lønnskostnadsandelen i perioden 1971-78 over 70 prosent av faktorinntekten. Lønnskostnadsandelen nådde et toppnivå i 1977 med vel 77 prosent. Etter 1977

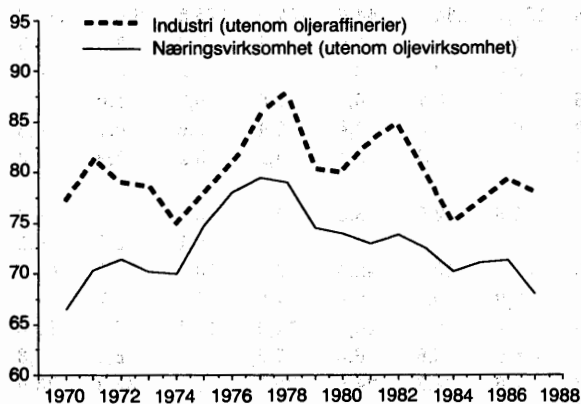
Figur 1.2. *Lønnskostnadsandel for alle næringer og næringsvirksomhet. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.*

har andelen gradvis avtatt og var i første halvdel av 1980-årene under 60 prosent. I 1986 økte lønnskostnadsandelen til nærmere 67 prosent, mens foreløpige tall for 1987 indikerer at den har avtatt og nærmer seg 60 prosent igjen.

Over tid vil lønnskostnadsandelen påvirkes både av endringer i forholdet mellom lønnskostnader og faktorinntekt i de enkelte næringer og av lønnskostnadene og faktorinntektenes fordeling på de ulike næringer. Blant annet kan utviklingen i oljevirksomheten, hvor lønnsandelen er svært lav, i høy grad forklare forløpet på kurvene i figur 1.2 etter 1977. I figur 1.3 er derfor gjengitt utviklingen i lønnskostnadsandelen i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet og i industri utenom oljeraffinerier. Fram til 1977 lå lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet på om lag samme nivå som for næringsvirksomhet totalt. Etter 1977 har lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet avtatt mindre enn for næringsvirksomhet totalt, og andelen har holdt seg i overkant av 70 prosent. Den økte svakt fra 1984 til 1986, for så å avta til 68 prosent i 1987. Dette er første året etter 1970 at lønnsandelen er under 70 prosent. For industrien utenom oljeraffinerier er økningen i lønnskostnader som andel av faktorinntekten sterkere enn i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet fra 1985 til 1986 mens andelen avtar mindre fra 1986 til 1987.

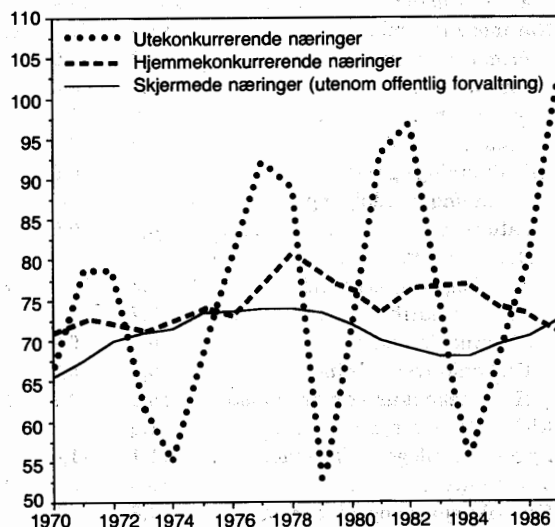
Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnader

Figur 1.3. Lønnskostnadsandel for næringsvirksomhet utenom oljevirsomhet og for industri utenom oljeraffinerier. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

som andel av faktorinntekt for fastlands-Norge eksklusive offentlig forvaltningsvirksomhet, der næringene er gruppert etter konkurransetype. De skjermene næringene utenom offentlig forvaltningsvirksomhet har hatt en relativ stabil lønnskostnadsandel. Den varierte mellom 70 og 73 prosent i perioden fra 1972 til 1980. Fra 1980 til 1985 falt andelen svakt til i underkant av 70 prosent, mens den i 1986 og 1987 igjen økte til vel 70 prosent. Av figuren ser en at lønnskostnadsandelen i utekonkurrerende næringer er sterkt preget av konjunkturelle bevegelser. For utekonkurrerende næringer utenom utenriks sjøfart og oljeboring steg andelen fra 67 prosent i 1985 til over 78 prosent i 1986 og videre til over 100 prosent i 1987. Den høye lønnskostnadsandelen i 1987 skyldes hovedsakelig stor negativ faktorinntekt i oljeraffineri. Bergverk og utekonkurrerende industri eksklusivt oljeraffineri har en lønnskostnadsandel i overkant av 84 prosent mot 76 prosent i 1986. En kan også merke seg at Norsk Jernverk ikke fikk tilskudd i 1987, mens bedriften i 1986 fikk om lag 600 millioner kroner. Dette påvirker faktorinntektsutviklingen i metallproduksjonsvirksomhet. Hvis vi korrigerer for tilskuddet til Norsk Jernverk i 1986, ville lønnsandelen i bergverk og utekonkurrerende industri utenom oljeraffineri dette året vært vel 80 prosent. Hjemmekonkurrerende næringer har en mer stabil lønnskostnadsandel enn utekonkurrerende. Den har avtatt svakt etter 1984, og de foreløpige beregningene for 1987 gir en andel på mellom 71 og 72 prosent. Det er det laveste som er observert etter 1970.

Figur 1.4. Lønnskostnadsandel for næringsvirksomhet etter konkurransetype. Fastlands-Norge. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

Lønnskostnader etter næring

Tabell 1e viser lønnskostnader i milliarder kroner fordelt etter næring de siste 10 år. De samlede lønnskostnadene i 1987 er foreløpig anslått til 304,3 milliarder kroner. Lønnskostnadene i næringsvirksomhet er anslått til 223,8 milliarder kroner som er en økning på mellom 11 og 12 prosent fra året før. Dette er mindre enn fra 1985 til 1986, da økningen var vel 14 prosent.

De kraftigste prosentvise økningene i lønnskostnadene fant sted i bygge- og anleggsvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet, begge med en økning på om lag 18 prosent. Bygge- og anleggsvirksomhet hadde tilsvarende høy vekst i lønnskostnadene fra 1985 til 1986, mens forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet i samme periode hadde over 20 prosent vekst. Også i olje- og gassutvinning vokste lønnskostnadene fra 1986 til 1987 mer enn i næringsvirksomhet totalt. Økningen er anslått til 15,7 prosent mot 12,4 prosent året før.

I industri og bergverksdrift er lønnskostnadene i 1987 anslått til nærmere 62 milliarder kroner, en økning på vel 10 prosent fra året før. Økningen var sterkest i skjermet industri med 14,4 prosent, mens lønnskostnadsøkningen i hjemmekonkurrerende og utekonkurrerende industri var klart svakere, med henholdsvis 7 og 10 prosent. Til sammenligning var lønnskostnadsøkningen i skjermet industri 13,9 prosent fra 1985 til 1986, i hjemmekonkurrerende industri 10,4 prosent og i utekonkurrerende industri 8,3 prosent.

Fallet i lønnskostnadene i sjøfart og oljeboring

Tabell 1e. Lønnskostnader etter næring 1978–1987. Milliarder kroner.

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*	1987* ¹⁾
Lønnskostnader	124,0	129,4	145,4	164,2	183,3	198,2	216,4	239,7	271,6	304,3
Næringsvirksomhet	93,8	97,3	108,8	121,7	134,8	144,6	157,9	175,5	200,6	223,8
Primærnæringer	1,0	1,0	1,2	1,4	1,4	1,5	1,7	2,0	2,2	2,5
Jordbruk	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6
Skogbruk	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1
Fiske og fangst	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8
Oljeutvinning og rørtransport	0,7	0,9	1,4	1,8	2,6	3,1	4,2	5,2	5,9	6,8
Utvinning av råolje og naturgass	0,7	0,9	1,4	1,8	2,6	3,0	4,1	5,1	5,8	6,7
Rørtransport	—	—	—	—	—	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Industri og bergverksdrift	31,3	32,1	35,0	38,5	40,8	42,4	46,0	50,5	56,0	61,8
Bergverksdrift	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2
Skjermet industri	6,6	6,9	7,5	8,4	9,1	10,1	11,0	12,1	13,8	15,8
Utekonkurrerende industri	5,0	5,3	6,0	6,6	6,6	6,8	7,5	8,0	8,7	9,3
Hjemmekonkurrerende industri	19,0	19,2	20,7	22,6	24,2	24,6	26,5	29,3	32,3	35,5
Elektrisitetsforsyning	1,6	1,6	1,8	2,1	2,4	2,6	2,8	3,2	3,7	4,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	11,1	11,4	12,7	13,2	14,7	16,2	17,2	18,5	21,8	25,8
Varehandel	16,3	16,7	18,8	20,9	23,4	24,9	27,3	30,6	35,7	40,0
Utenriks sjøfart og oljeboring	4,8	4,9	5,4	6,5	6,8	6,8	6,8	6,3	5,9	4,5
Utenriks sjøfart	4,5	4,5	4,9	5,8	5,8	5,9	5,8	5,2	5,0	3,6
Oljeboring	0,3	0,4	0,5	0,7	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	0,9
Samferdsel	11,1	11,7	13,2	14,9	16,8	18,0	19,1	21,0	24,2	26,8
Boligtjenester	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
Annen næringsvirksomhet	15,8	16,9	19,1	22,2	25,7	28,9	32,6	38,0	44,9	51,2
Hotell og restaurantdrift	2,1	2,2	2,5	3,0	3,4	3,8	4,3	4,8	5,8	6,7
Finansiell tjenesteyting	4,0	4,2	4,9	5,7	6,7	7,6	8,5	9,9	11,6	13,1
Forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet	2,7	3,0	3,5	4,4	5,3	6,1	7,6	9,7	11,7	13,8
Tjenesteyting ellers	7,0	7,5	8,2	9,1	10,3	11,4	12,2	13,6	15,8	17,6
Offentlig forvaltningsvirksomhet	30,2	32,1	36,6	42,5	48,5	53,6	58,5	64,2	71,0	80,5
Statlig forvaltningsvirksomhet	10,7	11,2	12,5	14,6	16,4	17,8	18,9	20,2	22,2	24,8
Kommunal forvaltningsvirksomhet	19,5	20,9	24,1	27,9	32,1	35,8	39,6	44,0	48,8	55,7
MEMO:										
Fastlands-Norge	118,5	123,6	138,6	155,8	173,9	188,3	205,4	228,2	259,8	293,0
Skjermede næringer	93,2	97,7	110,3	124,7	141,2	154,9	169,1	188,3	215,9	245,1
Utekonkurrerende næringer	5,7	6,0	6,8	7,4	7,5	7,7	8,6	9,1	9,9	10,5
Hjemmekonkurrerende næringer	19,6	19,9	21,5	23,7	25,2	25,7	27,7	30,8	34,0	37,4

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1c.

fra 1985 til 1986 fortsatte i 1987, og i utenriks sjøfart er lønnskostnadene redusert med over 28 prosent. Utflugging og dermed sterk nedgang i antall sysselsatte forklarer reduksjonen i lønnskostnaden.

I offentlig forvaltning økte lønnskostnadene med 13,3 prosent. Mens statlig forvaltningsvirksomhet hadde en lønnskostnadsvekst om lag som i næringsvirksomhet, hadde kommunal forvaltningsvirksomhet en vekst på i overkant av 14

prosent, eller 2,5 prosentpoeng høyere enn i næringsvirksomhet.

Driftsresultat etter næring

Anslagene som er gjort for Beregningsutvalget viser et samlet driftsresultat på 100,1 milliarder kroner i 1987. Det er tilnærmet uendret fra 1986. I 1986 sank driftsresultatet med 23 prosent, vesentlig som følge av prisutviklingen på olje og

Tabell 1f. Driftsresultat etter næring 1978–1987. Milliarder kroner.

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*	1987 ¹⁾
Driftsresultat	33,0	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	121,2	129,9	100,0	100,1
Næringsvirksomhet	39,2	55,3	77,9	92,9	100,1	115,0	136,6	145,3	120,6	124,4
Primærnæringer	8,8	8,9	9,9	11,7	12,5	12,2	13,9	14,0	15,2	17,7
Jordbruk	7,0	6,9	7,6	8,5	9,7	8,9	10,2	9,9	10,3	11,7
Skogbruk	0,9	1,0	1,1	1,5	1,5	1,3	1,6	1,6	1,8	2,1
Fiske og fangst	0,9	1,0	1,2	1,7	1,3	2,0	2,1	2,5	3,1	3,9
Oljeutvinning og rørtransport	8,1	15,4	32,0	37,3	38,9	45,9	56,0	59,9	23,7	22,4
Utvinning av råolje og naturgass	7,8	14,5	30,6	35,6	37,3	45,0	55,6	59,2	20,4	18,9
Rørtransport	0,3	0,9	1,4	1,7	1,6	0,9	0,4	0,7	3,3	3,5
Industri og bergverksdrift	4,8	10,3	8,8	7,6	7,2	10,7	15,1	15,3	14,4	14,1
Bergverksdrift	—	0,1	—	0,3	0,2	0,4	0,5	0,3	0,3	0,2
Skjernet industri	1,3	1,2	1,5	1,8	2,0	2,8	3,5	4,1	4,1	5,4
Utekonkurrerende industri	0,7	5,4	2,9	0,3	—	2,8	6,5	4,2	2,4	÷ 0,4
Hjemmekonkurrerende industri	2,8	3,6	4,4	5,2	5,0	4,7	4,6	6,7	7,6	8,9
Elektrisitetsforsyning	2,2	2,2	2,1	3,6	4,6	6,3	7,5	7,6	7,9	9,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,7	1,3	1,2	1,6	2,2	2,2	1,9	2,6	3,9	6,0
Varehandel	1,9	1,6	4,3	6,5	7,6	7,5	8,0	6,7	6,0	3,6
Utenriks sjøfart og oljeboring	÷ 2,9	÷ 1,8	÷ 0,5	÷ 0,4	÷ 3,0	÷ 4,7	÷ 2,5	÷ 1,1	0,1	÷ 1,0
Utenriks sjøfart	÷ 3,3	÷ 2,1	÷ 0,8	÷ 2,1	÷ 5,0	÷ 6,5	÷ 4,0	÷ 2,1	0,3	0,4
Oljeboring	0,4	0,3	0,3	1,7	2,0	1,8	1,5	1,0	÷ 0,2	÷ 1,7
Samferdsel	÷ 1,5	÷ 1,7	÷ 2,1	÷ 1,7	÷ 1,6	÷ 0,3	—	÷ 1,3	÷ 0,6	÷ 1,7
Boligtjenester	5,2	5,7	6,4	7,4	8,6	9,6	10,8	11,9	12,6	13,3
Annen næringsvirksomhet	10,9	13,4	15,8	19,3	23,1	25,6	25,9	29,7	37,4	40,4
Hotell og restaurantdrift	0,4	0,5	0,5	0,7	0,9	1,3	1,4	1,6	1,4	1,9
Finansiell tjenesteyting	3,2	4,0	5,1	7,0	8,6	9,2	7,7	8,1	13,7	13,4
Forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet	2,8	4,0	4,6	5,2	6,3	6,9	8,1	9,8	10,9	12,0
Tjenesteyting ellers	4,5	4,9	5,6	6,4	7,3	8,2	8,7	10,2	11,4	13,1
Offentlig forvaltningsvirksomhet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korreksjonsposter	÷ 6,2	÷ 7,3	÷ 8,7	÷ 11,3	÷ 14,3	÷ 16,0	÷ 15,4	÷ 15,4	÷ 20,6	÷ 24,3
MEMO:										
Fastlands-Norge	27,8	34,5	37,7	44,7	49,9	57,9	67,6	71,2	76,2	78,7
Skjermede næringer	22,5	23,5	28,2	35,6	41,9	46,7	52,3	55,9	61,0	64,0
Utekonkurrerende næringer	0,7	5,5	2,9	0,6	0,2	3,2	7,0	4,5	2,7	÷ 0,2
Hjemmekonkurrerende næringer	4,6	5,5	6,6	8,5	7,8	7,9	8,3	10,8	12,5	14,9

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1c.

gass. Oljevirkomheten svarte i 1986 for om lag 24 prosent av samlet driftsresultat, en halvering av andelen fra tidligere i 1980-årene. I 1987 er oljevirkomhetens andel av driftsresultatet redusert med ytterligere 1–2 prosentpoeng i forhold til i 1986.

Tabell 1f viser driftsresultatet fordelt etter næring de siste 10 år. Det er knyttet stor usikkerhet til anslagene for 1987, og de må tolkes med forsiktighet.

Driftsresultatet for fastlands-Norge er beregnet til 78,7 milliarder kroner, en økning på vel 3 prosent fra 1986. Det er nærmere 4 prosentpoeng mindre økning i driftsresultatet enn økningen fra 1985 til 1986. Driftsresultatet økte prosentvis mest i hjemmekonkurrerende næringer slik det har gjort de siste 3 år. Skjermede næringer hadde en økning i driftsresultatet på 5 prosent, 4 prosentpoeng mindre enn året før. Både i 1986 og 1987 utgjorde driftsresultatet i skjer-

mede næringer over 60 prosent av driftsresultatet totalt. Det er en klar økning fra tidligere i 1980-årene da andelen varierte mellom 43 og 48 prosent. Anslagene tyder ellers på at utekonkurrerende næringer utenom utenriks sjøfart og oljeboring for tredje året på rad har nedgang i driftsresultatet.

For industri og bergverksdrift totalt er driftsresultatet i 1987 om lag som i 1986, etter at det ble redusert med 6 prosent fra 1985 til 1986. Anslagene viser at utviklingen er forskjellig for industrivirksomhetene gruppert etter konkurranstype. Prosentvis økte driftsresultatet mest i skjermet industri (33 prosent), mens driftsresultatene i hjemmekonkurrerende industri økte gjennomsnittlig 16 prosent. I utekonkurrerende industri viser beregningene at driftsresultatet ble redusert med 2,8 milliarder kroner til et svakt negativt resultat. Hovedårsaken til det svake resultatet er en nedgang i driftsresultatet i oljeraffinerer med 1,8 milliarder kroner slik at sektoren hadde et negativt driftsresultat på om lag 2 milliarder kroner i 1987. I tillegg kommer bortfallet av støtte til Norsk Jernverk. Jf. også forklaringen til figur 1,1 i omtalen av endringer i funksjonell inntektsfordeling. Korrigert for dette var driftsresultatet i utekonkurrerende industri bare svakt lavere i 1987 enn i 1986.

Driftsresultatet i bygge- og anleggsvirksomhet er beregnet til 6 milliarder kroner i 1987, en økning på nærmere 55 prosent fra året før. Dette tyder på at den sterke økningen i driftsresultatet i næringen etter 1984 fortsetter.

Etter 1984 har driftsresultatet i varehandel avtatt. Nedgangen fortsatte også i 1987 og er beregnet til 2,4 milliarder kroner, en reduksjon på 40 prosent fra 1986.

Utenriks sjøfart og oljeboring har hatt negativt driftsresultat i lengre tid. I 1986 var driftsresultatet ifølge foreløpige beregninger såvidt positivt, mens det i 1987 antas å være negativt igjen. Den positive utviklingen for driftsresultatet i utenriks sjøfart fra 1985 til 1986 ser imidlertid ut til å fortsette også i 1987.

3. DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I dette avsnittet presenteres det beregninger av inntektsutviklingen basert på en institusjonell inndeling av økonomien. Det betyr at disponibel inntekt for Norge er gruppert etter hvem den tilfaller og ikke etter hvor den opptjenes. Denne delen av nasjonalregnskapet omtales som inntektsregnskapet og er fortsatt under oppbygging i Statistisk Sentralbyrå. Usikkerheten er derfor stor for en del av tallene som presenteres i dette avsnittet. For 1987 er beregningene dessuten ikke på langt nær så fullstendige og godt fundert som for tidligere år, da det så kort tid

etter årets utløp ikke finnes tilstrekkelig statistikk til å lage et inntektsregnskap for alle sektorer. Av hensyn til omtalen og analysen av inntektsutviklingen i Beregningsutvalgets rapport har Statistisk Sentralbyrå på oppdrag fra utvalget likevel laget årsanslag for husholdningssektoren i alt og for undergruppene lønns-takere og trygdede, pensjonister o.a. Verken for undergruppen selvstendig næringsdrivende eller for de andre hovedgrupper av institusjonelle sektorer (offentlig forvaltning, finansinstitusjoner og ikke-personlige foretak) er det så langt laget årsanslag for 1987. Publiseringen av et fullstendig inntektsregnskap for 1987 vil første gang skje i forbindelse med publiseringen av reviderte nasjonalregnskapstall i begynnelsen av mai (marsregnskapet).

Tabell 1g viser hvordan disponibel inntekt for Norge har fordelt seg på fire hovedgrupper av institusjonelle sektorer for årene 1978–1987, illustrert med tall i milliarder kroner og prosentvis fordeling og så langt beregningene foreligger.

Offentlig forvaltning

Offentlig forvaltning består av stats-, trygde-, og kommuneforvaltningen. Disponibel inntekt i denne hovedgruppen har utgjort om lag 1/3 av landets samlede disponible inntekt i hele perioden. Inntektene består i hovedsak av direkte og indirekte skatter, mens utgiftene stort sett er subsidier og direkte stønader til husholdningene.

For årene 1978–1986 var den årlige, gjennomsnittlige veksten i offentlig forvaltnings disponible inntekt 12,8 prosent, mot 12,0 prosent for landet som helhet. I femårsperioden 1977–1982 var den gjennomsnittlige, årlige vekst i disponibel inntekt i offentlig forvaltning 14,3 prosent, mot 13,5 prosent for hele Norge. I denne perioden var det spesielt året 1980 som trakk den gjennomsnittlige inntektsveksten opp, da disponibel inntekt i offentlig forvaltning økte fra 57,9 milliarder til 78,9 milliarder kroner, en vekst på 36,2 prosent. Dette skyldtes i stor grad en sterk økning i skatt og avgift på utvinning av råolje og naturgass.

Etter 1982 (1983–1986) har den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel inntekt i offentlig forvaltning vært 10,8 prosent, mot 10,0 prosent for landet under ett. Veksten i disponibel inntekt var særlig sterk i 1984 og 1985, noe som både skyldtes større skatteinntekter som følge av det økte aktivitetsnivået i økonomien, og en forholdsvis sterk økning i oljeskattene. Som en følge av fallet i oljeprisen, og dermed reduserte oljeskatter, falt i 1986 den disponible inntekt i offentlig forvaltning med i overkant av 6 prosent.

Tabell 1g. Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling.

	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987 ¹⁾
Milliarder kroner										
Offentlig forvaltning	52,3	57,9	78,9	87,1	94,9	104,3	127,3	153,1	143,3	..
Finansinstitusjoner	2,8	3,6	4,9	7,2	9,1	9,9	5,4	6,2	11,3	..
Offentlig eide banker	1,3	1,7	3,1	4,3	5,8	5,7	1,4	0,8	4,7	..
Private finansinstitusjoner	1,5	1,8	1,8	2,8	3,3	4,2	4,0	5,4	6,6	..
Ikke-personlige foretak	+ 6,5	2,9	7,9	9,4	4,7	9,5	17,4	19,1	10,4	..
Husholdninger	120,8	125,8	140,0	162,5	182,2	201,7	222,5	241,0	261,8	285,4
Disponibel inntekt for Norge	169,4	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	372,7	419,4	426,8	462,3
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	30,9	30,4	34,0	32,7	32,6	32,0	34,2	36,5	33,6	..
Finansinstitusjoner	1,7	1,9	2,1	2,7	3,1	3,0	1,4	1,5	2,6	..
Offentlig eide banker	0,8	0,9	1,3	1,6	2,0	1,7	0,4	0,2	1,1	..
Private finansinstitusjoner	0,9	1,0	0,8	1,1	1,1	1,3	1,0	1,3	1,5	..
Ikke-personlige foretak	+ 3,8	1,5	3,4	3,6	1,6	2,9	4,7	4,6	2,4	..
Husholdninger	71,3	66,1	60,4	61,0	62,6	62,0	59,7	57,4	61,3	61,7
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Tall for 1987 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget.

Etter at Beregningsutvalget avsluttet sitt arbeid, har Statistisk Sentralbyrå publisert nye tall for disponibel inntekt for årene 1985–1987 (se Statistisk ukehefte nr 18/88). Revisjonene vil medføre noen mindre endringer i den prosentvise fordelingen.

Finansinstitusjoner

Finansinstitusjonene består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskap, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner. For årene 1978–1986 vokste finansinstitusjonenes disponible inntekt med gjennomsnittlig 19,4 prosent årlig.

Det er naturlig å skille mellom privat og offentlig eide institusjoner. De private – som domineres av forretnings- og sparebanker – hadde i perioden 1977–1986 en gjennomsnittlig, årlig vekst i disponibel inntekt på om lag 21 prosent. I 1980 falt denne undergruppens disponible inntekt som følge av en betydelig sterkere vekst i renteutgiftene enn i renteinntektene. I 1981 var situasjonen omvendt, og de private institusjonenes disponible inntekt økte med over 62 prosent. En lignende utvikling var det i 1984 og 1985, da de private finansinstitusjonene først opplevde en nedgang i disponibel inntekt på om lag 5 prosent, og året etter en vekst på 35 prosent. Også denne gang var det vekselvis sterkere vekst i renteutgifter og renteinntekter som ga en slik utvikling. I 1986 økte private finansinstitusjoners disponible inntekt med om lag 22 prosent.

I gruppen av offentlige finansinstitusjoner er Norges Bank dominerende. For årene 1978–1986 var disse finansinstitusjonenes gjennomsnittlige, årlige vekst i disponibel inntekt 17,4 prosent.

Statsbankene (ekskl. Norges Bank) sto imidlertid for en meget sterk vekst i årene 1978, 1979 og 1980. I 1980 hadde også Norges Bank en kraftig økning i renteinntekter fra valuta-reservene. En sterk vekst i Norges Banks renteutgifter til statskassen, sammen med en ny føring av Norges Banks overføringer til statskassen, gjorde at de offentlige institusjonenes disponible inntekt i 1984 falt til en firedel av nivået året før. Veksten i Norges Banks renteutgifter til statskassen fortsatte i 1985. I 1986 ble den stadig sterke veksten i sentralbankens renteutgifter til statskassen mer enn oppveid av økningen i dens renteinntekter.

Ikke-personlige foretak (selskaper)

Selskapssektoren består av statseide foretak (inkl. statens forretningsdrift ekskl. offentlig eide banker), kommuneforetak og private ikke-personlige foretak. Private ikke-personlige foretak er foretak med begrenset ansvar, så som aksjeselskaper, andelslag, borettslag o.l. Private og statlige aksjeselskaper dominerer denne sektoren.

Tabell 1h viser hovedpostene i inntektskontoen for ikke-personlige foretak. I 1978 var foretakenes disponible inntekt negativ. Sektoren brukte derfor av kapitalbeholdningen dette året. 1978 var preget av dårlige resultater for både

Tabell 1h. *Inntekter og utgifter for ikke-personlige foretak inkl. Statens forretningsdrift. Milliarder kroner.*

	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*
Inntekter	21,2	39,0	59,9	72,6	77,6	92,7	112,6	123,1	96,2
Driftsresultat	11,5	28,0	46,1	55,0	57,2	68,9	88,2	92,3	57,9
Renteinntekter	2,5	3,3	4,3	6,2	8,3	9,1	9,1	14,8	20,8
Andre inntekter ¹⁾	7,2	7,7	9,5	11,4	12,1	14,7	15,3	16,0	17,5
Utgifter	27,7	36,1	52,0	63,2	72,8	83,2	95,1	104,0	85,8
Direkte skatter og trygdepemier	7,3	11,3	23,3	25,7	27,6	32,0	38,4	47,3	20,0
Renteutgifter	13,2	16,4	18,7	24,6	29,7	32,2	36,1	37,7	46,5
Andre utgifter ¹⁾	7,2	8,4	10,0	12,9	15,5	19,0	20,6	19,0	19,3
Disponibel inntekt	+ 6,5	2,9	7,9	9,4	4,8	9,5	17,5	19,1	10,4

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inkluderer aksjeutbytte inntekt/utgift, utbytte på eierkapital i statsforetak og netto skadeforsikringspremier/-erstatninger.

skipsfarten og industrien, samtidig som oljevirksomhetens bidrag til økonomien hovedsakelig var på kostnadssiden. Fra dette bunnåret økte sektorens disponible inntekt til en foreløpig topp i 1981. Storparten av denne økningen fant sted i private ikke-personlige foretak. Disse fikk i 1982 en nedgang fra 5,8 milliarder kroner i disponible inntekt til + 1,6 milliarder, mens statsforetakene økte sin disponible inntekt fra 2,3 milliarder til 3,7 milliarder kroner i 1982. Vekst i driftsresultatet førte til kraftig økning i sektorens disponible inntekt både i 1983, 1984 og 1985, mens disponible inntekt ble nesten halvert i 1986. Hovedårsaken til dette fallet var at driftsresultatet falt kraftig i oljevirksomheten, mens utgiftene fortsatt vokste.

Husholdninger

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge. Den omfatter også selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hovedsektorene målt ved disponible inntekt. Av tabell 1g framgår at om lag 70 prosent av Norges disponible inntekt tilfalt husholdningene ved slutten av 1970-årene. I perioden 1980–1987 har husholdningenes andel vært noe lavere – rundt 60 prosent.

I 1987 vokste husholdningenes disponible inntekt (løpende priser) med 9 prosent. Dette er noe under gjennomsnittlig, årlig vekst i perioden 1977–1986, som var 10,6 prosent. Siden 1981 – da veksten var 16,1 prosent – har veksten vært avtakende fram til 1986, for deretter å øke noe i 1986 og 1987. Veksten i husholdningenes disponible inntekt lå under veksten i disponible inntekt for Norge i årene 1983–1985. I 1986 økte

imidlertid landets disponible inntekt (løpende priser) svært lite i forhold til året før, slik at husholdningenes andel av disponible inntekt for Norge økte med 3,9 prosentpoeng til 61,3 prosent. I 1987 var husholdningenes andel av disponible inntekt omtrent som året før – 61,7 prosent.

Tabell 1i viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på de ulike postene for årene 1981–1987. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektssiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepemier).

I tabell 1j er den nominelle veksten i husholdningenes disponible inntekt i perioden 1982–1987 deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Beregningene viser en vekst i disponible realinntekt på 0,8 prosent fra 1986 til 1987. Dette er både lavere enn året før da veksten var 1,5 prosent, og lavere enn den gjennomsnittlige, årlige vekst på 1980-tallet.

Tabell 1j viser videre hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1981 til 1987. Det framgår av tabellen at utviklingen i inntektsstrukturen i de siste tre årene på flere viktige områder har utviklet seg annerledes enn tidligere på 1980-tallet.

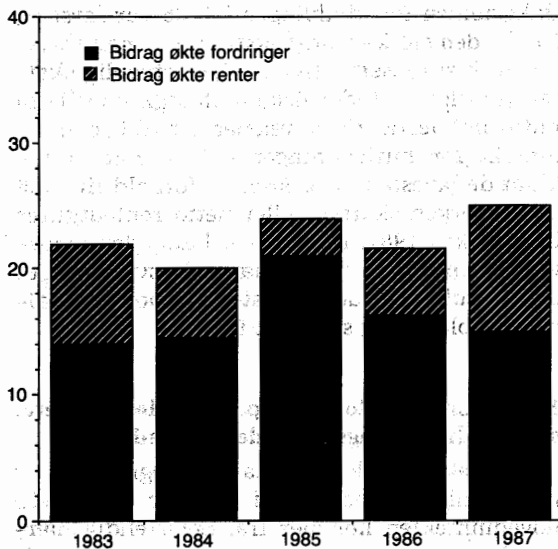
Fra 1981 til 1983 var vekstbidraget fra lønn nær null, mens lønnsveksten de siste årene har gitt det største bidraget til økt realinntekt. Denne lønnsveksten har særlig sammenheng med den sterke sysselsettingsveksten i disse årene. Fra 1981 til 1983 ga også utviklingen i skatter og trygdepemier et positivt bidrag til realinntektsveksten, dvs. at realverdien av husholdningenes skatteinnbetalinger falt i disse årene. I de siste fire årene har realveksten i direkte skatter og trygdepemier bidratt klart negativt, med et særlig sterkt negativt utslag i

Tabell 1i. *Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner⁴⁾.*

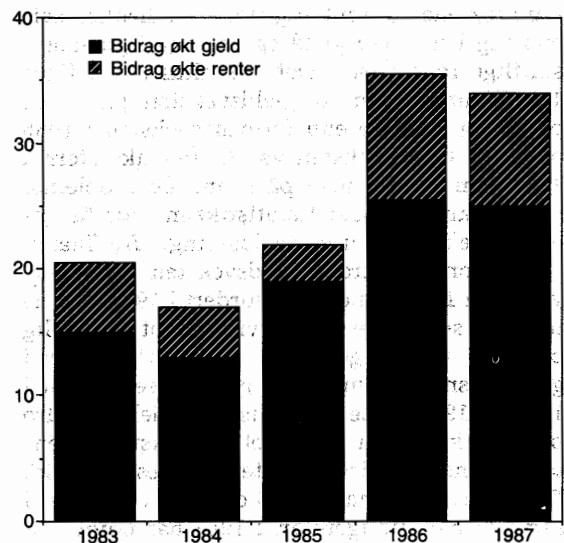
	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ¹⁾
Inntekter	233,3	262,4	289,0	318,3	349,7	395,8	444,3
Lønn ²⁾	139,8	156,2	169,2	185,0	205,2	232,4	260,1
Driftsresultat	31,0	34,5	37,0	40,8	43,4	48,0	50,3
Renteinntekter ³⁾	10,4	12,5	15,3	18,7	21,4	27,8	35,0
Stønader	48,6	55,6	63,4	67,9	73,8	81,5	93,3
Andre inntekter	3,4	3,7	4,1	5,8	5,9	6,0	5,6
Utgifter	70,7	80,1	87,4	95,8	108,7	134,0	158,9
Direkte skatter og trygdepremier ²⁾	54,0	59,1	62,4	68,0	76,2	88,3	101,1
Renteutgifter	14,0	17,6	21,3	24,1	38,8	41,3	52,1
Andre utgifter	2,6	3,4	3,6	3,6	3,7	4,4	5,7
Disponibel inntekt	162,5	182,2	201,7	222,5	241,0	261,8	285,4

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Alle tall for 1987 for husholdninger i alt eller undergrupper er spesielle beregninger for Beregningsutvalget og er basert på svært usikkert grunnlag.²⁾ Ekskl. arbeidsgiveravgift.³⁾ Husholdningenes renteinntekter omfatter i tillegg til renter på finansobjekter, bankinnskudd m.v. også fremmede renter i livsforsikring (ikke-realiserte renter). I 1987 utgjør ikke-realiserte renteinntekter om lag 1/3 av totale renteinntekter i husholdningssektoren.⁴⁾ Etter at Beregningsutvalget avsluttet sitt arbeid, har Statistisk Sentralbyrå publisert nye inntektstall for perioden 1985–1987 (se Statistisk ukehefte nr 18/88). Disponibel inntekt i 1985 er revidert til 239,2 milliarder kroner, i 1986 til 259,8 milliarder og i 1987 til 286,6 milliarder.Figur 1.5. *Husholdningenes renteinntekter og renteutgifter, vekst i prosent.*

A. Vekst i renteinntektene

B. Vekst i renteutgiftene

1986 på grunn av de skatteskjerpelser som ble gjennomført i løpet av dette året.

I tillegg til lønn er driftsresultat og stønader de største inntektskomponentene. Tabellen viser at bidraget fra driftsresultatet er forholdsvis lite, og at det er en tendens til at bidraget blir svakt negativt mot slutten av perioden. Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende.

Stønadene – som er hovedinntektskilden til pensjonister og trygdede – gir et forholdsvis stabilt, positivt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Det høye positive bidraget i 1983 har sammenheng med økt arbeidsløshet og dermed økte trygdeutbetalinger, mens det stabile bidraget i de senere årene er en følge av at virkningen av den klare økningen i tallet på pensjonister og i pensjonsytelser i

Tabell 1j. *Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger i alt.¹⁾ ³⁾ Prosent.*

	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ²⁾
Disponibel realinntekt	1,1	2,0	3,7	2,3	1,5	0,8
Bidrag til vekst fra:						
Lønn	0,6	÷ 0,1	2,3	4,0	4,9	3,1
Driftsresultat	0,0	÷ 0,2	0,7	÷ 0,2	0,6	÷ 0,5
Stønader	0,9	1,6	0,2	0,8	1,0	1,8
Direkte skatter og trygde-						
premier	0,4	0,9	÷ 0,8	÷ 1,8	÷ 2,6	÷ 2,0
Netto renteutgifter	÷ 0,6	÷ 0,2	0,5	÷ 0,8	÷ 2,1	÷ 0,9
Andre inntekter, netto	÷ 0,3	0,1	0,8	÷ 0,1	÷ 0,2	÷ 0,7

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntekts- og utgiftstabell deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.²⁾ Se fotnote 1, tabell 1i.³⁾ Se fotnote 4, tabell 1i. De reviderte tallene fra Statistisk Sentralbyrå gir følgende vekst i disponibel realinntekt: 1985: 1,5 prosent, 1986: 1,0 prosent og 1987: 2,1 prosent.

noen grad har blitt motvirket av nedgangen i arbeidsløsheten.

Som vist i tabell 1j har utviklingen i realverdien av netto renteutgifter stort sett bidratt negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt hvert år på 1980-tallet. Særlig markert var utslaget i 1986. Norges Bank har foretatt beregninger som splitter veksten i renteinntektene og renteutgiftene på henholdsvis endring i fordring/gjeld og endring i gjennomsnittlige rentesatser. Dette er illustrert i figur 1.6. Figuren viser at gjeldsveksten har vært betydelig sterkere enn fordringsveksten i 1986 og 1987. Gjeldsveksten var nesten like sterk i 1987 som i 1986, men på grunn av problemer med at kredittmarkedsstatistikken *ikke* fanger opp ulike typer av utlansavlastninger fra finansinstitusjonene er trolig gjeldsveksten noe undervurdert i 1986 og noe overvurdert i 1987. For de to årene sett under ett får vi derimot et rimelig bilde av utviklingen, og renteutgiftene har i gjennomsnitt økt med omlag 35 prosent pr. år i 1986 og 1987. Økte rentesatser på gjelden bidro bare til knapt en fjerdedel av veksten i renteutgiftene disse årene, resten skyldes økt gjeld. Renteinntektene har i 1986 og 1987 vokst mer i samsvar med tidligere år. I 1987 har imidlertid økte rentesatser på fordringene bidratt noe sterkere til veksten i renteinntektene enn tidligere.

Sterkere vekst i renteutgiftene enn i renteinntektene resulterte i sterk vekst i husholdningenes netto renteutgifter både i 1986 og 1987. I følge Norges Banks beregninger bidro realveksten i netto renteutgifter til å *redusere* disponibel realinntekt for husholdningene med 2,0 prosent både i 1986 og 1987. For 1987 avviker dette noe fra de foreløpige beregningene fra Statistisk Sentralbyrå gjengitt foran i tabell 1j. Forskjellen gjelder særlig husholdningenes gjelds-

vekst, hvor inntektsregnskapet ligger betydelig lavere.

Samlet bidro lønn, driftsresultat og stønader til en realinntektsvekst på 4,9 prosent i 1987, ifølge de foreløpige beregningene. Dette var mindre enn bidraget til vekst i husholdningenes disponible realinntekt for disse komponentene i 1986, som var et rekordår så langt i 80-årene. Bakgrunnen for utviklingen i 1986 var først og fremst den sterke lønnsveksten og en helt uvanlig sterk sysselsettingsvekst. En betydelig skattekjerpelse og sterk vekst i renteutgiftene i 1986 bidro imidlertid til at veksten i realdisponibel inntekt for husholdninger i 1986 likevel ble blant de laveste i 1980-årene. I forhold til 1986 økte hverken skattene eller netto renteutgifter like sterkt i 1987. En noe mer beskjeden lønnsvekst sammen med et tilnærmelsesvis uendret driftsresultat gjorde at veksten i disponibel realinntekt ble omlag som året før.

Husholdningssektoren oppdelt i lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede

I inntektsregnskapet i nasjonalregnskapet er husholdningene delt inn i grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. Selvstendig næringsdrivende har egen næringsdrift som hovedinntektskilde, lønnstakere har vanlig lønnsarbeid som hovedinntektskilde, mens trygdede, pensjonister o.a. har pensjoner, ulike trygder eller annet som hovedinntekt. I denne siste gruppen kommer også studenter og militære.

Det er betydelig usikkerhet ved en slik oppdeling. Spesielt gjelder dette de siste årene, der det statistiske grunnlaget for oppdelingen er uhyre svakt. I tillegg kommer usikkerheten ved framskrivningen av utviklingen i enkelte inntekts- og utgiftsarter. For driftsresultatet, som beregnes etter en indirekte metode, er usikkerheten i

anslaget for 1987 så stor at det ikke har noen hensikt å publisere tall for disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende så kort tid etter årets utløp.

Tabell 1k viser at det er vesentlige forskjeller mellom inntektsutviklingen for de tre gruppene. Mens den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt for hele husholdningssektoren fra 1981 til 1987 har vært 1,9 prosent, har den for gruppen lønnstakere vært 1,6 prosent, for trygdede og pensjonister 5,8 prosent og for selvstendige minus 1,6 (1981–1986).

Hovedårsaken til at gruppen selvstendig næringsdrivende har hatt en reell inntektsreduksjon i denne perioden er at driftsresultatet – som står for om lag 2/3 av deres inntekter – har utviklet seg negativt i flere av årene. Samtidig har det vært en viss nedgang i tallet på årsverk utført av selvstendige. Dessuten har denne gruppen hatt en betydelig økning i netto renteutgifter de siste årene. Dette har sammenheng med at

selvstendig næringsdrivende tar opp lån i næring, og derfor generelt har større gjeld enn andre husholdninger.

Inntektsveksten til lønnstakerhusholdningene skyldes ikke minst lønnsveksten. Veksten i real-lønn ga bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 5,5 prosent i 1985, 6,8 prosent i 1986 og 4,3 prosent i 1987.

Den siste husholdningsgruppen – trygdede og pensjonister – har hatt en meget sterk realinntektsvekst siden 1983. Dette skyldes hovedsakelig veksten i stønader – som alene står for ca. 70 prosent av denne gruppens inntekter. Denne gruppen skiller seg dessuten fra de to andre husholdningsgruppene ved at den har hatt et betydelig positivt bidrag fra netto renteinntekter. Dette har sammenheng med at denne gruppen tradisjonelt har hatt positive nettofordringer, og derfor har hatt fordel av veksten i rentenivået de siste årene.

Det materialet som er presentert ovenfor gjør

Tabell 1k. Vekst i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende.²⁾ Prosent.

	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ¹⁾
Vekst i disponibel realinntekt	÷ 1,9	÷ 4,7	÷ 0,1	0,9	÷ 3,1	..
Bidrag til vekst fra:						
Driftsresultat	÷ 1,6	÷ 3,7	1,5	2,9	4,3	..
Lønn	0,1	÷ 1,2	÷ 0,7	0,9	1,1	..
Stønader	÷ 0,2	÷ 0,4	÷ 1,7	0,5	0,4	..
Direkte skatter og trygdepremier	2,1	1,8	0,2	÷ 0,7	÷ 1,3	..
Netto renteutgifter	÷ 1,9	÷ 1,3	0,0	÷ 2,5	÷ 7,2	..
Andre inntekter, netto	÷ 0,4	0,2	0,1	÷ 0,2	÷ 0,3	..

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ På grunn av stor usikkerhet i beregningen av driftsresultatene for 1987 er vekst i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende ikke beregnet.

²⁾ Se fotnote 4, tabell 1i. De reviderte tallene medfører at vekst i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende blir ÷4,2 prosent fra 1984 til 1985 og ÷4,9 prosent fra 1985 til 1986. Det er særlig bidraget fra driftsresultatet som er justert ned.

Tabell 1l. Vekst i disponibel realinntekt for lønnstakere.²⁾ Prosent.

	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ¹⁾
Vekst i disponibel realinntekt	0,2	2,0	3,0	2,4	1,3	0,6
Bidrag til vekst fra:						
Lønn	1,0	÷ 0,1	3,2	5,5	6,8	4,3
Driftsresultat	0,4	0,2	0,4	÷ 0,3	0,0	÷ 0,8
Stønader	0,5	0,7	÷ 0,8	0,4	0,3	1,3
Direkte skatter og trygdepremier	0,2	1,0	÷ 0,8	÷ 2,1	÷ 3,4	÷ 2,6
Netto renteutgifter	÷ 0,6	÷ 0,4	÷ 0,2	÷ 0,8	÷ 2,3	÷ 1,2
Andre inntekter, netto	÷ 1,2	0,5	0,7	÷ 0,2	÷ 0,2	÷ 0,4

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1i.

²⁾ Se fotnote 4, tabell 1i. De reviderte tallene medfører at vekst i disponibel realinntekt for lønnstakere blir 2,2 prosent fra 1984 til 1985, 1,0 prosent fra 1985 til 1986 og 1,6 prosent fra 1986 til 1987.

Tabell 1m. *Vekst i disponibel realinntekt for trygdede, pensjonister o.a.²⁾ Prosent.*

	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ¹⁾
Vekst i disponibel realinntekt	5,4	8,0	9,6	2,8	5,2	4,3
Bidrag til vekst fra:						
Stønader	3,5	6,7	5,2	2,5	3,7	4,1
Lønn	÷ 0,5	0,9	1,0	0,4	0,5	0,3
Driftsresultat	÷ 0,1	1,1	1,2	÷ 0,3	0,0	÷ 0,7
Direkte skatter og trygdepremier	0,2	÷ 0,7	÷ 1,2	÷ 0,3	÷ 0,5	÷ 0,6
Netto renteutgifter	0,6	1,3	1,9	0,6	1,7	2,2
Andre inntekter, netto	1,7	÷ 1,3	1,4	÷ 0,2	÷ 0,2	÷ 1,0

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1i.²⁾ Se fotnote 4, tabell 1i. De reviderte tallene medfører at vekst i disponibel realinntekt for trygdede, pensjonister o.a. blir 2,6 prosent fra 1984 til 1985, 4,8 prosent fra 1985 til 1986 og 5,1 prosent fra 1986 til 1987.

det ikke uten videre mulig å sammenligne utviklingen i disponibel inntekt for ulike grupper av inntektstakere. Tabellene i inntektsregnskapet for husholdningssektoren i alt og fordelt på lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for ulikheter vedrørende husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Ved analyser av nivåforskjeller og av forskjeller i utviklingen i disponibel realinntekt må derfor inntektsregnskaps materiale suppleres med

informasjon om antall personer, husholdninger og yrkesaktivitet for at tallmaterialet skal gi sammenlignbare tall mellom gjennomsnittshusholdninger i de ulike husholdningsgrupper.

I kapittel 4 i denne rapporten er det presentert tall for gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person og pr. årsverk. Dette er ment som et supplement til de mer tradisjonelle beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte husholdningstyper i kapittel 4.

KAPITTEL 2

Lønnsutviklingen i senere år**1. LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNSTAKERE**

I Beregningsutvalgets rapport fra januar i år, ble det lagt fram en del statistikk og beregninger som var ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1986 til 1987 og dessuten anslag på overheng til 1988 for ulike grupper. I denne rapporten gis en ajourført oversikt både over lønnsutviklingen fra 1986 til 1987 og overhenget til 1988. Videre gis anslag på årslønnsveksten fra 1987 til 1988 for en del grupper. Beregningene bygger på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Andre forutsetninger kan gi andre resultater. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

For de fleste lønntakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i N.A.F.-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønntakergruppene.

I rapporten fra januar i år ble det i forhold til tidligere rapporter foretatt visse endringer i innhold og form i kapitlet om lønnsutviklingen. Hovedendringene var følgende:

- beskrivelsen av lønnsoppgjørene er flyttet til vedlegg
- beregning av årslønnsvekst for flere grupper
- lønnsutviklingen for deltidsansatte er tatt med for første gang
- avsnittet om lønnsutviklingen for kvinner og menn er utvidet
- større vekt på å beskrive lønnsutviklingen etter en oppdeling i konkurranseutsatte og skjermede næringer.

Disse endringene er videreført i denne rapporten.

Utviklingen i årslønn

I utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Med årslønn for en lønntakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst og årslønnsnivå er ført fram til 1987 for alle grupper og gjengis i tabell 2a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønntakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker. I tabellen gis også anslag for årslønnsveksten fra 1987 til 1988 for en del av gruppene.

I forhold til utvalgets rapport våren 1987, er det i denne rapporten også beregnet årslønnsvekst for arbeidere i bygg- og anleggsvirksomhet i alt, ansatte i kommunalt og fylkeskommunalt helsevesen og sosial omsorg samt for ansatte i undervisningssektoren. Den siste gruppa er basert på de grupper som inngår i Sentralt Tjenestemannsregister for skoleverket (STS). Helsevesen og sosial omsorg har tidligere vært med i årslønnsberegningene for kommuneansatte i alt, mens skoleverket ikke har vært med. Videre er årslønnsberegningene utvidet med en ledende gruppe i varehandel, forsikring og i forretningsmessig tjenesteyting. Dessuten er det beregnet gjennomsnittlig årslønn for hver gruppe i 1987.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt – ut fra statistiske hensyn – kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppene gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. Variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper kan bl.a. ha sammenheng med lavlønnsprofil ved tariffoppgjør og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 2a bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. I enkelte av de områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 27–28 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen

23–24 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for et område sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for et område. I følge tall fra Norske Kommuners Sentralforbund, har således lønnsveksten i de senere år vært lavere enn det tabellen viser for kommunene, dersom også de deltidsansatte medregnes. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte vises til avsnitt 2.6.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje – eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg – er med i tallene.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 2a, er annerledes for arbeidere i N.A.F-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at arbeidere er timelønne, mens de andre gruppene stort sett er månedslønne.

Utgangspunktet for beregningene for alle grupper er å finne gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

For månedslønne i tabell 2a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i september. En kan dermed anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i N.A.F-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøking på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøking og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøking anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, vil for de fleste grupper også fordeles på ett eller flere tidspunkter.

For arbeidere i N.A.F-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusive overtidsbetaling omregnet til 40 t/uke (37,5 t/uke fra og med 1987) multiplisert med 2080 timer i året (1950 timer fra og med 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter N.A.F's oppgaver over dagtidsarbeidere, 2-skiftsarbeidere o.s.v.

Beregningen av årslønnsvekst for arbeidere i N.A.F-bedrifter i tabell 2a tar ikke hensyn til at faktisk normalarbeidstid kan være lavere enn avtalefestet normalarbeidstid. Strengt tatt gjelder utviklingen i tabell 2a derfor bare for arbeidere som ikke fikk noen arbeidstidsreduksjon før 1.1.87. Arbeidstidsundersøkelser som ble gjennomført i N.A.F-bedrifter, viser imidlertid at det faktisk skjedde en viss arbeidstidsreduksjon i årene før 1.1.87. Oppstillingen nedenfor viser noen hovedtall for arbeidere i alt fra undersøkelsen i N.A.F-bedrifter.

	Før 1.1.87	Etter 1.1.87	Endring	
			Timer	Pst
Gjennomsnittlig avtalt normalarb.tid	39,47 t/uke	36,95 t/uke	2,5	6,4
Gjennomsnittlig faktisk normalarb.tid	39,2 t/uke	36,90 t/uke	2,3	5,9

Siden det vanligvis ikke vil foreligge undersøkelser over gjennomsnittlig faktisk normalarbeidstid hvert år, har utvalget også fra 1986 til 1987 valgt å holde fast ved den samme beregningsmetode for årslønnsveksten som er brukt i alle år tidligere og som vil være tilgjengelig også framover.¹⁾

¹⁾ Dersom faktisk normalarbeidstid hadde vært lagt til grunn ved beregning av årslønnsveksten fra 1986 til 1987, ville veksten for industriarbeidere i tabell 2a vært om lag 0,6 pst høyere. På den annen side har metoden som brukes i tabell 2a, overvurdert veksten i enkelte år i perioden 1980–86 med til sammen om lag 0,6 pst. Samlet over perioden 1980–87 gir veksten for arbeidere i tabell 2a et dekkende bilde av årslønnsveksten for den gjennomsnittlige arbeider.

Tabell 2a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert en del mellom de ulike grupper. For ansatte i kommunene, i varehandel og i hotell og restaurant må den forholdsvis sterke lønnsveksten ses i sammenheng med lavlønnsprofilen i oppgjørene. Imidlertid har funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i N.A.F-bedrifter hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. I forretningsmessig tjenesteyting og i N.A.F-bedrifter har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling i overkant av gjennomsnittet. Andre grupper har hatt like sterk eller sterkere utvikling dersom en ser på enkelte år.

Den laveste lønnsveksten har en hatt blant arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte,

Tabell 2a. Beregnet årslønn og årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere ¹ i N.A.F-bedrifter				Funksjonærer i N.A.F-bedrifter		Varehandel		Hotell og restau- rant ³⁾
	Bygg- og anlegg				I alt	Ledende	I alt	Ledende	
	Industri	I alt	Bygge- virk.	Land- transport					
1980-81	10,1	9,4	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7	-	17,5
1981-82	10,5	11,3	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5	-	10,5
1982-83	8,3	5,8	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5	-	6,4
1983-84	7,9	6,0	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2	-	6,8
1984-85	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5
1985-86	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0
1987-88 ²	5	5	6	5 1/2	-	-	5	-	5 1/2
1980-87	81,6	81,5	82,6	71,6	91,2	86,6	88,1	-	86,8
Gj.snitt pr. år	8,9	8,9	9,0	8,0	9,7	9,3	9,4	-	9,3
Årslønn 1987	145 300	176 500	163 100	132 800	191 500	291 500	144 800	232 500	126 600

År	Bank ⁴		Forsikring		Stat		Kommunene ⁵		Under- visn.sek- toren	Forretningsm. tjenesteyting	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Helse- sektor		I alt	Ledende
1980-81	13,2	12,5	13,0	-	11,5	6,2	12,4	-	10,1	-	-
1981-82	13,2	10,7	12,8	-	12,3	8,0	12,1	-	12,4	13,2	-
1982-83	8,6	7,2	9,6	-	7,6	7,6	9,0	8,0	7,5	11,2	-
1983-84	6,5	5,5	5,6	-	6,5	8,0	7,5	7,2	6,4	9,0	9,2
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7 1/2	7)	7)	9,5	8,7
1987-88 ²⁾ ...	8-9 1/2	-	9-10 1/2	-	3 1/2	-	3 1/2	-	-	-	-
1980-87	85,3	74,5	80,5	-	79,9	65,0	87,3	-	-	-	-
Gj.snitt pr. år	9,2	8,3	8,8	-	8,7	7,4	9,4	-	-	10,3	-
Årslønn 1987	159 000	267 500	181 800	280 900	159 900	245 000	156 000	-	-	197 900	285 500

¹⁾ Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke for 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87.

²⁾ Anslag. Lønnsoppgjørene i bank og forsikring for 1988 er ennå ikke ferdig. Det høyeste anslaget for disse to gruppene indikerer det maksimale tillegg som kan gis etter lov om innteksregulering.

³⁾ I perioden 1980-85 omfatter tallene månedslønte. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønte med. Anslaget for 1987-88 omfatter bare månedslønte.

⁴⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁵⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging i den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene for kommunene i alt heltidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket. Tallet for 1986-87 er et foreløpig anslag.

⁶⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

⁷⁾ Lønnsstatistikk for 1987 foreligger ennå ikke for helsesektoren og skoleverket.

for undervisningssektoren (skoleverket) og for ansatte i forsikring. Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 2a gir en samlet årslønnsvekst på om lag 8 pst fra 1986 til 1987. Sammenveilingen er basert på

lønnsstakerårsverk fra 1986. Tabellen omfatter ikke alle lønnstakergrupper i samfunnet, og metoden for sammenveiling kan gi et resultat som er forskjellig fra det en får med andre metoder.

Utvalget har gitt anslag på årslønnsveksten for noen grupper fra 1987 til 1988. Grunnlaget for disse anslagene er overhenget til 1988; tariff-

tillegg og lokale tillegg fra 1.1.88 og de lønnstillegg som er avtalt under våroppgjøret og som loven om inntekt- og utbytteregulering slipper igjennom. Veksten er anslått til ca 3 1/2 pst i stat og kommuner og til ca 5 pst for industriarbeidere og for ansatte i varehandel.

For ansatte i forretnings- og sparebanker og i forsikringselskaper er lønnsoppgjørene ikke avsluttet. I disse sektorene ble det gitt betydelige tillegg fra 1. januar i år. Utvalget regner med at lønnsveksten fra 1987 til 1988 for de to gruppene kan bli i nivået 8 – 10 pst, dvs betydelig høyere enn for andre grupper.

På grunnlag av anslagene i tabell 2a anslår utvalget den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til om lag 4 1/2 pst. Læreroppgjøret for 1988 vil trekke dette anslaget noe opp.

I tabell 2b har en beregnet årslønnsvekst for de gruppene/næringene som forekommer i tabell 2a ut fra en inndeling etter konkurransetype. En har imidlertid holdt funksjonærer i N.A.F-

bedrifter utenom. En har lagt nasjonalregnskaps næringsinndeling til grunn. Det er foretatt en inndeling etter to hovedgrupper:

- skjermede næringer med undergruppene arbeidere i skjermet industri, annen skjermet privat næringsvirksomhet og offentlig forvaltning.
- arbeidere i konkurranseutsatt industri med undergruppene arbeidere i utekonkurrerende industri og arbeidere i hjemmekonkurrerende industri.

Utenom arbeidere i N.A.F's industribedrifter, er de andre gruppene i tabell 2a gruppert etter skjermede næringer. Industrierarbeiderne er gruppert etter alle tre konkurransetyper.

Tabell 2b viser at arbeidere i skjermet industri gjennomgående har hatt den sterkeste lønnsveksten i perioden 1980–87. Også annen skjermet privat næringsvirksomhet og offentlig forvaltning har hatt en sterkere lønnsvekst enn arbeidere i konkurranseutsatt industri.

Tabell 2b. Årslønnsvekst etter konkurransetype for noen grupper.¹ 1980–87.

	Skjermede næringer				Konkurranseutsatt industri		
	I alt	Skjermet industri	Annen priv. næringsvirk.	Offentlig forvaltn.	I alt	Utekonk. industri	Hjemmekonk. industri
1980–81	11,5	10,2	11,3	11,9	10,1	9,4	10,4
1981–82	12,0	11,9	11,7	12,2	10,5	9,3	10,4
1982–83	8,3	9,8	8,1	8,2	8,3	7,3	8,0
1983–84	7,3	8,5	7,5	6,9	7,9	9,6	7,2
1984–85	7,5	7,8	7,8	7,1	7,4	9,4	6,6
1985–86	10,1	11,1	10,7	9,5	10,0	9,2	9,9
1986–87	8,0	9,1	8,5	7,3	7,9	6,2	8,3
1980–87	85,5	92,0	87,0	82,7	81,2	78,4	79,0
Gj.sn. pr. år	9,2	9,7	9,4	8,9	8,8	8,6	8,6

¹) Omfatter bare grupper som er med i tabell 2a, men ekskl. funksjonærer i N.A.F-bedrifter.

2. LØNNSUTVIKLINGEN IFØLGE NASJONALREGNSKAPET

I tabell 2a har en samlet de fleste større grupper som det utarbeides offentlig lønnsstatistikk for. Tabellen er basert på lønnsstatistikken gruppering og begreper.

Tabell 2c viser lønnsvekst pr. normalårsverk fordelt etter næring for årene 1985–1987, og er basert på nasjonalregnskapets inndeling og lønnsbegrep. Tallene i tabell 2c bygger på mer omfattende opplysninger om lønnstakergruppene enn tabell 2a. Lønn ifølge nasjonalregnskapet inkluderer kontantlønn medregnet overtidsbetaling, lønn in natura og sosiale ytelser. Ved sammenveiningen er dessuten lønnsnummer brukt som vekter. Forskjellen i tallene i de to

tabellene forklares av de ulike grunnlagene, og av at faktisk normalarbeidstid inngår i tabell 2c, mens avtalefestet arbeidstid er grunnlaget i tabell 2a (se fotnote 2 i tabell 2c). For 1987 vises også en dekomponering på lønnsvekst pr. normalårsverk eksklusive overtid (årslønnsvekst iflg. nasjonalregnskapet) og pr. timeverk både med og uten overtid. Lønn pr. normalårsverk eksklusive overtid er det lønnsbegrepet som ligger nærmest opp til det årslønnsbegrepet som er brukt i tabell 2a.

Av tabell 2c framgår det at lønn pr. normalårsverk inklusive overtid økte 8,5 prosent i gjennomsnitt for alle næringer fra 1986 til 1987. Dette er om lag 1 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittsveksten året før og 1 prosentpoeng

høyere enn veksten fra 1984 til 1985. Det er betydelig vekst i bruken av overtid slik at års-lønnsveksten iflg. nasjonalregnskapet (lønnsvekst pr. normalårsverk eksklusive overtid) ble

8,0 prosent. Økningen i lønn pr. timeverk eksklusive overtid er beregnet til 11,6 prosent i gjennomsnitt fra 1986 til 1987.

Høyest lønnsvekst pr. normalårsverk har

Tabell 2c. Lønnsøkning etter næring. Prosentvis endring fra året før.

				1987 ^{*1)}		
	Pr. normalårsverk ²⁾ inkl. overtid			Pr. normal- årsverk	Pr. timeverk	
	1985	1986*	1987 ^{*1)}	ekskl. overtid	ekskl. overtid	inkl. overtid
Alle næringer	7,5	9,6	8,5	8,0	11,6	11,8
Næringsvirksomhet	7,6	9,6	8,7	8,2	12,1	12,3
Primærnæringer	8,5	9,6	7,4	7,4	11,2	11,2
Jordbruk	6,6	8,9	7,8	7,8	11,6	11,6
Skogbruk	7,0	8,0	7,0	7,0	10,7	10,7
Fiske og fangst	14,6	12,3	7,8	7,8	11,6	11,6
Oljeutv. og rørtransport	9,7	6,2	11,0	8,8	13,2	13,6
Utv. av råolje og naturgass	9,6	6,2	11,0	8,8	13,2	13,7
Rørtransport	9,2	9,6	9,1	9,1	12,7	12,7
Industri og bergv.drift	8,8	9,4	9,6	8,8	13,9	14,2
Bergverksdrift	7,3	8,7	8,7	8,6	13,0	13,0
Skjermet industri	8,8	10,9	10,6	9,9	14,6	14,8
Utekonkurrerende ind.	9,7	7,1	8,3	6,9	11,5	11,9
Hjemmekonk.industri	8,9	9,5	9,8	9,1	14,6	14,8
Elektrisitetforsyning	7,8	10,3	7,5	7,2	11,3	11,4
Bygge- og anl.virksomh.	4,9	9,6	10,5	9,4	15,6	15,9
Varehandel	7,8	11,2	8,8	8,5	13,8	13,8
Utenriks sjøfart og oljeboring	÷ 2,2	11,3	10,6	9,7	11,5	11,9
Utenriks sjøfart	÷ 4,5	11,7	9,2	9,2	9,6	9,6
Oljeboring	10,0	10,7	8,8	5,2	11,9	12,7
Samferdsel	7,5	9,8	7,6	7,4	10,0	10,0
Boligtjenester	8,5	10,2	8,7	8,7	8,7	8,7
Annen næringsvirksomhet	8,7	9,7	8,4	8,3	10,0	10,0
Hotell og restaurantdrift	7,3	10,6	8,0	8,0	13,5	13,5
Finans. tjenesteyting	8,0	9,0	5,9	5,9	5,9	5,9
Forretn.messig tj.yting og utleiev.	8,6	9,6	9,5	9,5	9,5	9,5
Tjenesteyting ellers	7,3	9,4	8,1	8,1	10,0	10,0
Offentlig forv.virksomhet	7,4	9,7	8,1	7,4	10,3	10,5
Statlig forvaltn.virks.	7,4	9,2	7,9	7,4	8,3	8,4
Kommunal forvaltn.virks.	7,3	9,9	8,0	7,2	11,2	11,4
MEMO:						
Fastlands-Norge	7,8	9,8	8,7	8,2	11,9	12,0
Skjermede næringer	7,6	10,1	8,6			
Utekonkur. næringer	4,2	7,9	7,0			
Hjemmekonkur. næringer	8,8	9,4	9,6			

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Tall for 1987 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget.

²⁾ Årsverksbegrepet er omdefinert fra og med 1987. Antall normalårsverk er definert som antall heltidstilsatte personer pluss antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk normalarbeidstid for heltidstilsatte. For 1985 og 1986 er den gamle årsverksdefinisjonen benyttet, men tallene er likevel sammenlignbare med 1987. Tilbakegående tall etter normalårsverksbegrepet er under utarbeidelse i Statistisk Sentralbyrå.

utvinning av råolje og naturgass med 11 prosent. Dette kommer etter et år der næringen hadde den klart laveste lønnsveksten, rundt 3,5 prosentpoeng under gjennomsnittet. Næringen har høy bruk av overtid, og årslønnsveksten er beregnet til 8,8 prosent.

I bygge- og anleggsvirksomhet er lønnsøkningen pr. normalårsverk beregnet til 10,5 prosent fra 1986 til 1987. Det er 2 prosentpoeng over gjennomsnittet, mens lønnsøkningen i næringen året før var lik gjennomsnittet. Bygge- og anleggsvirksomhet har den klart høyeste timelønnsveksten med 15,6 prosent regnet eksklusive overtid. Det er 4 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet og 1 prosentpoeng høyere enn nest-høyeste timelønnsvekst som fant sted i skjermert og hjemmekonkurrerende industri. Ved siden av å ha høy timelønnsvekst hadde skjermert industri også blant de høyeste lønnsøkningene pr. normalårsverk. Fra 1986 til 1987 var denne lønnsøkningen 10,6 prosent mot 10,9 prosent fra 1985 til 1986. Skjermert industri hadde relativ liten overtidsbruk i 1987, og årslønnsveksten er beregnet til 9,9 prosent. Blant de aggregerte næringene er dette den høyeste lønnsveksten regnet eksklusive overtid, rundt 2 prosentpoeng over gjennomsnittet. I hjemmekonkurrerende industri var lønnsveksten pr. normalårsverk 9,8 prosent, en svak økning fra året før. Også hjemmekonkurrerende industri hadde liten bruk av overtid i 1987, og årslønnsveksten var vel 1 prosentpoeng over gjennomsnittet for alle næringene. Både timelønnsveksten og lønnsveksten pr. normalårsverk i utekonkurrerende industri var om lag som gjennomsnittet for alle næringer i 1987. Overtidsbruken var imidlertid stor slik at lønnsveksten regnet eksklusive overtid, var godt under gjennomsnittet. Bare oljeboring og finansiell tjenesteyting hadde lavere årslønnsvekst enn utekonkurrerende industri i 1987.

Laveste lønnsvekst enten man regner pr. normalårsverk eller pr. timeverk, finner man i finansiell tjenesteyting (bank og forsikring) med 5,9 prosent. Også i 1986 var lønnsøkningen i finansiell tjenesteyting svakere enn gjennomsnittlig økning pr. normalårsverk, mens den i 1985 var noe sterkere enn gjennomsnittlig lønnsøkning.

Etter at offentlig forvaltning har hatt en lønnsøkning om lag som gjennomsnittet for alle næringer i 1985 og 1986, var økningen regnet både pr. normalårsverk og pr. timeverk, svakere enn gjennomsnittet i 1987.

3. LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

I N.A.F.'s lønnsstatistikk for voksne arbeidere i industri, bergverk, bygge- og anleggsvirksomhet, privat transportvirksomhet og oljevirksom-

het var det en økning i årslønn (ekskklusive overtid) på 8.6 prosent fra 1986 til 1987, basert på timefortjenester korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen ved årsskiftet 1986/1987.¹⁾

Årslønnsøkningen fra 1986 til 1987 besto av:

– Overheng fra 1986: 4.8 prosent

– Tariff tillegg i 1987, bidrag fra

garantit tillegg 1. okt. 1987: 0.1 prosent

– Bidrag fra lønnsglidningen

i løpet av 1987: 3.7 prosent

Den totale timefortjenesten pr. arbeidet time hvor også lønnskompensasjonen for arbeidstidsreduksjonen er med, men eksklusive overtid, steg med 16.0 prosent fra 1986 til 1987.

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønns tillegg, garantit tillegg, tillegg på minstelønns satser etc. som følge av sentrale, herunder forbundsvisse forhandlinger. Lønns glidningen blir en restpost. Lønns glidningen er således et statistisk begrep hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret bruk av skiftarbeide osv. har betydning. For 1987 har de sistnevnte forhold hatt større betydning for utviklingen av lønns glidningen enn det som har vært vanlig.

Fig. 2.1 og tabell 2d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg, korrigert for avtalefestede arbeidstidsreduksjoner¹⁾ og fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønns glidning for voksne arbeidere (menn + kvinner). Tabellen viser utviklingen i vekstraten for timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før. Dette er gjort for å eliminere sesongvariasjoner.

Fig. 2.1 og tabell 2d viser at vekstraten for lønns glidningen kvartalsvis fra tilsvarende kvartaler året før var svært avtakende frem til 1984, for deretter å øke. Lønns glidningen i 1986 og 1987 nådde nivåer mellom 7 og 8 prosent. Mot slutten av 1987 hadde lønns glidningen igjen en tendens til svak avtakende vekst.

Siste kolonne i tabellen viser lønns glidningens andel av den totale lønnsøkningen. Dersom det er store variasjoner i de generelle tillegg pr. 1. april fra år til år, vil det fra 1. til 2. kvartal kunne bli store forskyvninger når det gjelder nivået på lønnsøkningen og fordeling på tariffmessige lønnstillegg og lønns glidning. For resten av året vil variasjonene i tallene i hovedsak gjenspeile utviklingen i lønns glidningen.

¹⁾ Korreksjonen for avtalefestet arbeidstidsreduksjon er beregnet som den økningen som må til i timefortjenesten for å holde kvartalslønn på samme nivå som i tilsvarende kvartaler i 1986. Dette er den samme metode som den som er brukt for beregning av årslønn i tabell 2a).

Som tabell 2d viser økte timelønnsveksten eksklusiv overtid fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 med 7.7 prosent, korrigert for de avtalefestede arbeidstidsreduksjoner ved årsskiftet 1986/87. Denne økningen skyldes

- lavlønnsgarantitillegg
pr. 1. okt. 1987: 0.2 prosent
- lønnsglidning 7.5 prosent

Bak den totale timelønnsveksten på 16.0 prosent fra 1986 til 1987, var det en avtakende utvikling i lønnsraten gjennom året, fra 18,3 prosent i 1. kvartal 1987 til 14.0 prosent i 4. kvartal 1987. Denne utviklingen gjenspeiler flere forhold:

- Lønnsveksten både med og uten arbeidstidsreduksjonen har vært avtakende. Vekstraten i

4. kvartal 1986 i forhold til samme kvartal året før, hvor man ikke hadde arbeidstidsreduksjon, var 12.1 prosent. Vekstraten i 4. kvartal 1987, korrigert for arbeidstidsreduksjonen var under 8 prosent.

- Nesten hele lønnsveksten gjennom 1987 var lønnsglidning. Lønnsglidningen i 4. kvartal 1987 i forhold til samme kvartal året før utgjør vel 97 prosent av den totale lønnsveksten for arbeidere, korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen, mens gjennomsnittet for de tre siste årene er ca. 80 prosent.
- I de tre første kvartaler av 1987 ble det registrert relativt flere skifttimer. Dette er i tråd med registreringer etter arbeidstidsreduksjonen 1. januar 1987, som viste at bedrifter med skift og turnus i langt større grad enn andre

Tabell 2d. *Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidbetaling.*

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som prosent- andel av total lønnsut- vikling
	Lønnsøkning pr. time	Herav:		
		Tariff- messig økning	Lønns- glid- ning	
1979 1. kvartal	5,9	2,1	3,8	64
1980 1. kvartal	2,6	0,3	2,4	92
1981 1. kvartal	13,5	5,2	8,3	61
1982 1. kvartal	8,3	1,8	6,6	80
1983 1. kvartal	11,8	5,5	6,3	53
1984 1. kvartal	6,1	1,0	5,2	85
1984 2. kvartal	7,4 ¹⁾	2,9	4,4	59
1984 3. kvartal	7,9 ¹⁾	3,0	5,0	63
1984 4. kvartal	8,7	3,0	5,7	66
1985 1. kvartal	8,9	3,0	5,9	66
1985 2. kvartal	7,2	0,8	6,4	88
1985 3. kvartal	6,5	0,5	6,0	92
1985 4. kvartal	7,0	0,5	6,5	93
1986 1. kvartal	7,4	0,5	6,9	93
1986 2. kvartal	10,5 ¹⁾	3,1	7,3	70
1986 3. kvartal	11,5 ¹⁾	3,8	7,7	68
1986 4. kvartal	12,1	3,7	8,4	69
1987 1. kvartal	18,3 ²⁾	10,5 ³⁾	6,9	66 ³⁾
1987 2. kvartal	16,1 ²⁾	8,3 ³⁾	7,4	89 ³⁾
1987 3. kvartal	15,8 ²⁾	8,1 ³⁾	7,8	96 ³⁾
1987 4. kvartal	14,0 ²⁾	7,7 ³⁾	7,5	97 ³⁾

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l.

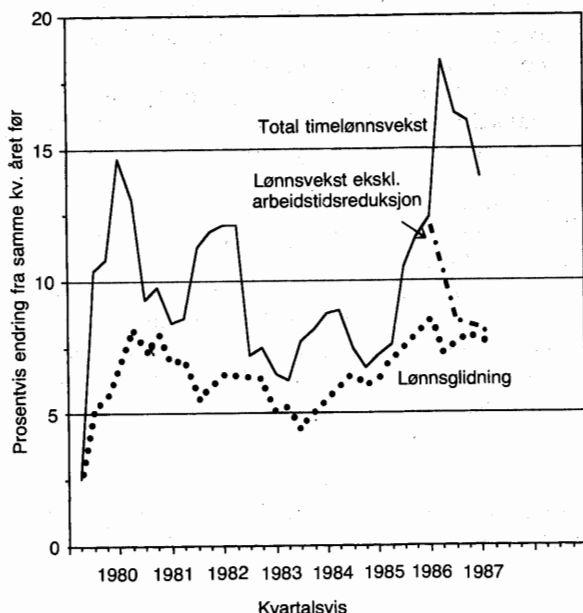
¹⁾ Korrigert for etterbetalinger.

²⁾ Faktisk timelønnsvekst.

³⁾ Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede normalarbeidstiden.

Kilde: N.A.F.s lønnsstatistikk.

Figur 2.1. Lønnsvekst pr. time ekskl. overtid for arbeidere i N.A.F.s kvartalstittitikk.

bedrifter opprettholdt driftstiden/produksjonstiden.

Innslaget av dagtidstimer i 4. kvartal 1987 viste igjen vekst og var langt større enn for de 3 første kvartaler av 1987. Det kan tyde på at bruken av skift o.l. som følge av arbeidstidsreduksjonen har kulminert i 4. kvartal, iallefall relativt sett.

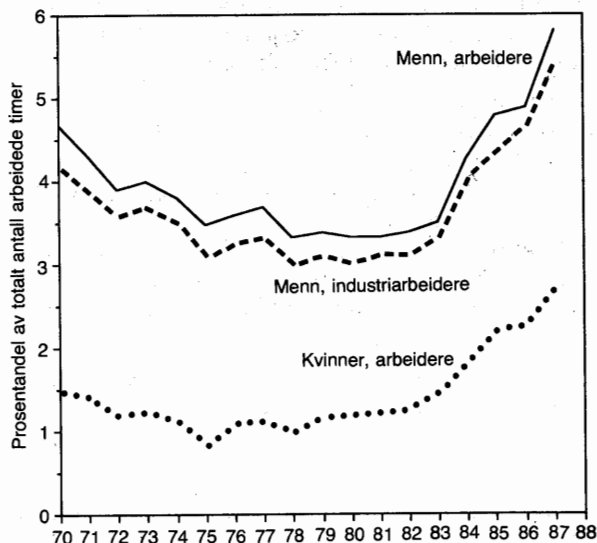
- Omlag 0.6 prosent av lønnsveksten fra 1986 til 1987 skyldes endring i sysselsettingsfordelingen mellom bransjene. Den sterke lønnsveksten i 1987 har bl.a. sammenheng med sterk lønnsglidning i bygge- og anleggsvirksomheten. Men endel fag, særlig innenfor næringsmiddelsektoren og grafisk industri har i 1987 også hatt en langt sterkere lønnsutvikling enn gjennomsnittet.

Overtidsvolumet har steget relativt sterkt fra 1983. Overtidsbruken var fortsatt meget høy i 4. kvartal 1987, og avtok ikke på samme måte som skiftandelen gjorde. Fig. 2.2 viser utviklingen i andel timer betalt med overtidbetaling for arbeidere fra begynnelsen av 70-årene frem til 1987.

For *industriarbeidere eksklusiv offshorevirksomhet* var årslønnsveksten (eksklusive overtid) 8.1 prosent fra 1986 til 1987, basert på timefortjenester korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen.

Veksten i total timefortjeneste, hvor også lønnskompensasjon ved arbeidstidsreduksjonen er med, var 15.4 prosent fra 1986 til 1987, eksklusive overtidstillegg.

Figur 2.2. Omfanget av timer betalt med overtid 1970–1987. Arbeidere.

Tilsvarende totalvekst fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 var 13.6 prosent, mens tilsvarende vekstrate i samme periode året før, da det ikke var arbeidstidsreduksjon, var 11.8 prosent.

Korrigert for virkningen i den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen ved årsskiftet 1986/87, var timelønnsveksten fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 6.4 prosent, hvorav 6.2 prosent er lønnsglidning. Lønnsveksten og lønnsglidningen fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 ble for industriarbeidere over 1 prosentenhet lavere enn for samtlige arbeidere i LO-N.A.F.-området.

Lønnsoverhenget inn i 1988 ble 3,2 prosent for voksne industriarbeidere. Tariffoppgjøret i 1988 ga et gjennomsnittlig tariff tillegg på 1 kr. pr time for alle. Dessuten vil spesielle tillegg for noen bransjer fra 1. april 1988 og garantitillegg pr. 1. oktober 1988 øke gjennomsnittlig timefortjeneste med 17 øre på hvert av tidspunktene overfor for arbeidere totalt sett, noe mindre for industriarbeidere. Med tillegg av noe lønnsøkning som følge av akkorder, bonuser, endret timefordeling mellom bransjer o.l. etter 4. kvartal 1987, anslår utvalget lønnsveksten fra 1987 til 1988 til 5 prosent for industriarbeidere.

I *bygge- og anleggsvirksomheten* steg årslønnen (eksklusiv overtid) med 10.8 prosent fra 1986 til 1987, basert på timefortjenester korrigert for avtalefestet arbeidstidsreduksjon.

Den totale timelønnsveksten, hvor også lønnskompensasjonen for arbeidstidsforkortelsen er med, økte med 18.2 prosent fra 1986 til 1987. Da er ikke overtidstillegget med. Arbeidstidsreduksjonen pr. 1 januar 1987 var noe mere omfattende i disse bransjer enn i industrien.

I 4. kvartal merket man en viss tendens til lavere lønnsvekst. Mens timelønnsveksten i bransjen i 3. kvartal 1987 steg med ca. 20 prosent fra samme kvartal året før, var lønnsveksten fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 16,8 prosent. Korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen var timelønnsveksten i perioden 9,6 prosent.

Den sterke lønnsveksten i 1987 ga et lønns-overheng inn i 1988 på 4,3 prosent i bygge- og anleggssektoren, slik at lønnstillegget på 1 kr. pr. time fra 1. april 1988 fører til en lønnsvekst på noe i overkant av 5 prosent fra 1987 til 1988.

For *landtransport* som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v., var det en økning i den totale timelønnsveksten inkludert lønnskompensasjon for arbeidstidsreduksjonen på 11,8 prosent fra 1986 til 1987. Fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 var tilsvarende lønnsvekst 9,1 prosent. På grunn av variable arbeidstidsordninger vedrørende turnusordninger for rutebilsektoren, kan den faktiske arbeidstidsreduksjonen i denne bransje avvike endel fra avtalefestet arbeidstidsreduksjon.

Basert på timefortjenester korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen var årslønnsveksten (eksklusive overtid) 4,6 prosent fra 1986 til 1987.

Lønnsoverhenget for hele landtransport ble totalt sett 1,9 prosent. Det er store forskjeller mellom grupper som rutebilsektoren, speditører, grossister, bensinstasjoner etc. både når det gjelder lønnsoverhenget og de tillegg som ble gitt i 1988. For 1988 er det gitt endel spesielle tillegg, blant annet innenfor rutebilsektoren, slik at lønnsveksten fra 1987 til 1988 totalt sett er anslått til 5 1/2 prosent, noe over gjennomsnittet for industriarbeidere.

I *oljevirksomheten, offshore* ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboeringsbedrifter, samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet var årslønnsveksten (ekskl. overtid) ca. 4 prosent fra 1986 til 1987, korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen.

På grunn av spesielle forhold innen operatør, catering og oljeboringsvirksomhet, er det fra 1. oktober 1987 etablert en ny 2 1/2-årig tariffavtale med omfattende samordninger og revisjoner av lønssystemene, som vil føre til en lønnsvekst på ca. 5 prosent over noe tid. Dessuten ble det med utgangspunkt i arbeidstidsreduksjonen pr. 1. januar 1987 gjennomført betydelige omlegginger i skiftplanene for å tilpasse de nye arbeidstidene for offshorearbeidere til produksjonsprogrammene. De tilhørende endringene i lønnsforholdene fra 1986 til 1987 gjør at lønningene de to årene ikke er direkte sammenlignbare.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i N.A.F-bedrifter

For *funksjonærene* i N.A.F.-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 6,2 prosent fra 1. september 1986 til 1. september 1987, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene. Tilsvarende økning pr. 1. september 1986 i forhold til samme tidspunkt året før var 10,7 prosent. Det er derfor en betydelig lavere lønnsvekst for funksjonærene enn tidligere.

Endel funksjonærer hadde en lengre normalarbeidstid enn 37,5 timer/uke før 1. januar 1987. Endel funksjonærer fikk derfor også arbeidstidsreduksjon med lønnskompensasjon. Gjennomsnittslønn pr. time økte av den grunn vel 9 prosent fra 1. september 1986 til 1. september 1987. Funksjonærer i konkurranseutsatte bransjer har tildels betydelig lavere lønnsutvikling.

Utfra samme beregningsprinsipper som tidligere år har Beregningsutvalget anslått årslønnsveksten fra 1986 til 1987 til 8,0 prosent for samtlige funksjonærer. For funksjonærene i industri er årslønnsveksten fra 1986 til 1987 beregnet til 7,6 prosent.

Økningen i timelønnsveksten fra 1986 til 1987 for funksjonærene totalt er beregnet til vel 11 prosent.

For ledende funksjonærer er tilsvarende årslønnsvekst fra 1986 til 1987 beregnet til 7,4 prosent. Disse hadde en lønnsvekst på 5,7 prosent fra 1. september 1986 til 1. september 1987.

Utviklingen i lønnskostnader i N.A.F.-bedrifter

Det har i de senere år blant annet vært en betydelig økning i bruken av overtid eller timer betalt med overtidstillegg, slik at bedriftenes gjennomsnittlige utbetalinger pr. arbeidet time har økt relativt sterkere enn timefortjenesten eksklusive overtid. Dessuten inneholder bedriftenes lønnskostnader også lønn for fravær av ulike slag, som feriepengar, bevegelige helligdager, lønn under sykdom og permisjon, samt arbeidsgiveravgifter til Folketrygden og til «LO/N.A.F.-ordninger».

Tabell 2e viser lønnskostnadene for industriarbeidere pr. timeverk fra 1980 til 1987, spesifisert på typer av indirekte personalkostnader, målt i prosent av lønn pr. arbeidet time.

Fra 1986 til 1987 økte de relative timelønnskostnadene noe svakere enn timefortjenestene pr. arbeidet time for arbeidere, hovedsakelig som følge av at 1987 inneholdt færre bevegelige helligdager som falt på ukens 5 første dager. Arbeidsgiveravgiftene til folketrygden økte i 1987.

Tabell 2e. *Bedriftenes totale lønnskostnader pr. arbeidet time fra 1980 til 1987 for industriarbeidere.*

		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
1. Gj.sn. timefortj. pr. arbeidet time	kr.	39,67	43,66	48,26	52,43	56,81	61,20	67,39	78,11
Øk. fra året før	pst.	10,1	10,1	10,5	8,6	8,4	7,7	10,1	15,9
2. Lønn for ikke-arbeidet									
tid ¹⁾	i pst. av 1	20,5	20,2	20,3	20,1	21,1	21,8	21,6	21,1
Herv: (I pst. av 1)									
Bevegelige helligdager		3,9	3,4	3,0	3,0	3,9	4,3	3,9	3,5
Lønn under sykdom og permisjon		5,6	5,6	6,0	5,8	5,7	6,1	6,3	6,2
Feriepenger, ordinære		10,0	10,2	10,3	10,3	10,4	10,4	10,4	10,4
Feriepenger av lønn under sykdom		1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3. Gj.sn. timefortj. for både									
arbeidet og ikke-arbeidet tid	kr.	47,80	52,48	58,06	62,97	68,74	74,54	81,95	94,51
Øk. fra året før	pst.	9,8	9,8	10,6	8,5	9,2	8,4	9,9	15,3
4. Obligatoriske avgifter:									
Arbeidsgiveravgiften til									
folketrygden	i pst. av 1	19,4	19,2	19,2	19,0	19,0	19,1	19,1	19,3
«LO-N.A.F.-ordningene» ²⁾									
	i pst. av 1	0,6	0,9	0,6	0,9	0,9	1,0	1,0	0,9
5. Bedriftenes lønnskostnader									
pr. arbeidet time	kr.	55,74	61,30	67,76	73,40	80,05	86,84	95,49	110,4
Øk. fra året før	pst.	10,2	10,0	10,5	8,3	9,1	8,5	10,0	15,6
Indirekte personalkost., totalt									
pr. arbeidet time	i pst. av 1	40,5	40,4	40,4	40,0	40,9	41,9	41,7	41,3

¹⁾ Lønn for ikke-arbeidet tid er betaling for helgedager, feriepenger, lønn under sykdom og permisjoner o.s.v.

²⁾ Lavlønsfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning.

Foruten lønn for arbeidet og ikke-arbeidet tid, samt pliktige arbeidsgiveravgifter, har bedriftene lokalt fastlagte indirekte personalkostnader, som f.eks. til bedriftshelsetjeneste, pensjonsordninger, private sykekasser, yrkesopplæring, kantinevirksomhet, subsiderte lån o.s.v. Undersøkelser i alle bedrifter i LO-N.A.F-området med mere enn 50 ansatte viste at disse kostnader utgjorde i tillegg i gjennomsnitt 9 prosent av lønn for arbeidet tid for industriarbeidere og 10,5 prosent for industrifunksjonærer for regnskapsåret 1983.

Tilsvarende undersøkelser helt tilbake i 50-årene viser at de lokalt fastlagte indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid gikk noe ned fra 50-årene til midten av 70-årene. Dette skyldes trolig at det i 1960- og 1970-årene ble innført stadig flere indirekte personalkostnader gjennom lovverket og mange allerede eksisterende ordninger i bedriftene ble erstattet av generelle lovbestemte ordninger. Utviklingen i slutten av 1970-årene og i 1980-årene viser en tendens i retning av relativt sterkere kostnadsvekst for andre mere lokalt fastlagte ordninger.

I 1983 var vel en tredjedel av de lokalt fastlagte indirekte personalkostnadene utgifter til pensjonsordninger. Utgifter til yrkesopplæring utgjorde i 1983 ca. 15 prosent. Andre mere stabile

men betydelige utgiftsposter er f.eks. utgifter til kantinevirksomhet og til arbeidsklær (som til en viss grad også er tariffestet.)

Internasjonale sammenligninger av de prosentvise indirekte personalkostnader ifl. ILO's standard for klassifikasjon av slike kostnader er satt opp i kap. 5.3.

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

I utvalgets rapport fra januar i år ble det gitt anslag på årslønnsveksten fra 1986 til 1987 for en del grupper i privat virksomhet utenom LO/N.A.F-området. Anslagene ble gjort på grunnlag av oppgaver over tariff tillegg i 1987 og under forutsetning om samme bidrag fra lønnsglidningen i 1987 som i 1986. Det viste seg imidlertid at lønnsglidningen i 1987 for noen grupper ble en del sterkere enn i tidligere år, slik at lønnsveksten fra 1986 til 1987 ble undervurdert.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte etter Statistisk Sentralbyrås lønnsstatistikk med 6,0 pst for menn og kvinner under ett fra april 1986 til april 1987. For heltidsansatt prosentlønnet serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagsfortjenesten med 13,0 pst for

voksne menn og med 8,7 pst for voksne kvinner i perioden 1. november 1985 – 30. april 1986 til 1. november 1986 – 30. april 1987.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. april 1987. Garantitillegget fra 1.10.87 beløp seg til 172 øre for alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning. Utvalget anslår årslønnsveksten fra 1986 til 1987 til 7 pst for fastlønte og prosentlønte under ett.

Utvalget antar at overhenget fra 1987, anslått til 2,6 pst og tariff tillegg i 1988 vil gi en årslønnsvekst fra 1987 til 1988 på ca 5 1/2 pst. for fastlønte.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,7 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1986 til 1. september 1987.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. mai 1987. I en protokoll fra 8. mai ble partene enige om å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg for annet avtaleår til 4. kvartal 1987. Den 1. oktober kom partene fram til en reguleringsbestemmelse som ga et lønnstillegg fra 1. januar 1988 på 5,5 pst.

Utvalget har beregnet at overhenget fra 1986 og lønnsglidningen i 1987 vil gi en årslønnsvekst på 5,8 pst fra 1986 til 1987.

Overhenget fra 1987, anslått til 0,5 pst, og tariff tillegg og lokale tillegg fra 1.1.88 antas å gi en årslønnsvekst fra 1987 til 1988 på ca 8 pst. Lønnsoppgjøret våren 1988 er ennå ikke ferdig. Dersom det blir gitt tillegg, kan årslønnsveksten bli mer enn 9 pst.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,9 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1986 til 1. september 1987.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. mai 1987. Også i denne gruppen ble partene enige om å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg for annet avtaleår til 4. kvartal 1987. Også i forsikringsvirksomhet ble tillegget fra 1.1.88 på 5,5 pst.

Sammen med overhenget fra 1986 og bidraget fra lønnsglidningen i 1987, er årslønnsveksten beregnet til 5,4 pst fra 1986 til 1987. I dette anslaget har en lagt til grunn opplysninger som Arbeidsgiverforeningen i forsikring har innhentet om tidspunktene for lokale tillegg i 1987. Med den fordeling over året utvalget tidligere har benyttet, kan årslønnsveksten anslås til 6,2 pst.

Overhenget fra 1987, anslått til 0,8 pst, og generelle og lokale tillegg fra 1.1.88 antas å gi en årslønnsvekst fra 1987 til 1988 på ca 9 pst. Lønnsoppgjøret våren 1988 er heller ikke ferdig for forsikringsansatte. Blir det gitt tillegg ved oppgjøret, kan årslønnsveksten bli på mer enn 10 pst.

I *varehandel* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 8,6 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1986 til 1. september 1987. I avtalen mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening ble det ikke gitt generelle tillegg for annet avtaleår fra 1. april. Imidlertid fikk arbeidstakere som 1. juli 1986 hadde 10 års ansiennitet og som bare hadde minstelønnsatsen, et tillegg på 3,2 pst fra 1. juli 1987. Tillegget antas å slå ut med en gjennomsnittlig lønnsøkning på knapt 1 pst fra 1. juli.

For varehandelen under ett ga tillegget fra 1. juli, overhenget fra 1986 og lønnsglidningen i 1987 en årslønnsvekst fra 1986 til 1987 på 8,5 pst.

Utvalget antar at overhenget fra 1987, anslått til 3,2 pst og tariff tillegg fra 1. april 1988 vil gi en årslønnsvekst fra 1987 til 1988 på ca. 5 pst i varehandelen totalt.

Siden 1980 har Statistisk Sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i *forretningsmessig tjenesteyting*. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1986 til 1. september 1987 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 8,4 pst for menn og kvinner under ett. Årslønnsveksten fra 1986 til 1987 kan beregnes til 9,5 pst.

I *utenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige hyren for voksne sjømenn med 5,8 pst fra mars 1985 til mars 1986. Statistikk for 1987 vil ikke bli offentliggjort.

Fra 1. november 1987 er det avtalt et tillegg på 4,9 pst i utenriksfart. Denne avtalen gjelder ikke for skip i NIS.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 13,6 pst fra november 1986 til november 1987.

Det ble avtalt at garantitillegget pr. 1.10.1987 istedet skulle utbetales fra 1.4.87 og beregnes på grunnlag av statistikken for innenriks rutefart for november 1986 og industriens gjennomsnitt for 4. kvartal 1986.

Det vil også bli ordningen ved senere oppgjør at garantitillegget skal utbetales fra 1.4.

Tillegget fra 1.4.87 som ble gitt til samtlige voksne arbeidstakere innen Norsk Sjømannsforbunds tariffområde, utgjorde en heving av lønnsnivået med kr 4,43 pr time eller med 8,8 pst. Fra 1.4.88 ble det gitt et nytt garantitillegg på kr. 3,86.

I tidligere rapporter har det vært en oversikt

over tariff tillegg og gjennomsnittlig månedsfortjeneste for flyttbare borefartøyer og forsyningskip. I 1987 ble det ikke offentliggjort statistikk for disse gruppene. De vil derfor ikke bli omtalt i denne rapporten.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

For arbeidstakere i statsforvaltningen viser lønnsstatistikken for 1987 at gjennomsnittlig månedsfortjeneste pr. årsverk økte med 3,9 pst fra 1. oktober 1986 til 1. oktober 1987. For heltidsansatte i alt var også veksten 3,9 pst. For heltidsansatte menn var stigningen 4,2 pst og for heltidsansatte kvinner 3,8 pst.

De lokale justerings- og normeringsforhandlingene 1. september 1986 var ikke ferdig på tellingstidspunktet for statistikken i 1986 og er derfor først kommet med i det innrapporterte materialet pr. 1. oktober 1987. Det samme gjelder de selektive tiltak pr. 1. oktober 1986 og justeringer pr. 1. januar 1987.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. mai 1987. Lønnsveksten i perioden skyldes derfor i hovedsak justerings- og normeringsoppgjøret 1. september 1986 på 0,5 pst samt justeringsoppgjørene 1. oktober 1986 og 1. januar 1987 på henholdsvis 1,2 pst og 1,0 pst.

Årslønnsveksten for statstilsatte fra 1986 til 1987 er beregnet til 7,3 pst. Veksten har variert mellom ulike grupper av statstilsatte:

	Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾		Årslønnsvekst 1986-87 pst	Heltidsansatte pr. 1.10.87
	1986	1987		
Kontorassistent ²⁾ /kontorfullmektig	113 380	119 426	5,3	9 475
Fagarbeider i Televerket ³⁾	129 069	136 416	7,3	3 435
Saksbehandler ⁴⁾	163 430	175 005	7,1	12 074
Eksp.sjef/underdirektør/byråsjef	227 560	244 977	7,6	838

¹⁾ Av tekniske grunner inngår ikke lønnsoppgjøret pr. 1.9.86 i beregningen av gjennomsnittet for 1986 for de ulike gruppene, mens lønnsoppgjøret pr. 1.10.86 er med. Lønnsoppgjøret pr. 1.9.86 er derimot inkludert i gjennomsnittet for 1987. Av denne grunn bør en sammenlikning mellom stillingsgrupper skje med varsomhet.

²⁾ 0014 kontorassistent er fra 1.10.86 gjort om til 4372 kontorfullmektig og 0015 kontorfullmektig er fra 1.10.86 gjort om til 4373 førstekontorfullmektig.

³⁾ Fagarbeidergruppen omfatter kun fagarbeider i Televerket. Fagarbeideren i NSB er flyttet over i en annen stillingskode, og kan derfor ikke skilles ut som tidligere.

⁴⁾ 0010 førstesekretær er fra 1.10.86 omgjort til 4370 konsulent, mens 0009 administrasjonssekretær fra 1.1.87 er omgjort til 4403 førstesekretær.

På grunnlag av overhenget til 1988, tariff tillegg fra 1.1.88 og de tariff tillegg fra 1.4.88 som loven om inntekt- og utbytteregulering slipper igjennom, anslår utvalget årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til 3 1/2 pst.

Kommunene

I utvalgets rapport fra januar (NOU 1988:5) ble lønnsstatistikken og lønnsutviklingen i kommunene behandlet mer inngående enn i tidligere rapporter. Det vises til dette.

Ifølge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er timelønte med 13,5 pst. fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986. For arbeidstakere i helsevesen og sosial omsorg steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 13,9 pst i det samme tidsrommet.

Av tilleggene utgjør de variable tilleggene, som omfatter bl.a. vakttillegg, søndagstillegg og komitegodtgjørelse den klart største andelen. Byrådet har lagt stor vekt på å revidere de vari-

able tilleggene, slik at det nå er langt bedre kvalitet på disse tilleggene.

På grunnlag av Sentralforbundets lønnsstatistikk for 1986, ble årslønnsveksten for heltidsansatte i kommunene anslått til 9 1/2 pst fra 1985 til 1986. På grunnlag av Byråets lønnsstatistikk for kommunale arbeidstakere og for ansatte i helsevesen og sosial omsorg for 1986, kan årslønnsveksten fra 1985 til 1986 anslås til 10 pst. Forskjellen skyldes hovedsakelig at Byrådet inkluderer faste og variable tillegg, slik som i lønnsstatistikk for andre grupper.

Norske Kommuners Sentralforbund offentliggjør statistikk for lønnstakere som følger Sentralforbundets tariffområde (ekskl. Oslo og Bærum). Denne statistikken dekker om lag 3/4 av de heltidsansatte som inngår i Byråets statistikk for kommunale arbeidstakere og helsevesen og sosial omsorg. I følge Sentralforbundets statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønningen for heltidsansatte med 2,0 pst fra 1. oktober 1986 til 1. oktober 1987. Medregnet deltidsansatte var den gjennomsnittlige stigningen 1,8 pst. Dersom faste og variable tillegg tas med, er veksten for alle arbeidstakere under ett (pr.

årsverk) beregnet til 2,1 pst. For ansatte i lederstillinger er gjennomsnittlig stigning i regulativlønnen 1,3 pst.

På grunnlag av Sentralforbundets statistikk kan årslønnsveksten for kommuneansatte fra 1986 til 1987 beregnes til ca. 7 1/4 pst pr. årsverk og til ca. 7 1/2 pst for heltidsansatte.

På grunnlag av overhenget fra 1987, tariff tillegg fra 1.1.88 og tillegg i samsvar med Riksmeklingsmannens forslag ved lønnsoppgjøret våren 1988, antas årslønnsveksten fra 1987 til 1988 å bli ca. 3 1/2 pst.

4. LØNNSOVERHENGET

I senere år har begrepet overheng blitt stadig mer anvendt i diskusjonen om lønnsutviklingen. Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Hvis alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og det ikke ble gitt lønnstillegg utover dette, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøknin-ger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i N.A.F.-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1987 og 1988 for en del områder. Det understrekes at partene i de ulike områder kan ha ulike oppfatninger av hvilke prinsipper som

skal legges til grunn ved beregning av overhenget.

	Overheng (pst) til	
	1987	1988
– Arbeidere i LO/N.A.F.-		
området i alt	4,8	3,2
– Industriarbeidere	4,8	3,2
– Funksjonærer i N.A.F.-		
bedrifter	4,3	2,5
– Staten	6,0	0–0,4
– Kommunene	4,9	0–0,4
– Varehandel	3,1	3,2
– Forretnings- og sparebanker	2,5	0,5
– Forsikring	2,3	0,8
– Forretningsmessig		
tjenesteyting	4,4	3,3

For mange av gruppene i denne oppstillingen, er overhenget til 1988 vesentlig lavere enn overhenget til 1987.

For noen grupper ble det avtalt tillegg fra 1.1.88. Dette er ikke inkludert i tallene for overhenget, men virker på samme måten.

I forretnings- og sparebanker og i forsikrings-selskaper ble det avtalt et tillegg på 5,5 pst fra 1.1.88. Sammen med lokale justeringer fra samme dato og overhenget fra 1987, synes ansatte i forsikringsselskaper å ha startet 1988 med et gjennomsnittlig lønnstillegg på ca. 9 pst og ansatte i forretnings- og sparebanker med ca. 8 pst.

I stat og kommuner ble det avtalt et tillegg fra 1.1.88 på kr 2 500 pr. år. Dette utgjorde om lag 1 1/2 pst. Ansatte i det offentlige kunne dermed starte 1988 med et gjennomsnittlig lønnstillegg på ca. 2 pst.

Med den utvikling som ventes i år, bl.a. på bakgrunn av inntektsreguleringsloven, må det antas å bli meget begrenset overheng i lønnin- gene til 1989.

5. LØNNSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

Tallene i tabell 2a er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. Av tabell 2f framgår lønnsutviklingen i de siste år for henholdsvis kvinner og menn for en del av de samme gruppene som i tabell 2a.

Tabellen viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980–87, har kvinner hatt tildels klart sterkere vekst enn menn innen de fleste grupper. Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter, mens den har vært like stor for begge kjønn blant kommunale arbeidstakere. Det var først og fremst i årene 1980–82

Tabell 2f. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper¹⁾ 1980–1987. Prosent.

	Industri- arbeidere ²⁾		Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		Varehandel		Bank ³⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980–81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	10,6	12,4
1981–82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	13,8	15,7
1982–83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	7,3	8,2
1983–84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	6,0	6,6
1984–85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,2	8,9
1985–86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,6	12,8	10,2	10,3
1986–87	8,1	8,6	6,3	7,4	9,1	8,0	4,1	3,9
1980–87	80,5	87,7	85,8	100,2	87,8	91,6	79,4	87,2
Gj.sn.	8,8	9,4	9,2	10,4	9,4	9,7	8,7	9,4
Årslønns- nivå 1987	148 700	129 600	205 700	144 900	158 300	121 400	187 300	139 700

	Forsikring		Stat		Kommune ⁴⁾		Forretningsm. tjenesteyting	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980–81	11,2	12,5	8,9	11,4	9,9	12,2	13,7	15,1
1981–82	12,5	14,3	14,0	13,7	13,0	12,7	12,7	13,5
1982–83	7,9	8,9	5,8	6,9	9,8	8,7	10,6	9,9
1983–84	5,1	5,8	6,7	7,0	6,7	6,9	8,2	8,8
1984–85	8,0	8,5	7,4	7,5	6,1	6,1	9,5	8,9
1985–86	9,6	10,2	11,0	10,8	13,5	13,0	11,4	12,1
1986–87	3,4	4,3	4,2	3,8	2,4 ⁶⁾	1,9 ⁶⁾	8,4	9,0
1980–87	73,6	84,7	74,1	79,1	79,4	79,5	102,8	107,9
Gj.sn.	8,2	9,1	8,2	8,6	8,7	8,7	10,7	11,0
Årslønns- nivå 1987	218 000	147 800	–	–	–	–	221 500	153 000

	Helsesektoren ⁵⁾		Undervisningssektoren	
	M	K	M	K
1980–81	–	–	6,6	8,4
1981–82	–	–	14,4	14,2
1982–83	7,8	8,4	5,5	6,9
1983–84	8,5	6,3	6,9	6,9
1984–85	7,9	7,1	7,1	6,8
1985–86	12,7	13,5	11,6	10,6
1986–87	7)	7)	7)	7)
1980–87	–	–	–	–
Gj.sn.	–	–	–	–
Årslønnsnivå 1987	–	–	–	–

¹⁾ Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutvikling mellom tellingstidspunktene.

²⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid.

³⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁴⁾ Eksklusiv helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.

⁵⁾ Statistikk utarbeidet første gang i 1982.

⁶⁾ Foreløpige tall.

⁷⁾ Lønnsstatistikk for 1987 foreligger ennå ikke for helsesektoren og skoleverket.

lønnsutviklingen var sterkere for kvinner enn for menn.

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene. P.g.a. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned.

For områdene i tabell 2f betyr dette at samlet lønnsvekst i perioden 1980–87 ligger 1–1,5 prosentpoeng lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel.

Det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere

Tabell 2g viser det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige arbeidere i tidsperioden 1973 til 1987. Det er ikke justert for skiftarbeid slik at lønnsnivåene for kvinner i forhold til menn med noe høyere skiftandel vil

være undervurdert. Da de summariske fortjenestene ikke er særlig sammenlignbare mellom og innen bransjer, er tallene best egnet til å beskrive utviklingstendenser.

Kvinneandelen i N.A.F.-statistikken har økt kontinuerlig de siste 14 år. Imidlertid er det forskjeller mellom næringer, og enkelte næringer har også en nedgang i kvinneandelen.

I industrien har det vært en kontinuerlig bedring av kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, fra 78,9 prosent i 1973 til 88,6 prosent i 1987. De siste årene har det ikke vært særlig økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For mange bransjer har det også vært tilbakegang i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. Utviklingen i relative lønnsnivåer kan også skyldes struktureffekter som følge av den relativt sterkere økning i kvinnelig sysselsetting.

Tabell 2g. Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l.) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1973 til 1987.

Kvinneandel i pst			Bransje	1973	1983	1984	1985	1986	1987
73	83	87							
15	16	18	Industrien ialt	78,9	87,8	88,2	88,1	88,3	88,6
30	33	35	Nærings- og nytelseind...	82,6	88,8	89,1	88,7	88,9	88,5
63	69	66	Hermetikkfabrikker	86,2	93,2	93,6	94,5	96,2	97,6
63	61	59	Sjokolade, sukkerv.ind.	83,4	91,9	92,7	93,2	92,2	92,7
64	67	67	Tekstil, Bekledning	84,9	93,5	92,9	91,9	91,2	91,0
55	58	61	Tekstilfabrikker	85,1	92,7	92,2	91,6	91,5	90,8
82	87	81	Konfeksjonsfabrikker	83,9	92,4	91,0	87,1	86,2	86,7
3	7	12	Treindustri	91,1	94,5	97,1	97,7	96,3	96,3
10	12	12	Treforedling-papirv.	87,1	94,2	94,0	93,9	93,5	94,2
17	17	19	Grafisk industri	81,1	85,3	85,1	85,1	83,7	84,5
20	21	23	Kjemisk industri ialt	82,1	92,5	92,7	92,9	93,1	93,2
11	11	12	Mineralbearbeid. ind.	74,3	87,8	87,8	88,0	87,6	87,6
35	53	64	Elektronisk industri	88,4	94,2	96,4	95,2	94,1	93,7
6	9	11	Jern- og metallind.	85,5	92,4	93,4	93,6	93,1	92,2
2	4	5	Landtransport	85,7	90,4	91,0	90,2	91,1	91,2

Kilde: N.A.F.'s kvartalsstatistikk for arbeidere.

6. DELTIDSANSATTE

I flere av delstatistikkene fra Byrået er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfanget av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Time-

lønnte deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurantdrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 2h viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1987. For skoleverket, kommunal virksomhet og helsesektoren foreligger foreløpig bare tall for 1986. Det er få mannlige deltidsansatte i alle næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene del-

tidsansatte, mens knapt halvparten er deltidsansatte i skoleverket. Andelen av deltidsansatte kvinner er – bortsett fra i staten – lavere i 1987 enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider halvparten deltid i helsevesen og sosial omsorg, ca 35 pst i varehandelen, og ca 1/3 i kommunal virksomhet og skoleverket. For de andre næringene er andelen 14–18 pst i 1987, bortsett fra i N.A.F.-bedrifter hvor andelen er vel 8 pst.

I tabell 2i vises veksten fra 1981 til 1987 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen delstatistikker.

Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsettingsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 2i viser at kvinner utgjør 80 pst eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. Et annet trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidsarbeid økt svakere enn på heltid (staten unntatt). For menn har økningen i antall ansatte på deltid vært

sterkere enn for kvinner på deltid når en ser bort fra bank- og forsikringsvirksomhet.

Lønnsutviklingen

I tabell 2j vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer i 1984 og 1987. I tabellen er også tatt med økingen i månedsfortjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For funksjonærer i N.A.F.-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Tabell 2j viser at i varehandelen har lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alle arbeidstidsgrupper vært lavere enn for heltidsansatte kvinner i alt. Med unntak av en arbeidstidsgruppe har det samme også vært tilfelle innen forretningsmessig tjenesteyting. I forretnings- og sparebanker og i forsikringsselskaper har deltidsansatte kvinner i flere av arbeidstidsgruppene hatt høyere lønnsvekst enn heltidsansatte i alt i disse to områdene. I enkelte grupper – særlig innen forsikring – er antall deltidsansatte så lavt at tallene blir mindre pålitelige.

Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen, men det

Tabell 2h. Antall deltidsansatte i enkelte næringer. Menn og kvinner. 1981 og 1987 (1986).

		Menn			Kvinner			Total andel deltids-syssel-setting
		Ansatte med i lønns-stat.	Deltids-ansatte	Andel deltids-ansatte	Ansatte med i lønns-stat.	Deltids-ansatte	Andel deltids-ansatte	
Funksjonærer i	1981	69 330	574	0,8	25 936	8 014	30,9	9,0
N.A.F.-bedrifter	1987	78 099	794	1,0	33 636	8 329	25,5	8,4
Bankvirksomhet	1981	11 705	236	2,0	13 172	3 972	30,2	16,9
	1987	13 960	257	1,9	19 490	5 582	28,6	17,5
Forsikring	1981	3 231	50	1,5	4 096	1 231	30,1	17,5
	1987	4 260	57	1,3	5 726	1 572	27,5	16,3
Varehandel	1981	54 819	3 691	6,7	70 841	43 341	61,2	37,4
	1987	60 966	4 976	8,2	74 438	42 333	56,9	34,9
Forretningsmessig tj.yting	1981	12 620	331	2,6	8 096	2 821	34,8	15,2
Staten ¹⁾	1987	19 161	555	2,9	14 138	4 234	30,0	14,4
	1981	113 708	2 394	2,1	63 352	20 719	32,7	13,1
	1987	108 650	3 703	3,4	71 701	25 222	35,2	16,0
Skoleverket	1981	37 364	4 961	13,3	35 796	19 354	54,1	33,2
	1986	39 006	5 246	13,4	42 128	20 041	47,6	31,1
Kommunal og fylkeskom. virksomhet	1986	51 611	3 500	6,8	41 128	28 076	68,3	34,0
Helsevesen og sosial omsorg								
– Kommunal og fylkeskom.	1986	20 956	2 252	10,8	140 299	79 487	56,7	50,7
– Privat	1986	2 759	455	16,5	18 537	10 206	55,1	50,1

¹⁾ Inkl. statens helsevesen.

Tabell 2i. Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidssysselettingen.

		Heltid		Deltid		Vekst 81/87 (pst)		K-andel deltid
		1981	1987	1981	1987	Heltid	Deltid	
N.A.F.-funksj.	M	68 756	77 305	574	794	12,4	38,4	
	K	17 922	25 056	8 014	8 580	39,8	7,1	92
Bankvirksomhet	M	11 469	13 703	236	257	19,5	8,9	
	K	9 200	13 908	3 972	5 582	51,2	40,5	96
Forsikring	M	3 181	4 203	50	57	32,1	14,0	
	K	2 865	4 154	1 231	1 572	45,0	27,7	97
Varehandel	M	51 128	55 990	3 691	4 976	9,5	34,8	
	K	27 500	32 105	43 341	42 333	16,7	+ 2,3	90
Forretnings-	M	12 289	18 606	331	555	51,4	67,7	
messig tj.yt.	K	5 275	9 904	2 821	4 234	87,8	50,1	89
Staten ¹⁾	M	111 314	104 947	2 394	3 730	+ 5,3	55,8	
	K	42 633	46 479	20 719	25 222	9,0	21,7	87
Skoleverket	M	32 403	33 760 ²⁾	4 961	5 246 ²⁾	4,2	5,7	
	K	16 442	22 087 ²⁾	19 354	20 041 ²⁾	34,3	3,5	80 ²⁾

¹⁾ I tidsrommet 1981-87 har en del etater og sykehus blitt overført til fylkeskommunal eller kommunal sektor, bl.a. distriktslegetjenesten, folketannrøkt, Gaustad og Reitgjerdet sykehus.

²⁾ 1986-tall.

er bl.a. grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

Tallet på deltidsansatte menn i de ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 2j har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte. Tabell 2k viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22 t/uke. Det understrekes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så «grovt» mål.

Fra 1984 til 1986 synes kvinner på deltid å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe, dvs andelen som arbeider under 22 t/uke har gått ned. Økingen er mest markert i forsikringsvirksomhet. For kvinner betyr dette at når en tar hensyn til arbeidstidsøkningen, så har lønnsutviklingen pr. tidsenhet for deltidsansatte ialt vært svakere enn det tabell 2j viser. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 2k. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

7. LØNNSPREDNING I N.A.F.S KVARTALS-STATISTIKK

Mens tarifftilleggene normalt bidrar til å minske lønnsforskjellene virker lønnsglidningen i motsatt retning. Siste kolonne i tabell 2.d gir en oversikt over lønnsglidningens andel av lønns-

veksten. Denne viser at lønnsglidningens andel av den totale lønnsveksten har økt i de siste årene. Dette skulle isolert sett slå ut i større lønnsforskjeller.

De ordninger som bidrar til å minske lønnsforskjellene er lavlønnsordninger og andre bransjevis klausuler som har bundet lønnsutviklingen i egen bransje til industri eller til andre gruppers lønnsutvikling.

Den nåværende Lavlønnsordningen ble innført i 1980, med ulike bedriftsvis garantitillegg i forhold til 85 prosent av industriens gjennomsnittsførtjeneste. I 1980 ble det dannet et Lavlønnsfond med innbetaling gjennom trekk på alle arbeidstakerne og refusjon til de bedriftene med de største lavlønnsstillegg. Fondet skulle dekke en andel av lavlønnsstillegg gitt i 1980 og 1981. Fondet består fortsatt, men nedtrappes frem til 1992.

Alle garantitillegg/lavlønnsstillegg som er gitt etter 1981 er det bedriftene selv som har betalt i sin helhet. Fra 1982 til 1985 ble det i hovedsak gitt likt garantitillegg for alle bedrifter i samme bransje.

Etter 1. oktober 1986 er det kommet en rekke varianter av lavlønns-/garantiordninger i de ulike bransjer.

I 1986 og 1987 ble det i endel bransjer, hovedsakelig i industri, gitt tillegg regnet ut i forhold til industriens gjennomsnittsførtjeneste. Ulike tillegg ble gitt etter hvilket inntektsintervall gjennomsnittsførtjenesten i bedriften lå i forhold til industrien. De siste årene har bedrifter med gjennomsnittlig timeförtjenester lavere enn

Tabell 2j. *Månedsførtjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte. 1984-87.*

	1984		1987		Øking i mnd. fortj. 1984-87	
	Ansatte	Mnd. fortj.	Ansatte	Mnd. fortj.	Deltidsans.	Heltidsans.
<i>Varehandel</i>	42 359	4 199	42 333	5 320	26,7 ¹⁾	31,4
16-17,9 t	1 721	3 122	1 767	4 011	28,5	
18-19,9 t	2 844	3 793	4 374	4 799	26,5	
20-21,9 t	9 072	3 824	6 749	4 980	30,2	
22-23,9 t	3 869	4 357	3 821	5 675	30,3	
24-25,9 t	4 136	4 563	3 911	5 882	28,9	
<i>Forretnings- og sparebanker</i>	4 816	5 329	5 582	6 698	25,7 ¹⁾	24,8
16-17,9 t	606	4 495	807	5 533	23,1	
18-19,9 t	1 559	4 597	1 906	5 634	22,6	
20-21,9 t	602	5 080	569	6 658	31,1	
22-23,9 t	469	5 692	438	6 967	22,4	
24-25,9 t	279	5 963	174	7 691	29,0	
<i>Forsikring</i>	1 186	5 961	1 572	7 705	29,3 ¹⁾	24,7
16-17,9 t	274	4 635	380	5 657	22,0	
18-19,9 t	157	4 727	144	5 808	22,9	
20-21,9 t	151	5 397	221	7 165	32,8	
22-23,9 t	114	6 074	119	7 685	26,5	
24-25,9 t	40	6 291	58	8 309	32,1	
<i>Forretningsm. tj. yting</i>	3 527	5 835	4 234	7 895	35,3 ¹⁾	33,1
16-17,9 t	194	4 560	225	5 939	30,2	
18-19,9 t	513	4 648	565	6 262	34,7	
20-21,9 t	561	5 218	588	6 773	29,8	
22-23,9 t	324	6 140	422	7 715	25,7	
24-25,9 t	288	6 499	320	8 067	24,1	
<i>Funksjonærer i N.A.F-bedrifter²⁾</i>			8 580	7 416	-	
16-17,9 t			847	4 350		
18-19,9 t	-	-	2 082	5 884	-	
20-21,9 t	-	-	1 077	6 144	-	
22-23,9 t	-	-	1 104	7 188	-	
24-25,9 t	-	-	579	7 637	-	

¹⁾ Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.

²⁾ Det foreligger ikke tall før 1986.

Tabell 2k. *Endringer i arbeidstid for deltidsansatte i noen næringer. Andel av deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke.*

		Prosent			
		1984	1985	1986	1987 ¹⁾
Bankvirksomhet	M	67	71	73	70
	K	65	63	62	65
Forsikring	M	83	79	71	74
	K	54	54	51	59
Varehandel	M	66	67	71	59
	K	50	49	49	51
Forretningsmessig tj.yt.	M	53	56	58	52
	K	51	50	49	46

¹⁾ P.g.a. arbeidstidsreduksjonen 1.1.87 er 1987-tallene ikke sammenliknbare med tallene for årene før.

80 prosent av industriens gjennomsnittsfortjeneste gitt 200 øre i lavlønnsstillegg ned til 25 øre for bedrifter med fortjenester mellom 87,5 og 90 prosent. Kostnadene totalt for de aktuelle bransjer skal tilsvare det som er nødvendig for å heve alle bedrifter til 85 prosent av industriens gjennomsnitt. Dersom de graderte tillegg utgjør mindre enn beregningsgrunnlaget for bransjen, skal det ekstra tillegget som regel gis likt for alle i bransjen.

Men en rekke bransjer, særlig de større har gått over til beregninger basert på lønnsnivået for egen bransje. Det gjelder f.eks. bransjer som landtransport, hotell- og restaurant, mekaniske verksteder, elektronisk, møbelbransjen, bilverksteder, kjemisk-teknisk industri o.s.v. I hvilken utstrekning alle disse ordningene bidrar til endret lønnsstruktur mellom bransjer vil være avhengig av hvilke prinsipper som blir benyttet i de enkelte bransjer og effekten av disse.

Endringer i sysselsettingsfordelingen innenfor bransjene kan i seg selv føre til endringer i lønnsnivået. Dersom det for en bransje i tilbakegang forsvinner timeverk med relativt lave lønnsnivåer, vil det gjennomsnittlige lønnsnivået isolert sett stige på grunn av frafallet av timeverk. Motsatt vil lønnsnivået synke dersom de relativt godt betalte timeverkene forsvinner.

Tabell 21 viser utviklingen i det relative lønnsnivå i forhold til industri for enkelte bransjer for voksne arbeidere (menn og kvinner) fra 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1987. Det relative lønnsnivå er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlige timefortjenester eksklusive overtid og skifttillegg o.l. i de respektive bransjer.

I 4.-kvartalstallene er som regel lavlønns-/garantitilleggene pr. 1. oktober samme år kommet med. For bransjer med de største garantitillegg og lav lønnsgrad vil derfor tallene for 4. kvartal kunne gi det høyeste relative nivå gjennom året. På den annen side vil også endel av de lokale tillegg eller lønnsgradningen – spesielt i høyt lønnsgrupper og som gjerne skjer på høsten – også være med fullt ut i 4.-kvartalstallene. På grunn av sesongvariasjoner for lønnsstillegg bransjene imellom, gir egentlig ikke relative fortjenestetall basert på enkeltkvartal noe direkte uttrykk for utviklingen bransjene imellom fra et år til det neste. På lang sikt vil imidlertid tabellen gi et reelt bilde av forholdet bransjene imellom. Imidlertid vil lønnsrelasjonene bli forholdsvis usikre på såvidt detaljerte bransjer som tabell 21.

Tabellen er basert på de faktiske gjennomsnittlige timefortjenester. Enkelte bransjer har derimot en vesentlig andel arbeidstakere med lavere ukentlig arbeidstid enn gjennomsnittet for industrien totalt, som følge av grupper skiftarbeidere, turnusarbeidere etc. For slike bran-

sjer vil nivåene i forhold til gjennomsnittet i industrien kunne være noe overvurdert.

Tabell 21 viser at lønnsstrukturen mellom bransjer over noen år endrer seg lite. Dette ser ut til å være hovedtendensen særlig i 1980-årene, men det kan være endel variasjoner avhengig av hvilke bransjer og tidsperioder som legges til grunn.

Av de bransjene som ligger lavest er det svært få som har hatt særlig relativ tilbakegang i det gjennomsnittlige lønnsnivået i forhold til industrien de siste 14 årene.

De bransjer som kjennetegnes ved den sterkeste relative lønnsveksten i forhold til industrien siste år, er visse bransjer innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien og byggevirksomheten.

8. OPPSUMMERING AV KAPITTEL 2

*De beregnede tallene for årslønnsveksten fra 1986 til 1987 har variert en del mellom de ulike gruppene. For de grupper Beregningsutvalget gir oppgaver over, ligger årslønnsveksten fra 4,6 til 10,8 pst. Anslaget for gjennomsnittet av gruppene er beregnet til 8,0 pst. For industriarbeidere og for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter er årslønnsveksten beregnet til henholdsvis 8,1 pst og 8,0 pst. I staten er veksten beregnet til 7,3 pst og i kommunene til 7 1/2 pst, mens veksten i landtransport og i varehandel er beregnet til henholdsvis 4,6 pst og 8,5 pst. Ansatte i forretnings- og sparebanker fikk en årslønnsvekst på 5,8 pst og ansatte i forsikring 5,4 pst. Den høyeste årslønnsveksten fra 1986 til 1987 har en hatt blant ansatte i forretningsmessig tjenesteyting med 9,5 pst og blant arbeidere i bygg- og anlegg med 10,8 pst.

Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i N.A.F.-bedrifter har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden figur 2.3 dekker. Den laveste lønnsveksten har en hatt blant arbeidergrupper i privat sektor, blant statsansatte og blant ansatte i forsikringsvirksomhet.

*Også fra 1987 til 1988 vil årslønnsveksten variere mellom ulike grupper. Utvalget anslår årslønnsveksten til om lag 5 pst for industriarbeidere, arbeidere i bygg- og anlegg og for ansatte i varehandelen. For stats- og kommuneansatte anslås veksten til 3 1/2 pst. I forretnings- og sparebanker antas veksten å bli i intervallet 8–9 1/2 pst, mens anslaget i forsikring ligger i intervallet 9–10 1/2 pst. Utvalget anslår den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til 4 1/2 pst (ekskl. virkningen av lønnsstillegg for lærerne i 1988).

*Utvalgets beregninger av årslønnsvekst for arbeidere i N.A.F.-bedrifter bygger på *avtalefes-*

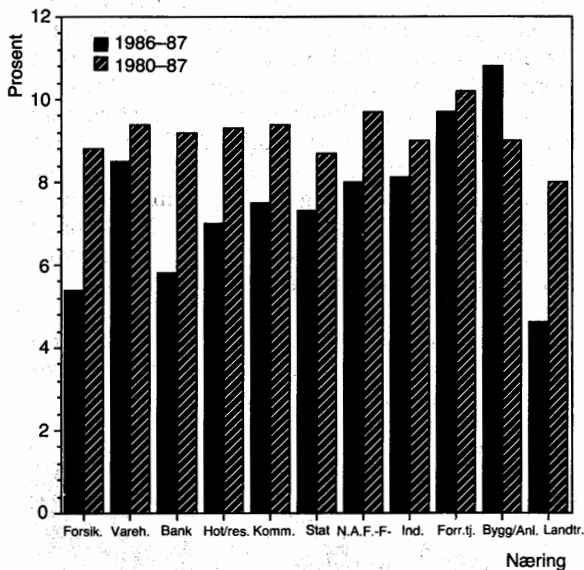
Tabell 21. *Bransjevis oversikt over det relative lønnsnivå i 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1987. (Voksne industriarbeidere = 100).*

Bransje	1974 3. kv.	1980 ²⁾ 3. kv.	1985 4. kv.	1986 4. kv.	1987 4. kv.
Bergverk	105	114	104	102	103
Industri i alt	100	100	100	100	100
Herav:					
Skofabrikker	81	84	80	80	81
Hermetikkfabrikker	78	77	82	80	82
Lærvare- og sportsartikkelfabrikker	82	83	82	80	83
Tekstilfabrikker	83	83	82	83	84
Konfeksjonsfabrikker	79	84	82	83	84
Bakerier og konditorier	88	87	84	86	85
Fiskeindustri	88	87	87	86	85
Konservesfabrikker	81	87	86	87	86
Trelastbruk	98	94	90	90	89
Trevarefabrikker og snekkerier	99	95	94	92	90
Teglverk	96	97	93	94	90
Plastindustri	93	92	89	91	91
Glassverk	90	91	91	93	91
Fajanse-, porselens- og keramikkindustri	93	95	91	91	92
Konvolutt-, pose- og papirvarefabrikker	89	92	92	92	93
Møbel- og annen treindustri	93	92	94	93	94
Kjøttindustri	85	94	93	96	94
Oljemøller, fettraffinerier og tranindustri	111	97	98	94	95
Eskefabrikker	96	99	99	98	96
Elektronisk industri	97	100	96	95	96
Maling- og lakkindustri	99	94	96	96	96
Gummivarefabrikker	91	93	95	99	96
Sjokolade- og sukkervareindustri	85	89	96	96	97
Papirindustri	94	95	96	96	97
Karosserifabrikker	105	101	99	96	97
Møller og forblanderier	92	95	98	97	99
Wallboardfabrikker	103	100	97	99	97
Margarinfabrikker	91	86	95	100	97
Mineralindustri	100	98	98	102	97
Mekaniske verksteder i alt	108	106	102	101	100
Bilverksteder	101	98	97	100	101
Elektrokjemisk industri	103	105	105	102	101
Sildemelindustri	100	95	89	93	102
Sement- og lettbetongindustri	116	100	103	103	104
Bokbinderier	95	102	105	104	105
Stenindustri	105	115	107	105	108
Betongvareindustri	102	105	105	108	108
Tobakksfabrikker	88	92	105	109	108
Trehusfabrikker	108	105	107	106	110
Bryggerier- og mineralvannfabrikker	99	96	109	109	112
Byggevirksomhet ialt	117	—	115	116	119
Anleggsvirksomhet	142	—	142	147	145
Oljevirksomhet	—	—	125	121	120
Landtransport ialt	93	96	94	94	90
Herav:					
Rutebilselskaper	92	95	92	92	86

¹⁾ Beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l. samt betaling for helligdager, feriepengar o.l.) for voksne arbeidere.

²⁾ Eksklusive etterbetaling.

Figur 2.3. Beregnet årslønnsvekst for noen grupper. 1986–87.

tet normalarbeidstid. For dagarbeidere vil det si 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87. Beregningene tar ikke hensyn til at faktisk normalarbeidstid kan være mindre enn avtalefestet normalarbeidstid. Strengt tatt gjelder utviklingen i figur 2.3 derfor bare for arbeidere som ikke fikk noen arbeidstidsreduksjon før 1.1.87. Arbeidstidsundersøkelser som ble gjennomført i N.A.F.-bedrifter viser imidlertid at det skjedde en viss arbeidstidsreduksjon i årene før 1.1.87.

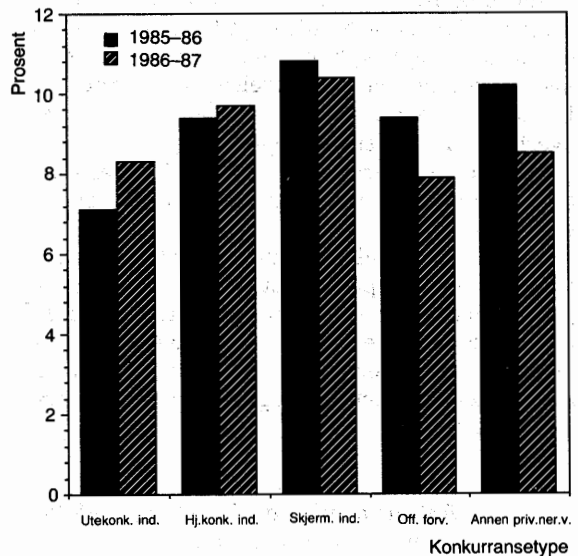
Siden det vanligvis ikke vil foreligge undersøkelser over gjennomsnittlig faktisk normalarbeidstid hvert år, har utvalget valgt å holde fast ved den samme beregningsmetode for årslønnsveksten som er brukt tidligere.¹⁾

*Figur 2.4 viser lønnsvekst pr. normalårsverk for noen grupper etter konkurranstype basert på nasjonalregnskapets lønnsbegrep. Lønn ifølge nasjonalregnskapet inkluderer kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og sosiale ytelser. Lønnsbegrepet er således mer omfattende enn det som ligger til grunn for årslønnsstillingene i figur 2.3. Dessuten brukes faktisk normalarbeidstid ved beregningene i nasjonalregnskapet, mens avtalefestet normalarbeidstid er grunnlaget for tallene i figur 2.3.

¹⁾ Utvalget peker imidlertid på at dersom faktisk normalarbeidstid hadde vært lagt til grunn ved beregning av årslønnsveksten fra 1986 til 1987, ville veksten for industriarbeidere vært om lag 0,6 pst høyere. På den annen side har metoden som brukes, overvurdert veksten i enkelte år i perioden 1980–86 med til sammen om lag 0,6 pst. Samlet over perioden 1980–87 gir veksten for arbeidere i figur 2.3 et dekkende bilde av årslønnsveksten for den gjennomsnittlige arbeider.

Figur 2.4 viser at skjermet industri har hatt en høyere lønnsvekst enn konkurranseutsatt industri både i 1986 og i 1987. Offentlig forvaltning har hatt en lavere lønnsvekst enn industrien uansett konkurranstype i 1987, men hadde høyere vekst enn konkurranseutsatt industri i 1986. Skjermet privat næringsvirksomhet utenom industrien har hatt en svakere lønnsvekst enn skjermet industri både i 1986 og 1987, men lønnsveksten har likevel vært høyere enn i offentlig forvaltning.

Figur 2.4 Lønnsvekst etter konkurranstype ifølge nasjonalregnskapet.

*For arbeidere i N.A.F.-bedrifter var vekstraten for lønnsglidningen kvartalsvis fra tilsvarende kvartaler året før svakt avtakende fram til 1984 for deretter å øke. Lønnsglidningen i 1986 og utover i 1987 har igjen nådd nivåer på mellom 7 – 8 pst. Man må tilbake til 1981 for å finne tilsvarende lønnsglidningstall over året. Mot slutten av 1987 hadde imidlertid lønnsglidningen en tendens til svakt avtakende vekst.

Den sterke lønnsglidningen i 1987 hadde sterk sammenheng med lønnsglidningen i bygge- og anleggsvirksomheten.

For industriarbeidere har utviklingen i lønnsglidningen i løpet av 1987 vært mer moderat enn for alle arbeidere i LO/N.A.F.-området. F.eks. var lønnsglidningen fra 4. kvartal 1986 til 4. kvartal 1987 ca 1 prosentenheter lavere for industriarbeidere enn for samtlige arbeidere i LO/N.A.F.-området.

Lønnsglidningen er et statistisk begrep som omfatter bl.a. lokale lønnstillegg som følge av forhandlinger på den enkelte bedrift, fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i time-

verkene mellom bransjene med ulikt lønnsnivå og endret bruk av skiftarbeid. I 1987 har forhold utenom lokale tillegg hatt større betydning for utviklingen i lønnsglidningen enn det som har vært vanlig.

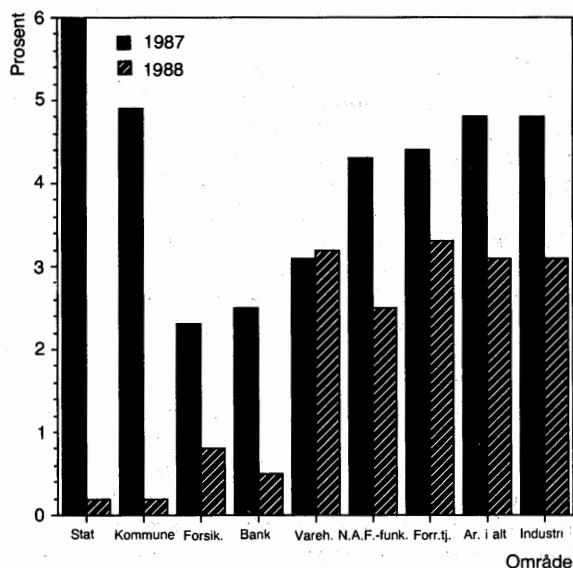
*Utvalget har anslått lønnsoverhenget til 1988 for endel grupper. Lønnsoverhenget forteller hvor stor lønnsveksten vil bli fra ett år til det neste selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året. Overhenget vil særlig være avhengig av lønnsveksten i slutten av året.

Lønnsoverhenget inn i 1988 for arbeidere i alt i LO/N.A.F.-området og for industriarbeidere er beregnet til 3,2 pst. mot 4,8 pst året før for begge grupper. For funksjonærer i N.A.F.-bedrifter anslås overhenget til 2,5 pst, i varehandelen til 3,2 pst og i bank og forsikring til henholdsvis 0,5 og 0,8 pst. I stat og kommuner er det noe usikkerhet med hensyn til størrelsen på overhenget til 1988. Beregningsutvalget opererer med et overheng på 0,2 pst for begge grupper.

For mange av gruppene i figur 2.5, er anslått overheng til 1988 vesentlig lavere enn overhenget til 1987.

For ansatte i bank- og forsikring ble det avtalt tillegg fra 1.1.88 på 5,5 pst. For disse to gruppene er det også vanlig med lokale tillegg tidlig i året. Dette er ikke inkludert i tallene for overhenget, men virker på samme måten. I stat og kommuner ble det også gitt lønnstillegg fra 1.1.88 på om lag 1 1/2 pst.

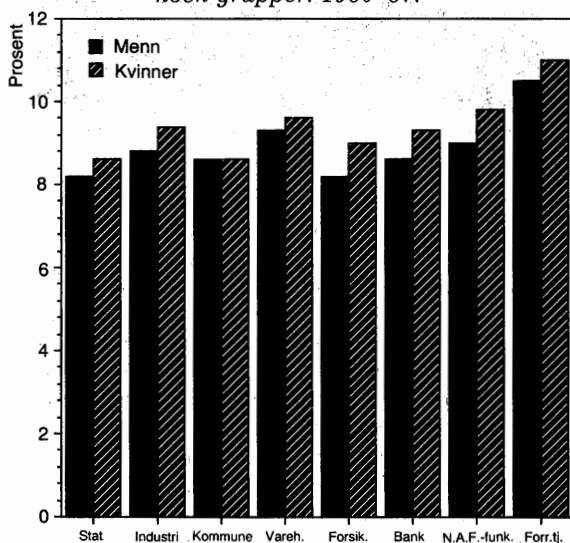
Figur 2.5 Anslått overheng til 1987 og 1988 for noen områder. Prosent.

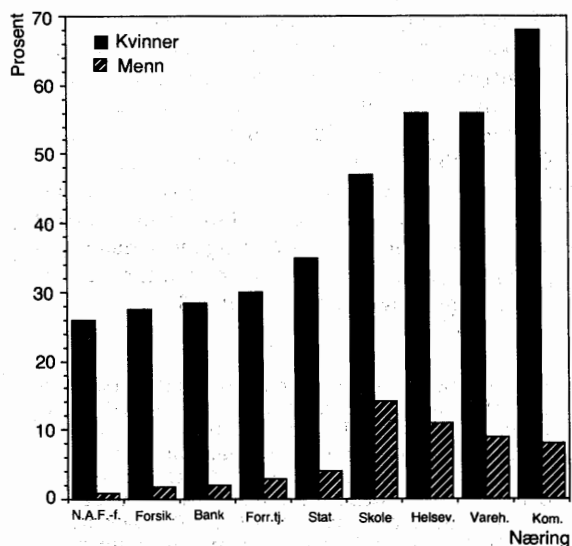
*Heltidsansatte kvinner har hatt sterkere eller like sterk lønnsvekst som menn innen samme gruppe i perioden 1980-87. Det har i perioden

vært størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter, mens den har vært like stor for begge kjønn blant kommunale arbeidstakere. Særlig i årene 1980-82 var lønnsutviklingen sterkere for kvinner enn for menn. I industrien har det vært en kontinuerlig bedring av kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, fra 78,9 pst i 1973 til 88,6 pst i 1987. De siste årene har det ikke vært særlig økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For mange bransjer har det også vært tilbakegang i kvinners relative timefortjeneste.

Figur 2.6 Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn. Gjennomsnitt for noen grupper. 1980-87.

Figur 2.7 Andel deltidsansatte kvinner og menn i noen næringer. 1987¹⁾.

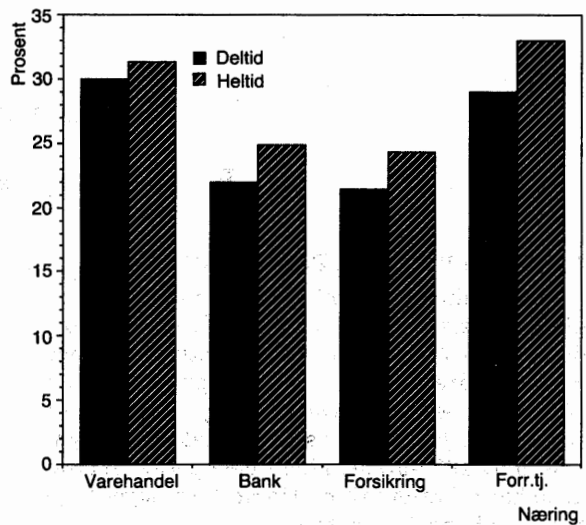
¹⁾ Tallene for helsesektoren, kommunene og skoleverket gjelder for 1986.

*I kapitlet gis en oversikt over omfanget og lønnsutviklingen for deltidsansatte i en del næringer. Kvinnene utgjør 80 pst eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. I varehandel, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene deltidsansatte, jfr figur 2.7.

*Figur 2.8 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner ialt og for den arbeidstidsgruppen innen næringen som har flest deltidsansatte kvinner. For næringene som dekkes av figuren, har lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i tidsrommet 1984-87 stort sett vært lavere enn for heltidsansatte kvinner uansett omfanget av antall arbeidstimer.

Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen, men det er bl.a. grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

Figur 2.8 Lønnsutviklingen for del- og heltidsansatte kvinner. 1984-87.

KAPITTEL 3

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

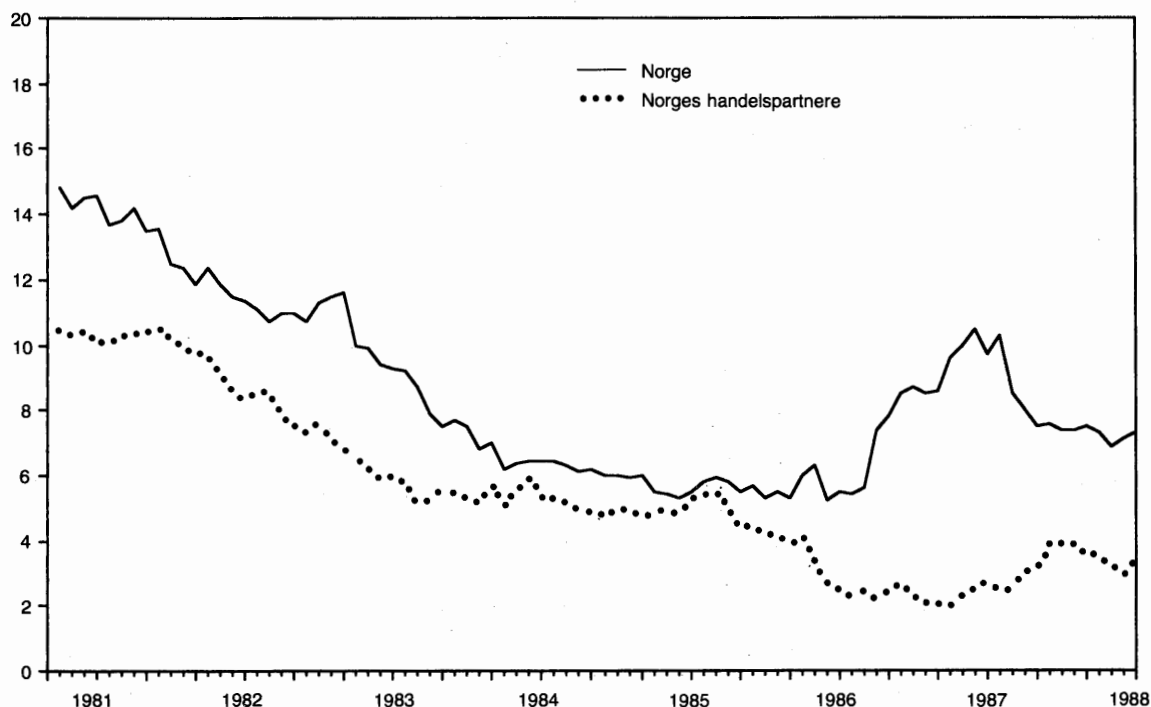
Prisstigningen internasjonalt avtok betydelig gjennom første halvpart av 1980-årene og har i de par siste årene ligget på et relativt lavt nivå. Fram til våren 1985 avtok prisstigningen også i Norge. For eksempel var stigningstakten i 1985 omtrent på det halve av stigningstakten i begynnelsen av 1980-årene. Men i hele perioden etter 1980 har prisstigningen i Norge vært høyere enn hos våre handelspartnere.

Figur 3.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge og hos våre handelspartnere. Som figuren viser økte

forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre viktigste handelspartnere fra 0,4 prosentpoeng i april 1985 til 3,4 prosentpoeng i mai 1986. Devalueringen av den norske kronen 11. mai 1986 bidro til å øke prisstigningen i Norge. I mars i 1987 var prisstigningen hele 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. I januar 1988 var forskjellen redusert til 4,2 prosentpoeng.

Tabell 3a viser prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolv månedersperiode, i en del OECD-land.

Figur 3.1 Konsumprisene i Norge og hos våre handelspartnere. Prosentvis endring fra samme måned året før.

Kilde: OECD og Statistisk Sentralbyrå.

Tabell 3a. Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Årlig gj.snitt		Endring fra året før			feb. 1987 feb. 1988
	1966-75	1975-84	1985	1986	1987	
Norge	7,0	9,0	5,7	7,2	8,7	6,8
USA	5,8	7,6	3,5	1,9	3,7	3,9
Japan	8,8	4,9	2,1	0,4	÷ 0,2	0,6
Vest-Tyskland	4,5	4,2	2,2	0,2	0,2	0,9
Frankrike	7,0	10,5	5,8	2,7	3,1	2,4
Storbritannia	9,3	11,2	6,1	3,4	4,2	3,3
Italia	7,5	16,0	9,3	6,4	4,6	4,9
Sverige	6,2	10,0	7,4	4,3	4,2	5,2
Danmark	8,0	9,7	4,7	3,6	4,0	5,2
Finland	8,6	10,1	5,9	3,6	3,7	4,1
OECD-land (gj.sn.)	6,6	8,5	4,6	2,5	3,3	3,5
Europeiske OECD-land (gj.sn.)	7,1	10,5	6,7	3,8	4,0	4,1
Norges handelspartnere		9,5 ¹⁾	4,7	2,4	2,7	3,0

¹⁾ 1972-82

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1985 til 1986 var 7,2 prosent, og fra 1986 til 1987 8,7 prosent. I tabell 3 b gis en oversikt over

prisstigningen siste to år for ulike varegrupper, samt hvor mye de ulike varegrupper har bidratt med til den totale prisstigningen.

Tabell 3b Konsumprisindeksen. 1979 = 100. Prosentvis stigning i delindeksen (A). Bidrag fra de enkelte delindekser til totalindeksen (B).

Endringer fra året før	A		B	
	1986 Pst	1987 Pst	1986 Prosentenheter	1987 Prosentenheter
Matvarer	9,0	7,6	1,7	1,3
Drikkevarer og tobakk	9,2	10,5	0,4	0,4
Klær og skotøy	8,9	8,9	0,7	0,7
Bolig, lys og brensel	5,0	7,4	1,0	1,5
Møbler og hush.artikler	7,2	8,4	0,6	0,7
Helsepleie	7,2	5,5	0,1	0,1
Reiser og transport	6,0	11,4	1,3	2,5
Fritidssysler og utdanning	7,1	8,1	0,7	0,6
Andre varer og tjenester	8,2	8,1	0,7	0,6
Total	7,2	8,7	7,2	8,7

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Gjennom begynnelsen av 1987 tiltok prisstigningstakten regnet i forhold til samme periode året før, men etter mai måned har stigningstakten avtatt igjen, jf. tabell 3c. Dette henger bl.a. sammen med at de direkte virkninger av devalueringen i mai 1986 da stort sett var uttømt.

Ved utgangen av 1987 lå desemberindeksen 2,5 prosent høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1987 (overheng). Ved utgangen av 1986 var overhenget 3,7 prosent.

Som det framgår av tabell 3c, var prisstigningen i perioden mars 87 – mars 88 lavere enn tilsvarende periode året før. Det er imidlertid grunn til å bemerke at stigningstakten gikk opp fra februar til mars.

Av tabell 3d ser vi at prisstigningen er nær halvert for enkelte av varegruppene. Bare varegruppene «Bolig, lys og brensel» hadde sterkere prisstigning siste tolv månedersperiode enn den foregående. Den sterkere stigningen for denne

Tabell 3c. Konsumprisindeksen.

	Indekstall			Endring fra året før i prosent		
	1986	1987	1988	1986	1987	1988
Januar	176,2	192,9	206,4	6,0	9,5	7,0
Februar	176,9	194,6	207,8	6,1	10,0	6,8
Mars	178,0	196,6	210,8	5,5	10,4	7,2
April	179,2	197,2		5,8	10,0	
Mai	179,4	197,6		5,6	10,1	
Juni	182,5	198,7		6,7	8,9	
Juli	184,4	199,3		7,4	8,1	
August	185,1	199,6		8,1	7,8	
September	187,8	202,4		8,6	7,8	
Oktober	188,5	202,6		8,8	7,4	
November	189,0	203,1		8,7	7,4	
Desember	189,9	204,0		8,9	7,4	
Årsgj.snitt	183,1	199,1		7,2	8,7	

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

varegruppen skyldes blant annet at prisene på mineraloljeprodukter (fyringsolje m.m.) sank i perioden mars 86 – mars 87, mens det var en stigning siste år. Husleie (bl.a. pga. økte renteutgifter) og elektrisitetsprisene steg også sterkere siste tolv månedersperiode enn forrige.

Tabell 3d. Konsumprisindeksen – varer og tjenester.

	Endring i prosent	
	mars 86- mars 87	mars 87 mars 88
Totalt	10,4	7,2
Matvarer	9,8	7,4
Drikkevarer og tobakk	12,7	6,7
Klær og skotøy	10,2	7,2
Bolig, lys og brensel	7,1	8,5
Møbler og husholdn.artikler	9,7	6,1
Helsepleie	6,2	3,3
Reiser og transport	15,4	7,0
Fritidssysler og utdanning	8,2	7,5
Andre varer og tjenester	11,0	5,7

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Konsumprisindeksen gruppert etter leveringssektor viser at blant hovedgruppene har prisstigningen gått sterkest ned for «Importerte konsumvarer», jf. tabell 3e. Dette skyldes særlig at de direkte virkningene av devalueringen i mai 1986 nå er uttømt. For «Andre varer og tjenester» har det også vært betydelig nedgang i stigningstakten, men det er verdt å merke seg at for varer og tjenester med arbeidslønn som dominerende prisfaktor har stigningstakten økt i for-

hold til foregående år. Det er ellers bare leveringssektoren «Husleie» som har høyere stigning i siste tolv månedersperiode enn i den forrige.

Når man som ovenfor ser på prisstigningen over en tolv månedersperiode, blir bildet som tegnes av den aktuelle prisstigningstakt forholdsvis grovt. For å få et noe mer utfyllende bilde av prisutviklingen den senere tid, mener Beregningsutvalget at det kan være grunn til også å se nærmere på korttidstall, f.eks. månedstall. Fig. 3.2 viser:

- konsumprisindeksens stigningstall over en tolv månedersperiode (heltrukken linje).
- stigningstakt fra forrige måned (prikket linje). Stigningstallene er omregnet til årlig rate.¹⁾ Videre er tallene sesongjustert for å eliminere virkningene av typiske sesongsvingninger. Beregningsutvalget vil understreke at slike sesongjusteringer kan gjennomføres etter ulike metoder som vil kunne gi noe forskjellig resultat. Utvalget antar likevel at fig. 3.2 i hovedtrekk gir et rimelig bilde av utviklingen.
- deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet (stiplet linje).

Som framgår av fig. 3.2, hadde den månedlige stigningstakten en «topp» rundt midten av 1986. En vesentlig del av dette skyldes devalueringen i mai 1986, men også økte indirekte skatter spilte inn, blant annet ble bensinavgiften økt på dette tidspunkt. En ny topp kom like etter årsskiftet 1986/87, og må for en stor del antas å skyldes

¹⁾ Omregningen av månedstall til årlig rater er gjort etter følgende formel:

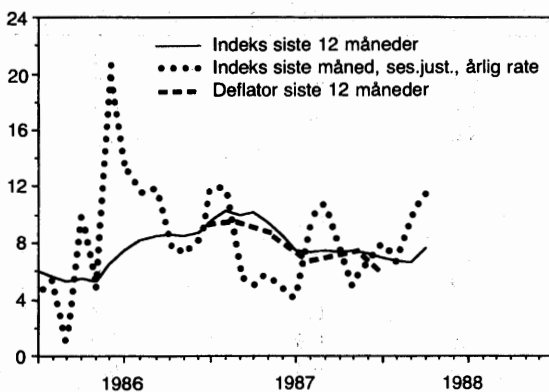
$$(1 + \frac{\text{stigningstakt}}{100})^{12}$$

Tabell 3e. Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor. 1979 = 100.

	Vekt Pst	Endring i pst.	
		mars 86 mars 87	mars 87 mars 88
Totalt	1003,8	10,4	7,2
1. Jordbruksvarer	101,8	11,5	7,7
1.1. Mindre bearbeidde	60,6	11,1	9,4
1.2 Mer bearbeidde	41,2	12,3	5,1
2. Fiskevarer	12,6	13,4	11,1
3. Andre norskproduserte konsumvarer	322,8	9,3	7,6
3.1 Lite påvirket av verdensmarkedets priser	116,4	9,6	8,4
3.2 Påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet	92,8	7,6	5,7
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga. konkurranse fra utlandet	113,6	10,4	8,2
4. Importerte konsumvarer	244,6	12,9	6,3
4.1 Uten norsk konkurranse	144,5	15,4	6,3
4.2 Med norsk konkurranse	100,4	9,6	6,3
5. Husleie	122,0	5,8	7,8
6. Andre varer og tjenester	199,7	11,4	6,8
6.1 Med arbeidslønn som dominerende priskomponent	52,4	10,4	11,0
6.2 Også med andre viktige priskomponenter	142,3	11,8	5,3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Figur 3.2 Konsumprisvekst. Vekst i konsumprisindeksen og kvartalsregnskapets konsumdeflator. Prosent.

økte avgifter, justering av offentlige takster og økte oljepriser. Videre kan arbeidstidsreduksjonen ha slått ut i høyere priser i denne perioden. I perioden fra februar til juli lå prisstigningen på et relativt lavt nivå. I september 1987 var prisstigningen fra forrige måned igjen sterk. Dette skyldes bl.a. avslutningen av et omfattende og langvarig sesongsalg på klær og skotøy som hadde bidratt til å dempe prisstigningen i månedene før. I mars 1988 var stigningen fra forrige måned igjen sterk. I likhet med i september er avslutningen av sesongsalg på klær og skotøy en av årsakene til dette. Økt husleie er også en faktor.

Som framgår av fig. 3.2, lå deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet for 3. kvartal klart under stigningen målt ved konsumprisindeksen (7,1 prosent mot 7,8 prosent). Det detaljerte prismaterialet er det samme for disse to indeksene slik at forskjellen skyldes ulikheter i vektgrunnlaget. Vektgrunnlaget i kvartalsvis nasjonalregnskap er basert på sammensetningen av konsumet i hvert enkelt kvartal, mens det i konsumprisindeksen er et gjennomsnitt av konsumsammensetningen de tre foregående årene. Eksempelvis har bilkonsumet i de siste kvartalene fått lavere vekt i kvartalsvis nasjonalregnskap enn i konsumprisindeksen pga. kraftig redusert bilsalg gjennom 1 1/2 år. Siden prisstigningen på nye biler har ligget over gjennomsnittet for alle varer, trekker denne forskjellen i vektgrunnlaget isolert sett i retning av høyere prisstigning i konsumprisindeksen enn i deflatoren i kvartalsvis nasjonalregnskap.

2. AJOURFØRT DEKOMPONERING AV KONSUMPRISVEKSTEN FRA 1986 TIL 1987

Den gjennomsnittlige konsumprisstigningen fra 1986 til 1987 ble på 8,7 pst. I januar-rapporten fra Det tekniske beregningsutvalget ble det beregnet hvorledes en konsumprisstigning av denne størrelsesorden kunne dekomponeres, dvs. hvilke bidrag de ulike kostnadskomponen-

tene isolert sett kunne antas å ha gitt til veksten i konsumprisene.

En slik oppdeling i komponenter kan gjøres på flere måter. Ved beregningene nyttet utvalget den oppdeling som følger av planleggingsmodellen MODIS. I MODIS anslås en del priser direkte utenfor modellen. Dette gjelder importpriser og priser på norskproduserte varer med sterk pris-konkurranse fra utenlandske produsenter, samt offentlige regulerte og avtalebestemte priser. Det samme gjelder lønningene og andre elementer som inngår i lønnskostnadene. Øvrige priser beregnes i modellen fra kostnadssiden på grunnlag av forutsetninger om hvorledes lønninger, produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet vil utvikle seg.

I virkeligheten vil de enkelte komponenter kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp. Dessuten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på hverandre. Slike dekomponerings-

beregninger gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsaks-virknings sammenhenger.

I modellen og dekomponeringen er f.eks. de direkte virkningene på prisstigningen av økte lønninger relativt begrensede, jfr. neste kapittel. I den faktiske økonomien er utslagene av lønns-økninger trolig større. Lønnsøkninger vil således over tid bl.a. kunne ha konsekvenser i forhold til jordbruksprisene, prisene på offentlig forretningsdrift og driftsresultatene. I dekomponeringsberegningene er bidraget fra endringer i disse størrelsene og i lønningene skilt ut separat, uten at det er tatt hensyn til eventuelle koblinger mellom dem.

MODIS er en årsmodell, som bygger på den regnskapsmessige sammenheng at kostnader pr. produsert enhet pluss driftsmarginer gir prisen. En slik modell kan bare i begrenset grad utnytte informasjon om prisutviklingen gjennom året og overheng. En kan i noen grad likevel ta hensyn til slike opplysninger når en fastlegger de ekso-

Tabell 3f. *Dekomponering av konsumprisveksten i perioden 1984–1987. Anslag på prisveksten fra 1987 til 1988, forutsatt en årslønnsvekst på 4 1/2 pst. Prosentenheter²⁾.*

	Den gjennomsnittlige prisveksten fra et år til det neste				
	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1987	Dekomponeringen av prisstigningen fra 1986 til 1987 i utvalgets foreløpige rapport	Anslag for pris- stigningen fra 1987 til 1988, forutsatt en årslønns- vekst på 4 1/2 pst.
Direkte bidrag fra endrete					
Internasjonalt bestemte priser	1.9	0.9	2.5	2.5	1.2
– priser på importerte varer ¹⁾	1.7	1.8	2.0	2.0	1.2
– priser på varer produsert i Norge ¹⁾	0.1	0.3	0.3	0.3	0.2
– priser på oljeprodukter	0.1	÷ 1.2	0.2	0.2	÷ 0.2
Avtalebestemte og offentlig regulerte priser	1.8	1.8	2.2	2.2	2.3
– jordbrukspriser	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6
– priser på off. forretningsdrift	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
– elektrisitetspriser	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3
– husleie	0.5	0.6	0.8	0.8	0.9
– øvrige offentlig regulerte priser	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3
Kostnader som overveltes i prisene	1.8	3.5	3.1	3.1	1.5–2.0 ⁵⁾
– lønninger	1.6	2.1	2.6	2.4	1.0
– driftsmarginer	0.3	1.4	0.7	0.9	0.6–1.1 ⁵⁾
– produktivitet	÷ 0.1	0.0	÷ 0.2	÷ 0.2	÷ 0.1
Avgifter og subsidier	0.2	1.0 ⁴⁾	0.9 ⁴⁾	0.9 ⁴⁾	0.8
– avgifter ³⁾	0.1	0.8	0.7	0.7	0.6
– subsidier	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2
Konsumprisindeksen i alt	5.7	7.2	8.7	8.7	5.8–6.3 ⁵⁾

¹⁾ Eksklusive virkningen av endrete priser på ulike oljeprodukter.

²⁾ Forandringer på en tiendel er ikke utsagnskraftige.

³⁾ Inklusive prisvirkningene av avgiftsøkningene på ulike oljeprodukter.

⁴⁾ Inkluderer bl.a. virkningen av tiltak iverksatt våren og sommeren 1986.

⁵⁾ To alternativer basert på ulike forutsetninger vedrørende utviklingen av driftsmarginene.

gene forutsetningene. I modellberegningene som ligger til grunn for dekomponeringen i tabell 3f, har en forutsatt at den sterke timelønnsveksten gjennom 1986 og ved inngangen til 1987 (som følge av arbeidstidsnedsettelsen), i første rekke har gitt direkte prisutslag i 1986 og 1987. I praksis vil det imidlertid kunne ta lengre tid før de indirekte prisimpulsene er fullt uttømt.

Beregningene i januar-rapporten bygde på et foreløpig statistisk materiale. Siden rapporten ble lagt fram, har det således blitt offentliggjort en del ny statistikk.

I tabell 3f gjengis derfor en revidert dekomponering av konsumprisveksten fra 1986 til 1987.

I den reviderte dekomponeringen er det beregnede bidraget fra lønnsveksten økt, bl.a. etter som den endelige lønnsstatistikken for varehandelen viste en sterkere lønnsvekst enn forutsatt. I tabell 2a i kapitlet om lønnsutviklingen er årslønnsveksten i varehandelen fra 1986 til 1987 beregnet til 8,5 pst. I januar-rapporten var det tilsvarende anslaget på 5 1/2 pst. Det antas gjerne at lønnsveksten i denne sektoren har stor betydning for prisutviklingen.

Den gjennomsnittlige årslønnsveksten, fra 1986 til 1987, som ligger til grunn for beregningene i tabell 3f er på om lag 8 pst. I tillegg har en tatt hensyn til utslagene av arbeidstidsnedsettelsen. Det ligger således en gjennomsnittlig timelønnsvekst på om lag 12 pst. til grunn for beregningene.

I beregningene bestemmes bidraget fra økte driftsresultat residualt. Som følge av oppjusteringen av bidraget fra øvrige kostnadsfaktorer, nedjusteres bidraget fra økte driftsresultat i tabell 3f. Bidraget fra økte driftsresultat i tabellen er klart svakere enn det en, ifølge modellen, ville fått ved en parallell utvikling i driftsresultatet og i lønnskostnadene. Det må imidlertid understrekes at anslaget m.h.t. bidraget fra økte driftsresultat er særlig usikkert, men tendensen samsvarer godt med utviklingen i driftsresultatet i varehandelen i 1987, jfr. kapittel 1.

3. ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1988

Som i tidligere år har det i forbindelse med utvalgets arbeid blitt utarbeidet et anslag for prisutviklingen bygd på beregninger utført med planleggingsmodellen MODIS. Dette anslaget er dekomponert i tabell 3f. Anslaget er *betinget*, ettersom det er avledet av bestemte forutsetninger om kostnadsutviklingen på ulike områder. En har bl.a. lagt til grunn en *årslønnsvekst* fra 1987 til 1988 for de ulike gruppene, som er beregnet ut fra de inngåtte avtalene og bestemmelsene i den foreslåtte inntektsreguleringsloven, jfr. kapittel 2, hvor den gjennomsnittlige

årslønnsveksten blir anslått til 4 1/2 pst. I dette anslaget er virkningen av læreroppkjøret ikke inkludert.

Både anslaget på den totale konsumprisstigningen og anslaget på de ulike faktorenes bidrag til denne følger i MODIS av de forutsetninger som er lagt til grunn ved beregningene. Utviklingen i en del av de størrelsene som inngår i beregningene kan anslås på forholdsvis sikkert grunnlag, mens andre er mer usikre.

Det har tradisjonelt vært vanskelig å forutsi importprisutviklingen. Ved utarbeidelsen av dekomponeringen i tabell 3f har en forutsatt at importprisene som en hovedregel vil stige med i størrelsesorden 3 1/2 pst. fra 1987 til 1988. Denne veksttakten avspeiler den moderate prisstigningstakten som forventes internasjonalt.

Prisstigningen internasjonalt kan imidlertid bli lavere enn forutsatt. Dette vil i så fall bidra til å redusere prisstigningen i Norge. Valutakursendringer, f.eks. i form av redusert dollarkurs og økt verdi av japanske yen og ulike europeiske valutaer, kan imidlertid trekke i motsatt retning. I konsumprisindeksen inngår flere ferdigvarer som blir importert fra Japan og europeiske land med stor vekt.

Kronekursens utvikling innenfor de fastlagte svingningsmarginer vil også kunne ha betydning for prisutviklingen.

Oljeprisene er også en usikker størrelse. I Salderingsproposisjonen ble det forutsatt at oljeprisene målt i norske kroner ville reduseres noe fra 1987 til 1988 (fra 122 til 116 kr. pr. fat), noe som en antok ville gi et lite bidrag til å dempe prisstigningen. Hittil i år har oljeprisen gjennomsnittlig vært på vel 100 kroner pr. fat. I tabell 3f har en lagt til grunn at den gjennomsnittlige råoljeprisen i 1988 blir av denne størrelsesorden.

Av de offentlig regulerte prisene er prisutviklingen på jordbruksvarer og veksten i husleiene særlig usikre størrelser. Bidraget fra økte jordbrukspriser vil i sterk grad være avhengig av den avtalte rammen for jordbruksoppkjøret, av prisandelen og av i hvilken grad de avtalte jordbrukspriser slår ut i de prisene konsumentene må betale. I beregningene i tabell 3f har en lagt til grunn en prisandel ved jordbruksoppkjøret i 1988, som i de siste årene.

Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen og er som nevnt en meget usikker enkeltpost. Hoveddelen av økningen i delindeksen for husleier blir imidlertid tradisjonelt registrert tidlig i året, som følge av at reguleringene foretas ved årsskiftet. I tabell 3f har en ut fra opplysninger om utviklingen til og med mars, forutsatt at husleiene øker om lag 8 pst. fra 1987 til 1988.

De øvrige offentlig regulerte og avtalebestemte prisene er stort sett kjente priser. Også disse blir i hovedsak økt ved årsskiftet og bidra-

get til prisveksten fra disse kan nå anslås med forholdsvis høy grad av sikkerhet.

En har i modellberegningene forutsatt at driftsresultatene pr. produsert enhet i næringer med kostnadsbestemte priser øker med 5 pst. fra 1987 til 1988. Dette bidrar ifølge dekomponeringsberegningene til å øke konsumprisene med 0,6 pst.

Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i driftsmarginene. Forutsetningen om en vekst på 5 pst. må derfor i første rekke oppfattes som en beregningsteknisk forutsetning. I praksis kan driftsmarginene vise en annen utvikling, f.eks. som følge av en avmatning av det generelle etterspørselspresset. En slik avmatning vil kunne påvirke utviklingen av driftsmarginene sterkt.

Samtidig kan imidlertid materialet vedrørende utviklingen av driftsmarginene i 1987 tyde på at den sterke lønnskostnadsveksten i 1987 førte til et press på driftsmarginene. Det vil dermed kunne være en tendens i retning av en viss gjeninnhenting av driftsmarginene i 1988. En slik gjeninnhenting vil gi prisvirkninger. I tabell 3f har en, som et alternativ, beregnet et mulig bidrag fra økte driftsmarginer forutsatt en viss gjeninnhenting.

I praksis kan også lønnsveksten både bli høyere og lavere enn forutsatt i enkelte næringer. Dette vil kunne påvirke prisstigningstakten. Utslaget vil være avhengig av:

- størrelsen på avviket,
- antallet og den næringsvise fordelingen av lønnstakere med en avvikende lønnsvekst.

Det er således vanskelig nøyaktig å angi virkningen på prisene av en lønnsvekst som avviker fra den forutsatte, uten at det er spesifisert hvorledes avviket er framkommet. Den isolerte virkningen av 1 prosentenhet høyere/lavere lønnsvekst for alle lønnstakere, forutsatt at den overveltes i de prisene som antas å være kostnadsbestemt, kan imidlertid anslås til 0,2–0,3 prosentenhet høyere/lavere konsumprisstigning. Utslaget det første året vil bli noe lavere. Om en forutsetter at lønnsveksten også slår ut i jordbrukspriser, offentlig fastsatte priser og avanser blir totalvirkningen over tid gjerne anslått til om lag 0,5 prosentenhet.

Til grunn for anslagene for 1988 ligger det forøvrig også en forutsetning om en viss reduksjon i bruken av overtid. En slik reduksjon vil bidra til å redusere veksten i de gjennomsnittlige timelønningene.

Bidraget fra økte avgifter og reduserte subsidier er beregnet ut fra det skatte- og avgiftsopplegget som er vedtatt for 1988. En har forutsatt at det ikke vil bli foretatt endringer av de vedtatte satsene gjennom 1988.

Samlet gir modellberegningene et anslag på konsumprisstigningen fra 1987 til 1988 på 5 3/4 til 6 1/4 pst., forutsatt bl.a. en gjennomsnittlig årslønnsvekst på 4 1/2 pst. Øvre og nedre grense av intervallet avspeiler ulike forutsetninger vedrørende utviklingen i driftsresultatene.

I utvalgets januar-rapport ble det presentert en dekomponering, hvor konsumprisstigningen fra 1987 til 1988 ble beregnet til 5,5 pst. I forhold til i denne dekomponeringen, har en i tabell 3f svakt oppjustert bidraget fra økte importpriser, husleier, avgifter og øvrige offentlig regulerte priser. I tillegg opererer en nå med et intervall m.h.t. bidraget fra økte driftsmarginer.

I Økonomiske analyser nr. 3 (1988) er det presentert en analyse utarbeidet i Statistisk Sentralbyrå, hvor utsiktene for norsk økonomi i 1988 og 1989 vurderes i lys av det inntektspolitiske opplegget.

Analysen bygger på beregninger utført med kvartalsmodellen KVARTS. KVARTS er en mer aggregert modell enn MODIS. Til gjengjeld er flere økonomiske sammenhenger innarbeidet i modellen. Disse er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. Modellen er dermed mer «lukket» og således enklere (men ikke nødvendigvis sikrere) å bruke i prognosesammenheng. I motsetning til i MODIS er det i KVARTS spesielt tatt hensyn til tregheter i pristilpasningen. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene har således betydning for modellresultatene.

Beregningene gjengitt i Økonomiske analyser tar utgangspunkt i en referansebane som gir en prisvekst fra 1987 til 1988 på om lag 6 1/4 pst. Denne referansebanen er i store trekk i samsvar med den referansebanen som ble presentert i et vedlegg til Økonomisk Utsyn over året 1987. I den nye referansebanen har en imidlertid innarbeidet nye lønnsanslag fram til og med 4. kv. 1987, noe som gir et noe større lønnsoverheng inn i 1988 enn tidligere lagt til grunn. Revisjonen er særlig stor for varehandelen.

I referansebanen, som er basert på et tradisjonelt mønster m.h.t. lønnsdannelsen, blir den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 1987 til 1988 bestemt i modellen til 7,7 pst.

I beregningene basert på det inntektspolitiske opplegget er det lagt til grunn at den gjennomsnittlige timelønnsveksten fra 1987 til 1988 blir på om lag 4,5 pst., dvs. om lag som forutsatt i forbindelse med beregningene gjengitt i tabell 3f. Den gjennomsnittlige konsumprisstigningen fra 1987 til 1988 beregnes, under disse forutsetninger, til 5,6 pst.

Prisstigningstakten, målt i forhold til samme kvartal året før, kan ifølge disse KVARTS-beregningene falle fra om lag 6 3/4 pst. i 1. kvartal 1988 til om lag 4 1/2 pst. i 4. kvartal 1988.

Disse anslagene synes å innebære relativt raske og omfattende utslag av inntektsregule-

ringsloven. I tillegg til de direkte utslagene av lavere lønnsvekst har en således forutsatt:

- at «også veksten i jordbruksprisene vil bli justert ned i takt med nedgangen i lønnsveksten i industrien». Konkret har en lagt til grunn den samme reduksjon i jordbruksprisene i forhold til referansebanen som reduksjonen i industriarbeidernes timelønnsvekst.
- at lavere lønnsvekst vil gi lavere kjøpekraftsutvikling for norske forbrukere og derigjennom lavere innenlandsk prisvekst.
- at redusert hjemmeprisvekst gir et «konkurransebestemt» press på importprisene.

I referansebanen ligger det forøvrig inne en relativt svak importprisutvikling mot slutten av 1987 og i begynnelsen av 1988. Dette bidrar til å dempe den modellberegnete konsumprisstigningen gjennom 1988, og er således en viktig forklaring på den svake 12-månedersraten en får mot slutten av 1988, både i referansebanen og i banen basert på det inntektspolitiske opplegget.

I Økonomiske analyser nr. 3 pekes det på at modellberegnete anslag m.h.t. prisutviklingen, selv sagt vil være beheftet med en stor grad av usikkerhet. Foruten den usikkerhet som ligger i de beregningsmessige forutsetningene, herunder at lønnsutviklingen blir som forutsatt, gjelder det usikkerheten som ligger i tallfestingen av sammenhengene i modellen. Ser en bort fra denne typen usikkerhet, står en igjen med det en kan kalle ekte tilfeldighet og som kan skyldes at relasjonene i modellen er mangelfullt utformet, f.eks. ved at det er utelatt variable som vil ha betydning. I forbindelse med KVARTS-beregningene har en forsøkt å gi anslag m.h.t. betydningen av denne typen usikkerhet.

Ved inngangen til hvert år lager *Prisdirektoratet* tradisjonelt prisprognoser som går fram til og med mai. Disse prognosene er bl.a. basert på opplysninger fra næringslivet om planlagte prisendringer i perioden. Disse opplysningene blir i stor grad benyttet uten videre bearbeiding.

Prognosen gir dermed i første rekke et aggregert uttrykk for de *prisforventninger* som eksisterer på tilbudssiden i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for *Prisdirektoratets* forventninger til prisstigningen.

Opplysningene fra de næringsdrivende ble i år i hovedsak innhentet i andre halvdel av november måned. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet.

Prognosen indikerte forventninger om en relativt høy prisstigningstakt fram til mai. Den faktiske prisstigningen til og med mars har vært om lag som det prognosen tilsa.

Rene *forløpsbetraktninger* kan også gi et ut-

gangspunkt for å vurdere prisutviklingen fra 1987 til 1988.

Med et *uendret prisnivå* fra mars 1988 og ut året vil den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1987 til 1988 bli på om lag 5,6 pst. En økning gjennom året som i de senere årene (ekskl. mai 1986 til mai 1987) gir en stigning på vel 7 pst.

Flere forhold kan imidlertid bidra til at utviklingen gjennom resten av 1988 blir lavere enn i tilsvarende periode i de senere årene. Det vises bl.a. til det inntektspolitiske opplegget og til forventningene om en svak importprisutvikling.

Ved en markert avdemping av den månedsvise prisstigningen, til et nivå svarende til en årlig rate på 3 pst., kan prisstigningen fra 1987 til 1988 bli på om lag 6 1/4 – 6 1/2 pst. Prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 vil i tilfelle bli på om lag 5 pst.

Konklusjon:

Tradisjonelt anslår Beregningsutvalget den gjennomsnittlige økningen i konsumprisindeksen fra det foregående til det inneværende år, bl.a. basert på bestemte forutsetninger om kostnadsutviklingen.

Beregningsutvalget har derfor vurdert de ulike faktorene av betydning for prisutviklingen fra 1987 til 1988, prisutviklingen hittil i år, samt resultater av ulike modellberegninger. På grunnlag av en samlet vurdering finner utvalget at den *gjennomsnittlige* konsumprisstigningen fra 1987 til 1988 nå kan anslås til mellom 5 3/4 og 6 1/2 pst., forutsatt en gjennomsnittlig års-lønnsvekst på 4 1/2 pst. Utvalget regner med en avdempning av prisstigningen i løpet av 1988.

Som det fremgår av gjennomgangen over knytter det seg imidlertid en del usikkerhet til konsumprisstigningen i 1988. Usikkerheten gjelder i første rekke ettervirkningene av inntektsutviklingen i 1987, importprisutviklingen og virkningene av det inntektspolitiske opplegget. Det er bl.a. usikkert hvor lang tid det tar før reduserte kostnadsimpulser slår ut i en redusert prisstigningstakt.

4. PRISPOLITIKK

Retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet i 1988 er trukket opp i St.meld. nr. 49 (1987–88). Det heter i meldingen at prismyndighetene skal medvirke i gjennomføringen av den økonomiske politikk med tiltak for å begrense pris- og kostnadsstigningen.

Midlertidig lov om inntekt- og utbyttere-regulering ble fremmet 11. mars 1988 i Ot. prp. nr. 43 (1987–88) og vedtatt i Stortinget 18. april 1988. Loven vil gi et vesentlig bidrag til lavere pris- og kostnadsvekst i 1988.

Det framgår av ovennevnte dokumenter at de

inntektspolitiske tiltakene vil bli kombinert med en aktiv prispolitikk. Det vil imidlertid ikke bli gjennomført generelle tiltak av typen pris- og avansestopp.

Prismyndighetene skal drive en aktiv prisovervåking. Videre er det en viktig oppgave å fremme effektiv konkurranse i næringslivet, blant annet gjennom aktivt å forsøke avvike konkurransebegrensninger i næringslivet.

En rekke dispensasjoner fra forskriftene av 1960 om konkurransereguleringer er gjennomgått. En del dispensasjoner er trukket tilbake. I tillegg er det i en del tilfelle grepet inn etter prisloven mot uheldige konkurranseregulerende avtaler/vedtekter m.v. i næringslivet. Videre arbeider prismyndighetene aktivt for å avdekke ulovlig prissamarbeide. Flere slike saker er for tiden oppe til behandling.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselssiden i markedet. En skal arbeide for tiltak som bedrer næringslivets egen informasjon om priser og produkter slik at forbrukerne lettere kan orientere seg i markedet. Prismyndighetene arbeider aktivt for å bedre prisopplysningen på områder der det er vanskelig for forbrukerne å vurdere prisene, blant annet innen håndverksbransjen.

Ved forskrifter av 20. oktober 1986 er det fastsatt meldeplikt for pris- og avanseforhøyelse for

storbedrifter og leverandører som fastsetter veiledende priser. Endel utvalgte tjenesteytende bedrifter pålegges også meldeplikt. Bakgrunnen for bestemmelsene er myndighetenes ønske om aktiv overvåking av prisutviklingen.

På bakgrunn av den oversikt over prisforhold m.v. som er avdekket gjennom meldepliktsordningen, sammen med en vurdering av konkurranseforholdene i ulike markeder, har prismyndighetene funnet grunn til å gjennomføre skjerpet meldeplikt på en del områder. Det gjelder blant annet for skadeforsikring og en del bygningsartikler. I en del tilfeller har en grepet inn mot prisforhøyelser som man har ansett å være for høye.

For en del varer er prisene direkte regulert. Det gjelder for margarin, sement, kunstgjødsel, drosjetakster, melk og kjøtt og kjøttvarer engros.

Det framgår av Ot.prp. nr. 43 at innsatsen vil bli forsterket på de områder som er regulert eller spesielt overvåket. Det heter blant annet:

«Søknader om pristillegg for de prisregulerte varene vil bli vurdert meget nøye. Normalt vil bare kostnadsbegrunnede prisforhøyelser aksepteres. Prismeldingene etter forskriftene om meldeplikt vil bli vurderte tilsvarende. På områder der prismyndighetene finner grunn til det, kan det bli innført skjerpet prisovervåking, og direkte reguleringstiltak vil bli vurdert.»

KAPITTEL 4

Utviklingen i disponibel realinntekt

Med disponibel inntekt for en husholdning menes den inntekten som står til disposisjon for privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing fra bruttoinntekten, for å komme fram til den disponible inntekten. Slike utgifter vil først og fremst være direkte skatter, men kan også omfatte finansielle utgifter som renteutgifter, avhengig av hvor omfattende inntektene er definert. For å komme fram til *disponibel realinntekt* må en videre korrigere for prisendring på de varer og tjenester den disponible inntekten kan brukes til, dvs. konsumprisutviklingen. Utviklingen i disponibel realinntekt for en husholdning blir dermed i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i renteutgifter og prisutviklingen.

- En husholdning kan ha inntekt fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. Inntektsutviklingen for en husholdning vil således normalt ikke bare være avhengig av inntekter som er gjenstand for forhandlinger. Videre vil inntektsutviklingen være avhengig av endringer i yrkesaktiviteten til den eller de i husholdningen som har inntektsgivende arbeid. En lønnskakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendig næringsdrivende og trygdede.
- Skatten for ulike husholdninger kan variere selv om inntektene i utgangspunktet er like. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg i flere retninger. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. SMS, aksjeplasseringer, forsikringer eller plasseringer i statsobligasjoner påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopptak, vil

adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.

- Om renteutgifter skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, må sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, kommer alle renteutgifter naturlig til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt.
- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser – ved hjelp av en eller flere prisindekser. Husholdninger med samme nominelle disponible inntekter kan ha ulik forbrukssammensetning. Varierende prisstigning på ulike produkter kan således også bidra til at veksten i disponibel realinntekt kan variere mellom ulike husholdninger.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår, selv om det er en viktig komponent. Offentlig konsum kommer for eksempel ikke med i beregningene selv om de er viktige bidrag til levekårene. Betaling i form av direkte skatter kommer direkte til fradrag i disponibel inntekt. Ved beregning av disponibel realinntekt trekkes indirekte skatter fra gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at opp- og nedvurdering av aktiva, f.eks. aksjegevinst/tap, boliggevinst o.l., ikke inngår i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdninger. Slike beregninger er under arbeid i Statistisk Sentralbyrå,

men det vil ennå ta en tid før resultatene kan nyttiggjøres.

I kapittel 1 er det gitt en oversikt over utviklingen i husholdningssektorens disponible realinntekt og av hvordan hovedkomponentene på inntekts- og utgiftssiden har bidratt til denne utviklingen i følge nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningssektoren er dessuten, på usikkert grunnlag, delt i tre grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. De tre husholdningsgruppene er lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede.

Beregningsutvalget vil arbeide videre med å utnytte dette materialet til en sammenligning av nivåforskjeller og til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene når en tar hensyn til husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Slike oversikter er antatt å være et nyttig bakgrunnsmateriale under inntektsoppgjørene, selv om de ikke vil inngå direkte i forhandlingene. Foreløpig er imidlertid datagrunnlaget for dårlig og metodene for lite utviklet til at inntektsregnskapet kan utnyttes på en så detaljert måte. Vi mangler blant annet anslag for antall personer, antall husholdninger og omfanget av yrkesaktivitet fordelt på de tre husholdningsgruppene for de senere år. Nedenfor er derfor framstillingen begrenset til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt pr. person for alle husholdningsgrupper under ett. Det er dessuten presentert tall for inntektsutviklingen for lønnstakere, for selvstendig næringsdrivende og for alle husholdninger under ett regnet pr. årsverk samt strukturtall for sammensetningen av inntekter og utgifter etter husholdningsgruppe.

Inntektsregnskapet kan bare brukes til å gi tall for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene. De mer tradisjonelle beregninger av utviklingen av disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, differensiert etter familietype og inntektsnivå, og med gjennomsnittlige inntektsutvikling for bare en inntektsart er derfor fortsatt nyttige og nødvendige. Beregningsutvalget vil imidlertid vurdere i større grad også å trekke inn inntektsstatistikken i disse beregningene, etterhvert som analyseverktøyet og datagrunnlaget forbedres.

Disponibel realinntekt og inntektsstruktur for husholdninger ifølge inntektsregnskapet

I nasjonalregnskapets inntektsregnskap er det lagt til grunn et forholdsvis bredt inntektsbegrep. Inntekt i husholdningssektoren er definert som lønn, driftsresultat (inntekt av selvstendig næringsvirksomhet og beregnet avkastning på egen bolig), renteinntekter¹⁾ (renter på bankinnskudd, pensjonsinnskudd o.l.), stønader (pensjoner og andre trygdeordninger) og andre inntekter (aksjeutbytte, forsikringserstatninger og overføringer fra utlandet). Som fradrag ved beregning av disponibel inntekt kommer direkte skatter og trygdepremier, renteutgifter og andre utgifter (forsikringspremier, bøter og private overføringer til utlandet). Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig i følge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til ca. 68 000 kr i 1987. Med 2,5 personer i gjennomsnitt pr. husholdning blir den gjennomsnittlige disponible husholdningsinntekt om lag 170 000 kr i følge inntektsregnskapet. Som pekt på i kapittel 1 er datagrunnlaget usikkert, og tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Tabell 4a viser årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1981–1987. Med et stabilt antall personer pr. husholdning vil vekstratene regnet pr. person og pr. husholdning bli like. I 1987 vokste disponibel realinntekt pr. person med 0,8 prosent, noe lavere enn året før, og betydelig lavere enn den gjennomsnittlige, årlige veksten i perioden 1981–1986 som var 1,7 prosent.

Tabell 4b viser veksten i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende, for lønnstakere og for husholdningssektoren i alt, regnet pr. årsverk. En har vært nødt til å legge til grunn en funksjonell fordeling av utførte årsverk, dvs.

¹⁾ Se fotnote 3, tabell 1i.

Tabell 4a. Vekst i disponibel realinntekt pr. person i husholdningssektoren.¹⁾ Prosent.

	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ²⁾
Disponibel realinntekt pr. person	0,7	1,7	3,4	1,8	1,1	0,8

* Foreløpige tall.

¹⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.

²⁾ Tallene for 1987 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget.

at antall utførte årsverk i lønnstakerhusholdningene er satt lik årsverk utført som lønnstaker og at antall årsverk utført av personer i husholdninger av selvstendig næringsdrivende er satt lik årsverk utført som selvstendig næringsdrivende. Med denne fordelingsmetoden blir det ikke utført årsverk i husholdninger av trygdete samtidig som antall utførte årsverk utført i husholdningssektoren i alt blir summen av lønnstakerårsverk og selvstendige årsverk.

Sammenligner en veksten i disponibel realinntekt pr. person i husholdningssektoren i tabell 4a med veksten pr. årsverk i tabell 4b, framgår det klart at all vekst pr. person i 1987 skyldtes vekst i antall utførte årsverk. Siden veksten i disponibel realinntekt pr. årsverk i 1987 var negativ, var det den økte yrkesdelta-

kingen som hindret veksten pr. person i også å bli negativ. (Vi får mindre igjen for hvert årsverk, men hvis antall årsverk øker tilstrekkelig mye i forhold til antall personer, vil allikevel hver person få mer.) Den samme utviklingen hadde vi i 1986 og 1985. Vi må tilbake til 1984 for å finne et år da disponibel realinntekt pr. årsverk økte.

Ifølge tabell 4b var det en reduksjon i disponibel realinntekt for lønnstakere regnet pr. årsverk i 1987 for tredje år på rad. Den gjennomsnittlige, årlige veksten fra 1981 til 1986 var 0,3 prosent. For selvstendig næringsdrivende var den gjennomsnittlige, årlige veksten i samme periode ÷ 1,7 prosent, med betydelige svingninger fra år til år. Dette har direkte sammenheng med de store årlige endringer i driftsresultatet i

Tabell 4b. Vekst i disponibel realinntekt pr. årsverk for selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og husholdningssektoren ialt.¹⁾ Prosent.

	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ²⁾
Husholdningssektoren i alt	1,2	2,6	2,8	÷ 0,4	÷ 1,7	÷ 1,7
Selvst. næringsdrivende	÷ 0,5	÷ 4,3	1,3	0,9	÷ 5,6	..
Lønnstakere	0,2	2,5	1,6	÷ 0,7	÷ 1,9	÷ 2,3

*Foreløpige tall.

¹⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum med basisår 1983.

²⁾ På grunn av stor usikkerhet i beregningen av driftsresultatet for 1987 er det ikke tatt med tall for selvstendig næringsdrivende. Se forøvrig fotnote 2, tabell 5a.

Tabell 4c. Inntekter og utgifter som andeler av bruttoinntekt i 1980, 1986 og 1987.¹⁾

	Selvstendig næringsdrivende		Lønnstakere			Trygdete, pensjonister		
	1980	1986	1980	1986	1987 ²⁾	1980	1986	1987 ²⁾
INNTEKTER	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Lønn	13,6	13,0	80,3	77,8	77,6	8,1	7,0	6,9
Driftsresultat	72,0	71,0	3,0	3,2	2,7	3,4	3,6	2,9
Renteinntekter ³⁾	4,9	7,7	3,2	5,6	6,2	8,4	13,4	15,0
Stønader	8,3	7,2	12,3	12,1	12,5	77,0	73,0	72,7
Andre inntekter	1,2	1,0	1,2	1,3	1,1	3,1	3,0	2,5
UTGIFTER	÷ 36,8	÷ 39,1	÷ 33,5	÷ 37,2	÷ 39,0	÷ 14,3	÷ 13,3	÷ 14,0
Direkte skatter								
og trygdepremier	÷ 24,3	÷ 14,9	÷ 27,6	÷ 26,6	÷ 27,3	÷ 9,9	÷ 7,3	÷ 7,4
Renteutgifter	÷ 11,8	÷ 23,4	÷ 4,9	÷ 9,5	÷ 10,7	÷ 1,8	÷ 3,7	÷ 4,1
Andre utgifter	÷ 0,7	÷ 0,8	÷ 0,9	÷ 1,1	÷ 1,1	÷ 2,5	÷ 2,3	÷ 2,6
DISPONIBEL INNTEKT ...	63,2	60,9	66,5	62,8	60,9	85,7	86,7	85,9

Kilde Statistisk Sentralbyrå

*Foreløpige tall

¹⁾ På grunn av stor usikkerhet i beregningen av driftsresultatet for 1987 er det ikke tatt med tall for selvstendig næringsdrivende for 1987.

²⁾ Se fotnote 2, tabell 4a.

³⁾ Se fotnote 3, tabell 1i. Om lag 3/4 av ikke-realiserte renteinntekter i husholdningssektoren tilfaller lønnstakere. Resten blir tilnærmet likt fordelt på selvstendig næringsdrivende og trygdete.

næringer med mange selvstendige næringsdrivende, f.eks. i jordbruk.

I tabell 4c er det gitt en oversikt over inntekter og utgifter som andel av bruttoinntekt i 1980, 1986 og 1987 for hver av de tre husholdningsgruppene. Tallene viser, som en måtte vente, at driftsresultat, lønn og stønader er helt dominerende som hovedinntektskilde for henholdsvis selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og trygdede. Men andelen av total bruttoinntekt har vist tegn til nedgang siden 1980 og anslagsvis 20–30 prosent av inntektene kommer nå fra andre kilder enn hovedinntekten.

Alle husholdningsgrupper har både renteutgifter og renteinntekter i betydelig omfang. Selvstendige og lønnstakere har netto renteutgifter, og som andel av bruttoinntekten har disse økt fra rundt 7 til mellom 15 og 16 prosent for selvstendige (1980–1986) og fra knapt 2 til 4,5 prosent for lønnstakere (1980–1987). De trygdede har netto renteinntekter i betydelig omfang, i 1987 utgjorde de nærmere 11 prosent av bruttoinntekten mot vel 6 prosent i 1980. Som andel av bruttoinntekten betaler lønnstakere mest og de trygdede minst skatt, henholdsvis om lag 27 prosent og 7 prosent i 1987. Den lave skatteandelen for trygdede har både sammenheng med det store antall minstepensjonister og med de spesielle skatteregler som gjelder for pensjonsinntekter. I noen grad som en følge av de økende renteutgifter har skatteandelen gått klart ned, for selvstendige og trygdede. For lønnstakere har skatteandelen holdt seg forholdsvis stabil.

Om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i en inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil dessuten skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg som inntektstakeren mottar blir mindre enn det nominelle inntektstillegg det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalg har foretatt, og som er brukt under inntektsoppgjørene, bygger på følgende forenklede forutsetninger:

- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntekts-hushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.

- Inntektsmottakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.)
- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde. Ved beregning av virkning på disponibel realinntekt av økt lønn, har en likevel foretatt beregninger også for utvalgte husholdninger med fradrag i inntekten utover minste- og oppgjørsfradrag. Disse fradragene utover standardfradrag inngår i beregningene av skatten, men forutsettes ikke å komme til fradrag i inntekten ved beregning av disponibel inntekt. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter til å tilpasse seg skattesystemet. Barnetrygd og forsørgerfradrag regnes som negativ skatt. Det er forøvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.
- en bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så forenklede forutsetninger, må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningenes sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn det de sterkt forenklede forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene, er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Rapporten gir derfor bare tall for de siste to årene.

Omleggingen av skattesystemet som ble påbegynt for inntektsåret 1987, og som videreføres for 1988, medfører blant annet at fradragenes betydning endres. Beregningene av utviklingen i disponibel realinntekt der en ser på utviklingen for grupper med bare standardfradrag, vil derfor ha mindre utsagnskraft enn tidligere. Usikkerheten som er nevnt ovenfor, blir også en del større enn vanlig. Beregningsutvalget har av den grunn bare foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for noen få grupper.

Under lønnsforhandlingene vil det ofte være aktuelt ikke bare å vurdere utviklingen fra et år til et annet, men også konsekvensene av alterna-

tive lønnskrav. Utvalget har derfor også beregnet virkningen på disponibel inntekt av 1 prosenthet høyere lønnsvekst for forskjellige inntekter.

Kort om skatteomleggingen i 1987

Det ble for inntektsåret 1987 foretatt en større omlegging av skattesystemet med sikte på å redusere virkningene av fradrag. Hovedelementene i omleggingen var:

- Sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden ble erstattet med en helsedel som utlignes på pensjonsgivende inntekt og pensjoner. For lønnstakere tilsvarende pensjonsgivende inntekt utbetalt lønn uten noen fradrag.
- 12G-begrensningen ved beregningen av pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden ble opphevet. Dette ble motsvart av en reduksjon av satsene på de øverste trinnene i progresjonstabellen.
- Betydelig økning i de kommunale klassefradragene og innføring av store fribeløp i den nye helsedelen.
- Store økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlaget for nettoskatten med sikte på å redusere satsene.

I Beregningsutvalgets endelige rapport for 1987 (NOU 1987:26, Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987) ble skatt i prosent av bruttoinntekt (pensjonsgivende inntekt) for ulike inntektsgrupper i 1987 sammenlignet med et referansesystem. Referansesystemet framkom ved at en med utgangspunkt i vedtatte regler for 1986 økte progresjonsgrensene, de kommunale klassefradragene m.v. med 6,5 pst. Dette tilsvarende den tekniske forutsetningen om lønnsveksten som ble lagt til grunn ved behandlingen av opplegget. Dersom alle fikk lønnsøkning lik dette forutsatte gjennomsnittet, ville gjennomsnittsskatten vært den samme i referansesystemet som etter vedtatte regler for 1986. Beregningene ble utført ved hjelp av skattemodellen LOTTE som bygger på selvangivelsesstatistikk for 1982. Datagrunnlaget ble framskrevet til 1987 ved den metode som vanligvis nyttes ved slike modellberegninger. Hovedforutsetningen er at alle poster på selvangivelsen økes i takt med den gjennomsnittlige inntektsveksten. Dette medfører at de beregnede skatteendringer etter inntektsklasser kan bli skjevt anslått.

Tabellen illustrerte at skatten i 1987 gjennomsnittlig er omtrent som i referansesystemet, dog litt lavere for de med lave inntekter og noe høyere for de med høye inntekter. Lønnsveksten fra 1986 til 1987 ble imidlertid om lag 1,5 prosent høyere enn lagt til grunn ved utarbeidelsen

av referansesystemet. I forhold til et system hvor en med utgangspunkt i 1986-regler justerer alle progresjonsgrenser, klassefradrag m.v. med 8 prosent, er gjennomsnittsskatten i 1987 økt med om lag 1/2 prosent. På grunn av at fradragenes betydning er redusert som følge av økt vekt på bruttobeskatning, er imidlertid spredningen rundt disse gjennomsnittene større enn det som har vært vanlig. En tabell med eksempler på endringer i skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger i samme publikasjon, viste således at skatteendringene i 1987 varierte tildels ganske kraftig med størrelsen på fradragene for lønnstakerhusholdninger med samme brutto lønnsinntekt. Av disse eksemplene ser en dessuten at én-inntektsfamilier med to barn kom noe bedre ut enn enslige med samme brutto lønnsinntekt.

Kort om skatteomleggingen 1988

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1988 er:

- Reduksjon av den flate bruttoskatten ved at helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden reduseres. Reduksjonen motsvares av en økning i fellesskatten som utlignes på nettoinntekt. Dette medfører at fradragenes verdi øker for store grupper.
- Økt bruttoskatt for de med høyere inntekter ved at det innføres en toppskatt til staten for inntekter over 180 000 kroner i skattekasse 1 og 225 000 kroner i skattekasse 2. For de som betaler toppskatt er bruttoskatten 3,8 prosentheter høyere enn året før. Toppskatten utlignes på samme inntektsgrunnlag som helsedelen.
- Progresjonen på nettoinntekt reduseres. Færre og lengre trinn og større fribeløp i progresjonstabellene bidrar til at verdien av fradragene blir mer lik og mindre avhengig av inntekt.
- Økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.
- Innstramming i reisefradraget.
- Fordel ved billige lån beskattes.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlag for å kunne redusere satser.

Virkning på disponibel inntekt av økt lønnsvekst

Beregningene i tabell 4d viser hvordan forskjeller i lønnsvekst i 1988 påvirker disponibel inntekt med det skattesystemet som er vedtatt i Stortinget. Til sammenligning har en beregnet tilsvarende tall også for 1986. Det er forutsatt at det ikke skjer tilpasninger til den økte lønnsveksten i form av endringer i fradragene utover standardfradrag. Det er i beregningene heller

Tabell 4d. Prosentvis endring i disponibel inntekt som følge av 1 prosent endring i lønnsinntekt.

Brutto lønnsinntekt	Fradrag utover standardfradrag	1986		1988	
		Enslig	Ektepar m/2 barn	Enslig	Ektepar m/2 barn
100 000	0	0,9	0,7	0,9	0,7
	30 000	0,8	0,7	0,8	0,6
125 000	0	0,8	0,7	0,8	0,7
	30 000	0,8	0,7	0,9	0,7
150 000	0	0,6	0,7	0,8	0,7
	50 000	0,8	0,7	0,8	0,7
200 000	0	0,6	0,6	0,6	0,6
	50 000	0,6	0,7	0,7	0,6
250 000	0	0,6	0,5	0,6	0,5
	80 000	0,6	0,6	0,6	0,6
300 000	0	0,6	0,5	0,7	0,6
	100 000	0,5	0,5	0,5	0,5
400 000	0	0,7	0,6	0,7	0,6
	100 000	0,6	0,6	0,6	0,5

ikke tatt hensyn til at økt lønnsvekst kan føre til økte priser og ha andre virkninger som påvirker utviklingen i disponibel realinntekt. Tabellen egner seg således best til å vurdere utviklingen for grupper lønnstakere med alternativ lønnsvekst under gitt prisstigning.

For alle husholdningene er økningen i disponibel inntekt prosentvis mindre enn lønnsøkningen. Skattesystemet betyr mest for virkningene av alternative lønnsendringer på disponibel inntekt for høye inntekter og for barnefamiliene. Det skyldes at marginalskatten er betydelig større enn gjennomsnittsskatten for disse gruppene. For barnefamiliene har dette sammenheng med at barnetrygd og forsørgerfradrag er regnet som negativ skatt. Karakteristiske trekk for øvrig er at tallene har holdt seg stabile på ulike inntektsnivåer til tross for skatteomleggingen, og at tallene stort sett ikke varierer med mer enn 0,1 prosentenheter for lønnstakere med samme inntektsnivå, men med ulike fradrag.

Nærmere om beregningene av utviklingen i disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1987 på henholdsvis 150 000 kroner og 250 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn.
- Pensjonister med minstepensjon.

For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 16 år. Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntekts-skatte og avgifter til folketrygden fra inntek-

ten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget og barnetrygden. En kommer deretter fram til den disponible realinntekten ved å deflatere den nominelle disponible inntekten ved konsumprisindeksen. Stigningen i konsumprisindeksen var på 7,2 prosent fra 1985 til 1986 og på 8,7 prosent fra 1986 til 1987.

Lønnstakere

I tabell 4e har utvalget beregnet utviklingen i disponibel realinntekt for enkelte utvalgte lønnstakerhusholdninger. Beregningsutvalget har lagt til grunn en lønnsvekst på 10,0 prosent fra 1985 til 1986 og på 8,0 prosent fra 1986 til 1987. Dette tilsvarer om lag gjennomsnittet. I eksemplene med fradrag utover standardfradrag har en lagt til grunn at fradragene skal utgjøre en konstant andel av lønnen.

Tabell 4e. Disponibel realinntekt for lønnstakere. Årlig prosentvis endring.

Inntekt i 1987	Fradrag utover standardfradrag	1985- 1986- 1987 1986 1987	
		1987	1986
150 000 kroner			
Enslig	0 kr	1,1	÷ 0,2
	50 000 kr	1,5	÷ 2,1
Ektepar med 2 barn ...	0 kr	1,5	0,1
	50 000 kr	1,6	÷ 1,4
250 000 kroner			
Enslig	0 kr	0,5	÷ 0,4
	80 000 kr	0,5	÷ 2,0
Ektepar med 2 barn ...	0 kr	0,9	÷ 0,2
	80 000 kr	1,0	÷ 1,7

Fra 1985 til 1986 steg disponibel realinntekt med 1 – 1 1/2 prosent for lønnstakere med 150 000 kroner i inntekt og inntektsutvikling omtrent som gjennomsnittet. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og samme inntektsutvikling steg disponibel realinntekt med 1/2 – 1 prosent. Økningen var noe større for de med store fradrag enn for de uten fradrag. Fra 1986 til 1987 ble disponibel realinntekt redusert med 0 – 1/2 prosent for lønnstakere uten fradrag på begge inntektsnivåer. For lønnstakere med fradrag ble reduksjonen i disponibel realinntekt større som følge av overgangen til økt vekt på bruttobeskatning. I beregningene i tabellen er reduksjonen på 1 1/2 – 2 prosent.

Ved å sammenholde resultatene i tabell 4d og 4e kan en få et bilde av utviklingen i disponibel realinntekt for lønnstakere med en annen lønnsvekst enn gjennomsnittet.

Årslønnen steg i følge N.A.F.'s lønnsstatistikk med 10,0 prosent fra 1985 til 1986 både for voksne industriarbeidere og for ledende funksjonærer. For disse gruppene ble dermed veksten i disponibel realinntekt fra 1985 til 1986 som for gjennomsnittet, jf. tabell 4e. For voksne industriarbeidere var lønnsveksten om lag som for gjennomsnittet også fra 1986 til 1987 (8,1 prosent mot 8,0 prosent for gjennomsnittet). For lønnstakere med inntektsvekst som gjennomsnittet for denne gruppen ble derfor endringen i disponibel realinntekt om lag som for gjennomsnittet også fra 1986 til 1987. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og med inntektsvekst fra 1986 til 1987 på 7,4 prosent, eller om lag som gjennomsnittet for ledende funksjonærer, ble disponibel realinntekt redusert med vel 1/2 prosent for de uten fradrag, og med opptil om lag 2 1/2 prosent for de med store fradrag.

Den nominelle lønnsveksten for ansatte i statlig virksomhet anslås til 9,2 prosent fra 1985 til 1986 og 7,3 prosent fra 1986 til 1987. Anslagene bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå.

For lønnstaker med 150 000 kroner i inntekt og lønnsvekst som gjennomsnittet for ansatte i statlig virksomhet, innebærer dette en vekst i disponibel realinntekt på 1/2 – 1 prosent fra 1985 til 1986. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og samme lønnsutvikling var disponibel realinntekt om lag uendret, dog med noe vekst for de med store fradrag. På begge inntektsnivåer ble disponibel realinntekt for lønnstakere uten fradrag og med lønnsvekst som gjennomsnittet for ansatte i statlig virksomhet, redusert med om lag 1/2 prosent fra 1986 til 1987. For lønnstakere med store fradrag og samme lønnsvekst ble reduksjonen i disponibel realinntekt på om lag 2 1/2 prosent.

Med lønnsvekst fra 1987 til 1988 på nær 5 prosent og med en prisvekst på rundt 6 prosent vil disponibel realinntekt bli redusert med 1/2 –

1 prosent for store grupper. Reduksjonen blir noe mindre for lønnstakere med lave inntekter og store fradrag, og noe større for lønnstakere med høye inntekter og store fradrag.

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnbeløp, sært tillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar), sært tillegg og kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Sært tillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. januar og 1. mai 1986 og 1. mai 1987. 1. januar 1986 ble grunnbeløpet hevet med 400 kroner til 26 300 kroner. Samtidig ble sært tillegget hevet med 1,5 prosentenheter til 54,5 prosent for enslige og 99,5 prosent for ektepar. 1. mai 1986 ble grunnbeløpet hevet med 1 700 kroner til 28 000 kroner. 1. mai 1987 ble så grunnbeløpet hevet med ytterligere 1 900 kroner til 29 900 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag ved skateliggingen på 17 700 kroner. Dette særfradraget sammen med et særfradrag for liten skatteevne gjør minstepensjonene skattefrie. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Den gjennomsnittlige minstepensjonen var i 1986 42 885 kroner for enslige og 69 196 kroner for ektepar. Dette innebar en økning i utbetalt minstepensjon på henholdsvis 9,3 og 9,0 prosent fra 1985. Med en prisstigning på 7,2 prosent ble økningen i disponibel realinntekt for pensjonister som bare mottar minstepensjon om lag 2 prosent. Fra 1986 til 1987 økte minstepensjonen med 6,6 prosent både for enslige og ektepar. Konsumprisindeksen økte i denne perioden med 8,7 prosent, noe som gir en reduksjon i disponibel inntekt på om lag 2 prosent, jf. tabell 4f.

Tabell 4f. *Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.*

	1985- 1986	1986- 1987
Utbetalt pensjon		
Enslig	9,3	6,6
Ektepar	9,0	6,6
Disponibel realinntekt		
Enslig	2,0	÷ 1,9
Ektepar	1,7	÷ 1,9

Pensjonister med tilleggspensjon utover sært tillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen

fra 1985 til 1986 ble 8,3 prosent. Økningen i konsumprisindeksen var i samme tidsrom på 7,2 prosent og realinntekten før skatt økte dermed med om lag 1 prosent.

Fra 1986 til 1987 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 6,7 prosent. Prisstigningen fra 1986 til 1987 var på 8,7 prosent. Dette gir en reduksjon i realinntekten før skatt på nær 2 prosent.

For den *disponible* realinntekten kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistenes inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større del av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etter hvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegget påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinntekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

1. januar 1988 økte grunnbeløpet med 500 kroner til 30 400 kroner. Samtidig økte særtilleggssatsene til 55,0 prosent for enslige og 100,5 prosent for ektepar. 1. april 1988 økte grunnbe-

løpet med ytterligere 600 kroner til 31 000 kroner, samtidig som særtilleggssatsene ble økt til 57,0 prosent for enslige og 104,5 prosent for ektepar. Disse endringene innebærer en økning i grunnbeløpet, og dermed i pensjonene for tilleggspensjonister, med 5,4 prosent fra 1987 til 1988. Med en prisstigning på rundt 6 prosent innebærer dette en reduksjon i realinntekten før skatt for tilleggspensjonister på om lag 1/2 prosent. Særfradraget for alder ved beregning av skatt økes til 18 720 kroner fra 1988. Samtidig gis det bare særfradrag i de flate skattene. Dette innebærer isolert sett skatteøkninger og bidrar dermed til reduksjoner i disponibel realinntekt for pensjonister med høye inntekter. Gjennomsnittlig minstepensjon i 1988 blir med de endringene som er nevnt ovenfor 48 786 kroner for enslige og 78 966 kroner for ektepar. Med en prisstigning fra 1987 til 1988 på rundt 6 prosent innebærer dette en vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonistene på om lag 1/2 prosent for enslige og om lag 1 prosent for ektepar.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

1. OM KONKURRANSEEVNE-BEGREPET

Norsk økonomi er svært åpen. Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenesteyttet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurranseevne. Fallet i oljeprisene i 1986, sammen med den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel fra 1984 til 1986 førte til et betydelig underskudd i Norges utenriksøkonomi fra 1986. Den store usikkerheten om råoljeprisen framover gjør at det, for å rette opp det store underskuddet på driftsbalansen, er nødvendig å øke produksjonen i de delene av vår konkurranseutsatte virksomhet som ikke er knyttet til petroleumsvirksomheten. Skal dette gjennomføres er det viktig at produksjonen i konkurranseutsatte sektorer økes.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad være resultatet av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. *Produktiviteten* i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv

måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Men dette gjelder også for eksempel markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene. Dette er forhold som ikke påvirkes i vesentlig grad ved den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnadene, særlig lønnskostnadene, kommer i denne sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis lønnskostnadene særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten – kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For *energi*kostnadene er det grunn til å anta at det kan skje endringer over forholdsvis kort tid som kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. De lavere oljeprisene kan isolert sett ha bidratt til å forverre konkurranse situasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. På dette området er det særlig vanskelig å få tilgang til sammenliknbare tall, blant annet fordi bedriftsskattesystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene. Det synes likevel rimelig å anta at realrentenivået før skatt har økt i Norge relativt til våre handelspartnere de siste årene.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede* næringer. De øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinn- og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir

industriens internasjonale konkurranseevne. I tillegg konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. I en situasjon med knapphet på arbeidskraft og kapital kan høyere lønninger og bedre lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurranseevne svekkes ved at det blir vanskeligere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke sees uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for lønnskostnadsutviklingen i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten lønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil blant annet være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i eget vedlegg.

En gunstig eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk og årsverk. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i norsk industri sammenliknet

med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en indikator for utviklingen i industriens konkurranseevne.

Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 5.

Beregningsutvalget mener de tall for utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall fra andre land som legges frem for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For en noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1, 1986 (NOU 1986:14). Mens den relative kostnadsutvikling klart vil påvirke industriens konkurranseevne kan en i ettertid avlese utviklingen i konkurranseevnen ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og landets kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import- og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i avsnitt 6.

2. LØNNINGER

Tabell 5 a viser utviklingen i de gjennomsnittlige totale timefortjenester pr. arbeidet time for

Tab. 5a. Økning i timefortjenesten for voksne industriarbeidere. (Etter fallende lønnsutvikling 1980–1987, målt i lokal valuta)

	Omregnet til norske kr.			I nasjonal valuta		
	1980–87 Gj. pr. år pst.	1985–86 pst.	1986–87 Anslag ¹⁾ pst.	1980–87 Gj. pr. år pst.	1985–86 pst.	1986–87 Anslag ¹⁾ pst.
Italia	11,4	15,7	16,1	13,3	4,8	11,2
Norge	10,2	10,1	15,9	10,2	10,1	15,9
Frankrike	8,3	16,5	8,2	9,1	4,4	3,2
Finland	11,2	11,5	11,2	9,0	5,9	6,0
Storbritannia	7,1	3,6	9,1	7,8	5,7	7,4
Sverige	6,3	10,7	9,2	7,6	6,5	6,8
Danmark	8,9	17,9	17,7	7,0	4,5	9,5
Canada	15,3	+13,1	+ 1,8	6,0	2,8	2,9
Østerrike	10,7	23,0	15,5	5,5	5,1	5,6
U.S.A.	10,2	+12,2	+ 6,2	4,7	2,1	3,0
Belgia	5,7	15,4	10,7	4,6	0,7	2,0
Sveits	11,2	22,4	13,5	4,5	3,9	3,8
Vest-Tyskland	9,1	20,5	14,0	4,0	3,1	4,0
Japan	15,7	26,5	8,8	3,7	3,5	3,0
Nederland	7,8	18,8	10,9	3,2	1,6	1,0

¹⁾ Anslaget er på grunnlag av OECD og lokale kilder.

²⁾ Timefortjenestene som er brukt er inklusive overtidstillegg.

Kilde: S.A.F. Wages and total labour costs for workers.

voksne industriarbeidere fra 1975 til 1987. (Overtid er også med, mens betaling for helge- og fridager betraktes som indirekte personalkostnader og er ikke med i timefortjenestene) I tillegg til lønnsutviklingen i vedkommende lands valuta, er det tatt med en oversikt over utviklingen omregnet til norske kroner. Utviklingen fra 1985 til 1986 er spesifisert sammen med anslag fra 1986 til 1987.

De sterke bevegelsene i valutakursene i 1980-årene har ført til at utviklingen i timefortjenestene i felles valuta er en helt annen enn utviklingen målt i nasjonal valuta.

Av de landene som er med i tabellen, er det Nederland, Japan og Vest-Tyskland som har hatt den klart laveste lønnsøkningen i lokal valuta i 1980-årene. Av de landene som er med i tabellen er det bare Italia som har hatt en sterkere lønnsvekst enn Norge i lokal valuta fra 1980 til 1987. I de to siste årene 1986 og 1987 hadde Norge den klart høyeste lønnsveksten av samtlige.

I FELLES VALUTA er det store konkurrentland som Danmark, Sverige, Storbritannia og Vest-Tyskland som i 1980-årene har hatt lavest relative lønnsvekst i forhold til Norge. Danmark er et av de få land som har hatt en sterkere lønnsvekst enn Norge fra 1986 til 1987. På grunn av de store fluktasjonene i dollarkursen fra 1980 til idag har U.S.A. og Canada en forholdsvis høy lønnsvekst fra 1980-1987 målt i norske kroner, mens dollarkursen har bidratt til en negativ lønnsvekst både i 1986 og 1987.

Det er særlig i de siste år at lønnsutviklingen i Norge har avvekkt betydelig fra alle våre konkurrenter. I felles valuta har en rekke devalueringer i 1980-årene bedret de relative kostnadsforholdene for Norge.

3. DIREKTE OG TOTALE LØNSSKOSTNADER

Det er store forskjeller i forholdet lønn pr. arbeidet time og lønnskostnadene. Nivået på lønnskostnadene landene imellom vil i mange tilfeller være vel så avhengig av nivået på de indirekte personalkostnadene, som på de direkte timefortjenestene pr. arbeidet time. Dessuten kan økningen i de indirekte personalkostnadene avvike endel fra økningen av den direkte lønn pr. arbeidet time.

Tabell 5b viser i tillegg til lønnskostnadene også timefortjenester i industri pr. arbeidet time, samt indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid for 1986. Da det har skjedd store forskyvninger mellom landene fra 1986 til 1987, er det i tabellen tatt med anslag for lønnskostnadene i norske kroner for 1987. Indirekte personalkostnader som ligger til grunn for 1987 er for de fleste land anslått på bakgrunn av

opplysninger for 1986, da det ennå er få opplysninger for 1987. Tallene vil imidlertid gi en indikasjon på forholdene mellom lønnskostnadene i de ulike land for året 1987.

De indirekte personalkostnadene i tabell 5b omfatter lønn for helge- og feriedager, lønn under sykdom, velferdspermisjoner, arbeidsgiveravgifter til trygdene og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft i overensstemmelse med ILOs standard for klassifisering av de indirekte personalkostnadene.

Det foreligger bare sporadiske statistiske undersøkelser over omfanget av de indirekte personalkostnadene i de enkelte land. Oversikten over de indirekte personalkostnadene som fremgår av tabellen bygger derfor dels på aktuell statistikk og dels på ajourførte beregninger.

Dersom de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet time er de samme fra år til år, vil de totale lønnskostnadene stige med den samme prosent som den gjennomsnittlige timefortjeneste. De indirekte personalkostnader har over tid vist en relativ sterkere stigning enn de gjennomsnittlige timefortjenestene for de fleste land. Kolonne 2 og 3 i tabell 5b viser de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid for 1980 og 1986. En økning i prosentsatsen fra 1980 til 1986 indikerer at de indirekte personalkostnadene har steget relativt raskere enn gjennomsnittlig timefortjenester i perioden.

Størst har økningen vært i Sverige, hvor de indirekte personalkostnader i tillegg til lønn for arbeidet tid i gjennomsnitt har steget med vel 1 prosentenhet pr. år i 6-årsperioden. For Norge skriver storparten av økningen seg fra bedriftsvis ordninger.

Som det fremgår av tabellen, viser nivået på de indirekte personalkostnadene store variasjoner fra land til land. I 1986 var de høyest i Østerrike med 93,6 prosent og lavest i Japan med 18,7 prosent. I nesten samtlige mellom-europeiske land som er med i tabellen er disse kostnadene ca. 80 prosent målt etter lønn pr. arbeidet time. Av de nordiske landene er de høyest i Sverige med 73,2 prosent. Sverige har også hatt en forholdsvis sterk utvikling i de indirekte personalkostnader for bedriftene de senere år.

Sverige har «lav» direkte lønn og «høye» indirekte personalkostnader. De høye indirekte personalkostnadene i Sverige har sammenheng med at velferdstiltak for arbeidstakerne er blitt dekket i relativt stor grad via arbeidsgiveravgifter.

Danmark derimot har «høy» direkte lønn og lavere indirekte personalkostnader. I Danmark dekker det offentlig en relativ større del av de indirekte personalkostnadene, slik at arbeidsgiveravgiftene i prosent er noe lavere og timelønningene noe høyere.

Norge har lavere relative indirekte personal-

Tabell 5b. Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i 1986. Anslag 1987. I norske kroner.

	Gj. sn. timefortj. for voksne menn og kvinner i n. kr. ¹⁾	Indirekte personalkostnader i % av lønn for arbeidet tid		Totale lønnskostnader pr. time i n. kr. ²⁾	
		1980	1986	1986	1987
	kr.	pst.	pst.	kr.	kr.
Vest-Tyskland	57,4	75,7	77,6	101,9	116,2
Norge	67,4	47,2	50,7	101,6	117,4
U.S.A.	72,0	35,0	35,8	97,8	91,7
Sverige	54,8	66,2	73,2	94,8	103,5
Nederland	51,6	78,9	75,4	90,5	100,3
Belgia	49,6	80,7	81,2	89,8	99,4
Danmark	69,5	25,1	26,8	88,1	105,1
Canada	63,7	25,5	28,4	81,7	80,3
Finland	49,7	59,6	61,8	80,4	89,4
Østerrike	41,1	87,5	93,6	79,6	91,9
Frankrike	41,8	80,3	87,3	78,4	84,8
Japan	65,8	17,6	18,7	78,1	85,0
Italia	40,2	89,2	87,6	75,4	87,5
Storbritannia	42,3	35,2	40,3	59,4	64,8

¹⁾ Eksklusive feriepenger og betaling for hellig- og høytidsdager.

²⁾ Anslag.

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers». For 1987 også anslag basert på OECD og lokale kilder.

kostnader enn Sverige, men betydelige høyere enn Danmark.

For 1987 har lønnskostnadene pr. time i Norge økt særlig sterkt på grunn av arbeidstidsreduksjonen ved årsskiftet 1986/87 med full lønnskompensasjon. Enkelte andre land har imidlertid også redusert arbeidstiden i ulik grad. Blant annet gjelder dette også Danmark. Fig. 5.1 viser lønnskostnader i norske kroner for 1986 og 1987 for endel land. De totale lønnskostnadene pr. arbeidet time i norske kroner er også satt opp i de to siste kolonnene i tabell 2e.

4. UTVIKLINGEN I LØNSSKOSTNADENE OVERFOR ANDRE LAND

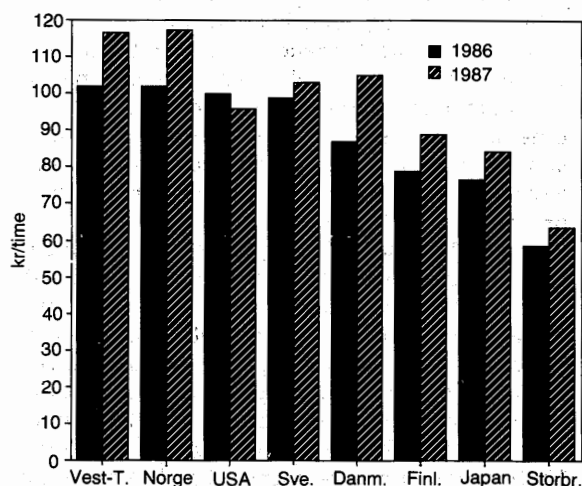
Tabell 5c og fig. 5.2 viser utviklingen fra 1966 til 1987 i lønnskostnader i norske kroner for industriarbeidere i enkelte land i forhold til Norge. I hele perioden 1966 til 1987 har lønnskostnadene i Norge vært forholdsvis høye i forhold til alle våre viktigste konkurrentland. De sterkeste relative forskyvninger og fluktasjoner finner vi i forhold til U.S.A. og Canada. Dette har særlig sammenheng med dollarkursens utvikling.

Pris- og lønnsstoppen som ble innført høsten 1978, førte til at lønnskostnadene steg svakere i

Norge enn i mange andre land frem til lønnsstoppens opphør i 1979/80. Deretter fikk vi frem til 1984/1985, som fig. 5.2 viser, en økning i lønnskostnadene pr. arbeidet time i forhold til de fleste viktige konkurrentland unntatt U.S.A., Japan, Finland, Østerrike og Canada.

Dette bildet endret seg vesentlig i 1986. Deva-

Fig. 5.1 Utviklingen i totale lønnskostnader pr. time fra 1986 til 1987 målt i norske kroner. For endel land.

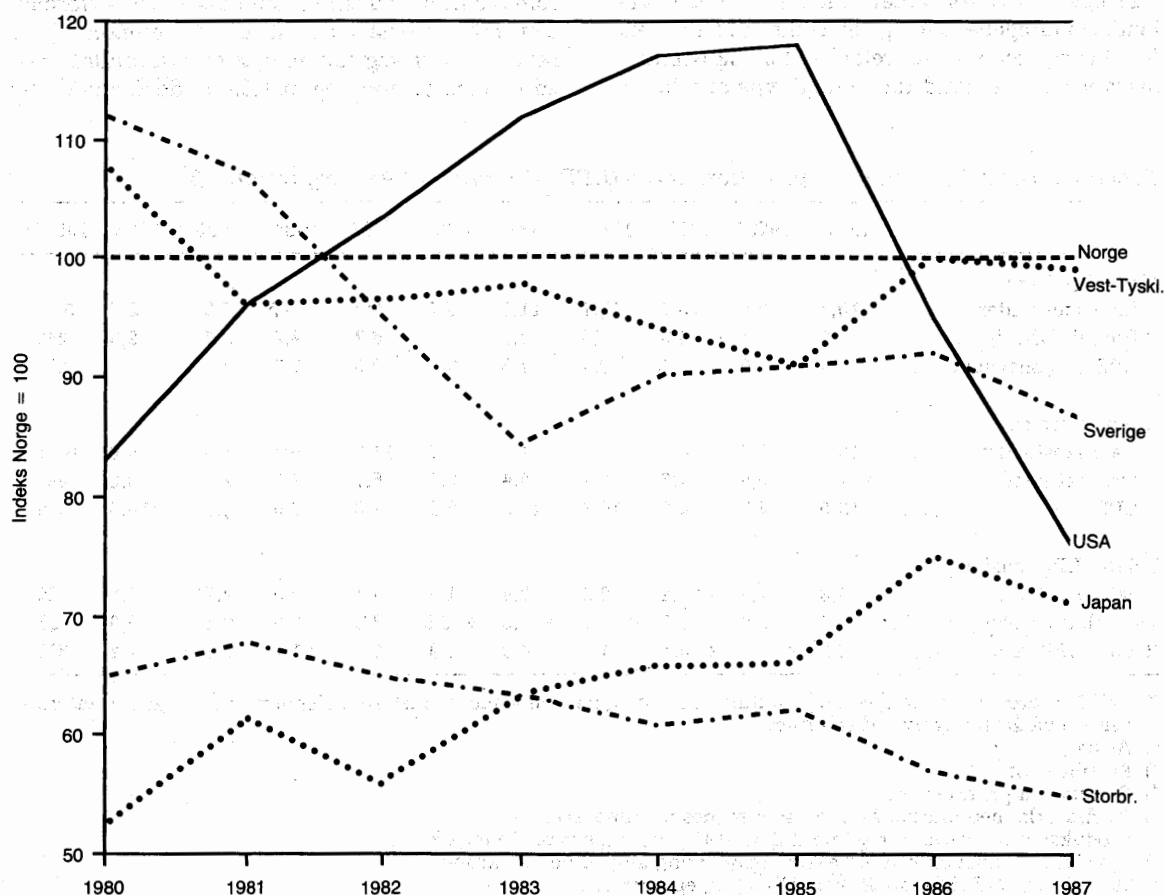

Tabell 5c. Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Norge = 100.

Landene:	1966	1975	1980	1982	1984	1985	1986	1987
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Vest-Tyskland	98	94	109	97	93	92	100	99
Danmark	103	98	98	86	83	82	87	90
Sverige	128	111	112	95	90	92	93	88
Nederland	78	99	105	93	86	82	89	85
Belgia	85	97	117	94	86	84	88	85
U.S.A.	199	92	83	104	118	119	96	78
Østerrike	—	66	76	72	70	70	78	78
Finland	83	68	72	74	76	77	79	76
Italia	—	70	71	68	72	71	74	75
Japan	—	50	53	57	67	67	77	72
Frankrike	80	70	80	74	73	73	77	72
Canada	162	89	55	92	106	102	80	68
Storbritannia	81	52	66	66	61	62	58	55

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers»
For 1987 anslag basert på OECD og justerte lokale anslag.

Fig. 5.2 Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kr. Norge = 100

lueringen av den norske krone fra mai 1986 hindret ikke at lav lønnsvekst og fall i dollarkursen, bidro til et betydelig fall i lønnskostnadene pr. time i U.S.A. og Canada i forhold til Norge, slik at disse land igjen fikk lavere lønnskostnader for industriarbeidere enn Norge.

De fleste europeiske landene og Japan hadde derimot i 1986 en sterkere relativ timelønnsvekst enn Norge målt i norske kroner. Dette var klart en følge av devalueringen av den norske krone i mai og endringer i relative valutakurser. På grunn av den sterke lønnsveksten i Norge fra 1986 til 1987 og til tross for at man også i 1987 hadde en viss effekt av devalueringen i midten av 1986, endret lønnskostnadene seg til det verre i Norge i forhold til de fleste land. Av de land som er med i tabellen ligger Norge i 1987 på lønnskostnadstoppen for første gang. Vest-Tyskland er det eneste land i sammenligningen som tilnærmelsesvis har de samme høye gjennomsnittlige lønnskostnader pr. arbeidet time og målt i felles valuta.

Utviklingen av timelønnskostnadene i industrien i Norge viser store forskjeller i forhold til enkeltland. Ettersom det også mellom de enkelte bransjer i Norge og utlandet er store variasjoner i lønnsutvikling og konkurranseforhold, da samhandelen gjelder ulike markeder, produkter og næringer, vil forholdet mellom industriarbeiderlønningene bare gi et tilnærmet uttrykk for bevegelsene i de relative lønnskostnader overfor de ulike land for samme type arbeide.

5. LØNSSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

Tabell 5d viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1976–1987. Sammenveiningen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronens valutakurver.

Statistisk Sentralbyrå har nå gått over fra bruttoføring til nettoføring av merverdiavgift i nasjonalregnskapet. For enkelt år har denne overgangen påvirket produktivitetsveksttallene for norsk industri relativt betydelig, men virkningen fra lengre perioder er mindre.

I årene før 1978 fant det sted en svekkelse av norsk industris konkurranseevne, målt ved veksten i relative lønnskostnader pr. produsert enhet. I årene 1978 og 1979 ble konkurranseevnen styrket.

I hvert år fra 1980, med unntak av 1984, har vi på nytt fått en viss svekkelse av norsk industris relative kostnadsposisjon.

Tabell 5d gir et inntrykk av hva de ulike faktorene – lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser – har betydd for utviklingen i perioden 1976–1987, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir

Tabell 5.d Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE)¹⁾. Prosentvis endring fra året før.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987 ²⁾
Handelspartnere:											
Lønnskostnader ³⁾	10,4	10,4	10,7	12,1	11,1	8,7	6,9	6,5	7,2	5,5	5
Produktivitet ⁴⁾	2,5	3,1	4,3	1,5	3,0	3,1	6,2	4,9	3,7	2,3	2¾
LPE, nasjonal valuta ...	7,8	7,0	6,2	10,4	7,8	5,4	0,6	1,5	3,4	3,1	2¼
Norsk industri:											
Lønnskostnader ⁵⁾	10,1	7,8	4,0	9,8	11,5	9,2	11,2	9,8	8,8	9,6	14½
Produktivitet ⁶⁾	÷ 2,5	÷ 0,8	4,6	0,4	0,4	2,2	6,1	7,1	2,5	÷ 0,8	4¾
LPE	13,0	8,7	÷ 0,6	10,8	11,0	6,9	4,8	2,5	6,1	10,5	9¼
Relativ LPE, nasjonal valuta											
.....	4,8	1,6	÷ 6,4	÷ 0,2	2,9	1,4	4,1	0,9	2,7	7,2	6¾
Valutakursendringer ⁷⁾ ...	÷ 1,4	6,6	1,9	÷ 1,2	÷ 1,0	÷ 0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5
Relativ LPE, felles valuta	6,3	÷ 4,7	÷ 8,1	1,1	4,0	1,9	0,8	÷ 1,1	0,3	1,2	3¼

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakurver) på grunnlag av indeksserier.

²⁾ Anslag.

³⁾ Pr. timeverk.

⁴⁾ Produksjon pr. timeverk.

⁵⁾ Pr. årsverk, med unntak av 1987 som regnes pr. timeverk.

⁶⁾ Produksjon pr. årsverk, med unntak av 1987 som regnes pr. timeverk.

⁷⁾ Positivt tall innebærer en effektiv depresiering av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk Sentralbyrå og egne anslag.

uttrykk for en enkel årsaks-virkningssammenheng.

Dekomponeringen av LPE-veksten på lønns- og produktivitetsutvikling kan dessuten være usikker i år med arbeidstidsforkortelse eller hvor den gjennomsnittlige arbeidstiden endres av andre grunner. Det meste av den internasjonale statistikken (bl.a. tall fra IMF og OECD, som er nyttet her for våre handelspartnere) måler både lønnskostnader og bruttoprodukt pr. time (timelønn og timeproduktivitet). Historiske tall for Norge er basert på nasjonalregnskapet, som for årene før 1987 gir tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. årsverk. Statistisk Sentralbyrå vil imidlertid fra og med 1987 publisere timeverks-baserte tall, som på dette punkt vil bedre sammenlignbarheten med internasjonal statistikk.

Det synes likevel påfallende hvor systematisk – og sterkt – ulikheter i produktivitetsutviklingen ser ut til å ha bidratt til svekkelsen av industriens konkurranseevne. Med unntak av 1979, 1984 og 1987 har produktivitetsveksten i norsk industri hvert år siden 1970 vært svakere enn hos våre viktigste handelspartnere.

Tabell 5d viser videre at i perioden etter 1980 har lønnskostnadsveksten for hvert enkelt år vært sterkere i norsk industri enn gjennomsnittlig lønnsvekst hos våre handelspartnere. Det bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. Utviklingen de senere årene bryter i noen grad med mønsteret fra 1970-årene, da lønnsveksten de fleste år var på linje med eller lavere enn hos våre handelspartnere.

Kroneverdien, målt ved dagens kurvvekter, har falt klart siden midten av 1970-årene, men den direkte virkningen på utviklingen i konkurranseevnen har variert betydelig fra år til år. De fem siste årene, og særlig i 1986, har nedgang i kroneverdien isolert sett bidratt til en forbedring av konkurranseevnen. Utviklingen i kroneverdien er nærmere omtalt i eget vedlegg til rapporten.

Timelønnskostnadene i norsk industri økte med 14½ pst. fra 1986 til 1987, mot 5 pst. hos våre hovedpartnere. Den betydelig sterkere lønnsveksten i norsk industri skyldes for en stor del arbeidstidsforkortelsen, men også stor etterspørsel etter arbeidskraft har i noen grad bidratt til den høye lønnsveksten.

Arbeidsproduktiviteten i norsk industri vokste med 4,8 pst. fra 1986 til 1987. Viktige årsaker til denne relativt sterke veksten er arbeidstidsforkortelsen samt oppsvinget for den utekonkurrerende industrien. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri vokste dermed med 9¼ pst. fra 1986 til 1987.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien hos våre handelspartnere økte med 2¼ pst. fra 1986 til 1987, målt i nasjonal valuta og med om lag 5¼ pst. målt i norske kroner.

Alt i alt ser det dermed ut til at norsk industris relative kostnadsposisjon ble svekket med 3¼ pst. fra 1986 til 1987.

Lønnsveksten internasjonalt ser nå ut til å ha stabilisert seg på et historisk lavt nivå, og hos våre handelspartnere ventes en lønnsvekst på i underkant av 5 pst. fra 1987 til 1988. Videre anslår en produktivitetsveksten til i overkant av 2 pst. slik at lønnskostnadene pr. produsert enhet ventes å øke med vel 2 pst. fra 1987 til 1988. For norsk industri er det et lønnsoverheng fra 1987 på 3 pst. Sammen med de tillegg som følger av den nylig vedtatte avtalen mellom LO og N.A.F og den nylig vedtatte loven om inntekt- og utbyttere regulering vil dette gi en lønnsvekst på 4½ pst. fra 1987 til 1988. Videre kan produktivitetsveksten i norsk industri anslås til 2 pst. Alt i alt ser det dermed ut til at industriens kostnadmessige konkurranseevne, målt ved relativ LPE, bare i liten grad vil bli svekket fra 1987 til 1988.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. Det er usikkerhet knyttet til anslagene for lønnskostnader og produktivitet både for Norge og for våre viktigste handelspartnere. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien innen de enkelte land, er gjengitt i tabell 5e. Tabellen gir et bilde av utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i de enkelte land og viser hvor store forskjeller det er i kostnadsutviklingen mellom de enkelte land.

Utviklingen i valutakursene spilte i 1986 en avgjørende rolle for utviklingen i de enkelte lands LPE i felles valuta. Tabell 5e viser at verdien av de fleste europeiske valutaer i forhold til norske kroner i gjennomsnitt lå nærmere 15 pst. høyere i 1986 enn året før, mens amerikanske dollar svekket seg omtrent like mye. Utslagene overfor enkeltvalutaer avvek med andre ord betydelig fra den gjennomsnittlige endringen (svekkelsen) i den norske kursindeksen fra 1985 til 1986 på 6 pst. Overfor de fleste europeiske land og Japan bedret norsk industri derfor sin kostnadmessige konkurranseevne i 1986, mens det skjedde en svekkelse av kostnadsposisjonen overfor USA med vel 14 pst. Også i 1987 spilte valutakursutviklingen en betydelig rolle for endringer i det enkelte lands LPE i felles valuta. Fra 1986 til 1987 styrket den norske kronen seg med 8,9 pst. overfor amerikanske dollar. I det samme tidsrommet har kronen svekket seg overfor tyske mark og japanske yen med hhv. 9,6 pst. og 5,6 pst. På grunn av slike store forskjeller vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurranse situasjon de enkelte bransjer vil stå overfor.

Tabell 5e. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i industrien¹). Prosentendring fra året før.

	Kurv- vekter	LPE-endring i nasjonal valuta						Valutakursutviklingen overfor norske kroner						LPE-endring i norske kroner					
		1982	1983	1984	1985	1986	1987 ²)	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1982	1983	1984	1985	1986	1987 ²)
Belgia	2,4	÷ 1,4	÷ 3,0	4,2	3,9	0,9	1	÷ 9,5	3,9	÷ 1,1	3,3	14,8	8,6	÷10,4	0,7	3,1	7,3	15,8	9¾
Canada	3,6	15,8	÷ 1,0	÷5,6	2,4	4,1	2½	9,4	13,3	6,4	0,0	÷15,5	÷4,6	26,6	12,1	0,5	2,4	÷12,0	÷ 2¼
Danmark	6,8	8,4	2,0	7,0	7,1	4,3	7½	÷ 4,0	3,2	÷ 1,4	3,1	12,9	7,4	4,1	5,2	5,5	10,4	17,7	15½
Finland	3,0	6,9	3,7	4,2	3,7	5,5	1½	0,7	÷ 2,2	3,6	2,1	5,2	5,0	7,7	1,4	7,9	5,9	11,0	6¾
Frankrike	9,2	10,7	7,7	6,5	4,8	2,5	1	÷ 7,2	÷ 2,2	÷ 2,8	2,6	11,6	4,8	2,7	5,4	3,5	7,6	14,4	5¾
Italia	3,3	15,8	13,3	4,5	8,8	3,1	3¾	5,9	1,0	÷ 3,6	÷3,1	10,6	4,4	9,0	14,4	0,8	5,4	14,0	8¼
Nederland	4,6	4,2	÷ 1,5	÷5,5	1,6	2,9	½	4,9	6,0	÷ 0,7	2,0	16,9	9,7	9,3	4,4	÷6,2	3,7	20,3	10½
Storbritannia	14,7	3,3	÷1,3	1,6	2,9	4,0	1½	÷ 2,9	÷ 1,8	÷ 1,8	1,9	÷ 2,0	1,6	0,3	÷ 3,1	÷0,2	4,9	1,9	3
Sverige	15,0	4,1	1,4	4,8	7,8	5,9	4½	÷ 9,3	÷ 7,7	3,6	1,3	4,0	2,2	÷ 5,6	÷ 6,4	8,6	9,2	10,2	7
Sveits	1,2	5,3	÷ 1,6	÷5,9	2,3	÷0,7	3	8,6	9,4	÷ 0,1	0,1	17,8	9,3	14,4	7,7	÷6,0	3,3	16,9	12½
Vest-Tyskland	17,7	3,2	÷ 0,6	1,1	1,8	3,1	3½	4,6	7,7	0,2	2,0	16,9	9,6	8,0	7,0	1,3	3,9	20,5	13½
Østerrike	1,5	2,8	0,1	÷0,8	1,6	2,6	1	4,9	7,6	0,3	2,1	16,8	9,5	7,9	7,7	÷0,5	3,7	19,8	10¾
Japan	6,0	÷ 0,8	÷ 2,2	÷3,9	÷2,4	0,6	÷1	÷ 0,5	18,5	11,7	5,1	22,3	5,6	÷ 1,3	15,9	7,4	2,6	23,1	4½
USA	11,0	6,3	÷ 2,5	÷2,0	0,1	÷0,5	÷1½	12,5	13,2	11,9	5,3	÷14,0	÷8,9	19,5	10,4	9,7	5,4	÷14,4	÷10¼
Norges handels- partnere	100,0	5,4	0,6	1,5	3,4	3,1	2¼	÷ 0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5	4,8	3,9	3,6	5,8	9,3	5¾
Norge		6,9	4,8	2,5	6,1	10,5	9¼							6,9	4,8	2,5	6,1	10,5	9¼
Relativ LPE-endring														1,9	0,8	÷1,1	0,3	1,2	3¼

¹) Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²) Anslag.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk Sentralbyrå og egne anslag.

Regnet i nasjonal valuta viser tabellen at norsk industri både i 1986 og 1987 hadde en LPE-vekst som var mer enn tre ganger så stor som gjennomsnittet for våre handelspartnere og nesten dobbelt så stor som LPE-veksten for noe annet enkeltland.

6. MARKEDSANDELER

I sin omtale av utviklingen i industriens konkurranseevne i avsnittene foran har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som antas i særlig grad å påvirke industriens konkurranseevne.

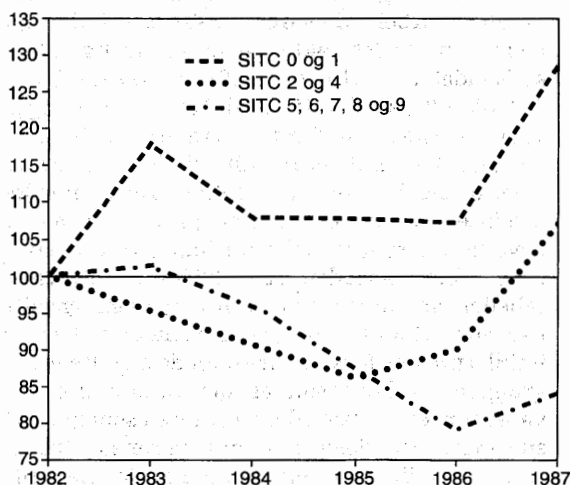
I ettertid kan utviklingen i norsk industris konkurranseevne avleses f.eks. i markedsandelene for industriproduktene hjemme og ute, i industriens andel av bruttonasjonalproduktet og av total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å avsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Figur 5.3 viser utviklingen i markedsandeler på eksportmarkedene for bearbejdede varer, råvarer og matvarer regnet i verdi. Markedsandelene er definert som verdien av Norges eksport til våre handelspartnere dividert med et veid gjennomsnitt av importverdien hos våre handelspartnere.

Ved vurdering av tallene må en ta hensyn til at omleggingen av utenrikshandelsstatistikken har ført til at eksporttallene for 1987 er noe overvurdert.

For gruppen matvarer økte norske eksportører sine markedsandeler på eksportmarkedet med 29 pst. fra 1982 til 1987. Særlig skjedde det en betydelig vekst fra 1982 til 1983 og fra 1986 til 1987. Markedsandelsvekst for denne varegrup-

Figur 5.3. Markedsandeler for norsk eksport av varer. Verdiandeler. Indekstall, 1982 = 100.

Kilde: OECD og Statistisk Sentralbyrå.

SITC 0 og 1: Matvarer, levende dyr, drikkevarer og tobakk.

SITC 2 og 4: Råvarer (ikke spiselige unntatt brenselstoffer), dyre- og plantefett, -olje og -voks.

SITC 5 - 9: Kjemiske produkter, bearbejdede varer, maskiner, transportmidler, forskjellige ferdigvarer og varer og tjenester ikke gruppert andre steder.

pen kan i stor grad forklares med at eksportverdien av ferskfisk, herunder oppdrettsfisk, og fiskemel økte betydelig.

For gruppen råvarer har norske eksportører de to siste årene økt sine markedsandeler med vel 23 pst. etter å ha fått redusert sine markedsandeler med 12 1/2 pst. fra 1982 til 1985. Fra 1982 til 1987 er markedsandelen for disse varene dermed økt med snaut 8 pst.

For gruppen bearbejdede varer, som er den desidert største av de tre gruppene, viser figuren at norske produsenter hadde en markedsandel som var 15 pst. lavere i 1987 enn i 1982. Dette til

Tabell 5f. Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Verdiandeler.

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Nærings- og nytelsesmidler	92,0	91,7	91,3	90,5	90,0	90,1
Treforedling	70,2	69,4	68,4	67,3	66,2	64,5
Kjemiske råvarer	44,2	44,7	45,2	45,5	47,8	46,5
Raffinerte oljeprodukter	56,1	62,8	66,8	65,7	62,4	68,5
Metaller	25,0	31,5	25,8	26,9	29,7	29,2
Tekstil og bekledningsvarer	29,8	27,8	26,5	22,7	20,4	19,7
Trevarer	78,9	77,9	76,4	74,5	71,3	69,7
Kjemiske og mineralske prod.	44,5	44,0	41,5	39,4	39,5	41,3
Skip og oljeplattformer	53,9	52,3	59,3	75,1	73,8	75,0
Andre verkstedsprodukter	49,3	45,8	45,3	45,3	43,3	46,7
Varene ovenfor i alt	57,5	57,1	56,7	57,2	55,6	57,3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

tross for at produsenter av disse varene økte sin markedsandel med 6 1/2 pst. fra 1986 til 1987.

For de varegruppene en har tall for – hovedsakelig bearbejdede varer – viser tabell 5f at på hjemmemarkedet økte gjennomsnittlig markedsandel med 3,1 pst. fra 1986 til 1987, etter et fall på 2,8 pst. fra 1985 til 1986. Beregninger utført av Statistisk Sentralbyrå viser at bedringen i markedsandeler fra 1986 til 1987 var større i verdi enn i volum. Det reflekterer at norske produsenter kunne øke sine priser i ly av at devalueringen førte til økte importpriser. Hvis en ser hele perioden 1982–87 under ett viser tabellen at norske produsenter i gjennomsnitt har opprettholdt sine markedsandeler. Det er imidlertid stor forskjell mellom de enkelte varegruppene. I hovedsak er det produsenter av varer som er knyttet til oljesektoren som har økt sine markedsandeler. For andre varer som trevarer, treforedling og bekledning har det vært til dels betydelige markedsandelstap på hjemmemarkedet.

7. ARBEIDSKONFLIKTER

Tabell 5g viser antall konflikter og antall tapte arbeidsdager i forskjellige vest-europeiske land, i forhold til antall sysselsatte. Trass i en viss øking i senere år går det fram av tabellen at Norge har tapt forholdsvis lite på konflikter. I enkelte andre land har konfliktene gjennomgående vært av vesentlig større omfang.

Vi ser at antall tapte arbeidsdager i 1986 økte sterkt i enkelte land, bl.a. i Italia og Finland. I de fleste andre land fortsatte nedgangen i antallet tapte arbeidsdager. Det gjelder særlig Storbritannia.

I 1986 var tallet på tapte arbeidsdager som skyldes konflikter i Norge over 1 million dager mot ca. 100 000 i gjennomsnitt for åra 1980–84. Det store antall konflikt dager i 1986 må ses i sammenheng med lockout i det private arbeidsliv dette året.

Tabell 5g. Antall konflikter og tapte arbeidsdager pr. år¹⁾.

	Konflikter			Tapte arbeidsdager pr. 1 000 sysselsatte		
	1980–84	1985	1986	1980–84	1985	1986
Østerrike	5	4	11	7	8	1
Danmark	163	820	215	95	914	37
Finland	1 717	833	1 236	393	72	1 134
Frankrike	2 602	1 901	1 391	73	35	26
Vest-Tyskland	–	–	–	46	1	–
Italia	1 914	1 341	1 469	659	186	269
Norge	19	11	16	54	33	495
Nederland	13	45	35	18	18	8
Sveits	3	3	1	1	0	0
Sverige	125	160	75	225	117	160
Storbritannia	1 351	903	1 074	483	298	89

Kilde: ILO, Yearbook of Labour statistics.

¹⁾ Antall konflikter registreres på ulike måter fra land til land og tallene er derfor ikke direkte sammenliknbare.

KAPITTEL 6

Konjunktursituasjonen

1. VERDENSØKONOMIEN

Gjennom flere år har ubalansene i betalingsstrømmene mellom de store industrilandene vært store og økende. Til tross for at den nåværende konjunkturoppgangen har vart i om lag fem år er arbeidsledigheten i mange land, spesielt i Vest Europa, fortsatt rekordhøy. Utviklingslandenes gjeldsbetjeningsproblemer er betydelige og hemmer den økonomiske veksten i disse landene.

Til tross for disse store ubalansene har de toneangivende industrilandene bare i liten grad blitt enige om en samordning av den økonomiske politikken for å redusere spenningene i verdensøkonomien. Det ser imidlertid ut til at den økonomiske veksten internasjonalt i annet halvår 1987 ble noe sterkere enn tidligere anslått. Også ved inngangen til 1988 var den økonomiske veksten trolig forholdsvis sterk. Ubalansene i betalingsstrømmene er imidlertid fortsatt store og gjør at den videre utvikling i verdensøkonomien er usikker. Det kan derfor ikke utelukkes at veksten i verdensøkonomien de nærmeste årene kan bli atskillig lavere enn i 1987.

Veksten i bruttonasjonalproduktet i 1987 var i følge foreløpige tall 3,0 pst. i OECD-området og 2,4 pst. hos våre handelspartnere. Det er noe sterkere enn tidligere anslått. Oppjusteringen skyldes at både USA, Japan og flere europeiske land har hatt en sterkere vekst i innenlandsk etterspørsel og dermed også en noe sterkere produksjonsvekst enn tidligere antatt. Spesielt var veksten i Japan og de store europeiske landene sterk i tredje kvartal i fjor. Som følge av den betydelige veksten i innenlandsk etterspørsel i siste del av fjoråret, viste verdenshandelen en vekst på hele 11 pst. regnet som årlig rate fra første til andre halvår i fjor. Spesielt viste OECD-landenes handel med industrivarer betydelig vekst.

Privat konsum svarer til om lag halvparten av bruttonasjonalproduktet i OECD-området, og utviklingen i konsum og sparing hos husholdningene er derfor av stor betydning for det videre konjunkturforløpet. I de fleste store OECD-økonomiene har husholdningenes spare-rate, dvs. den delen av inntekten som spares, hittil på 1980-tallet vært avtakende og er nå nede på et historisk lavt nivå. Utviklingen i husholdningenes sparerate vil bl.a. avhenge av

utviklingen i husholdningenes formue. Selv om fallet i aksjekursene i siste del av 1987 delvis er blitt motvirket av en ny oppgang, har det skapt usikkerhet bl.a. om utviklingen i husholdningenes formue. Bl.a. derfor er det trolig at nedgangen i husholdningenes sparerate vil stoppe opp, og privat konsum gir dermed ventelig et mindre vekstbidrag i 1988 enn i de foregående år.

Som et resultat av aksjekursfallet og den etterfølgende uroen i valutamarkedene i de siste månedene av fjoråret, ble pengepolitikken i de fleste OECD-land justert i mer ekspansiv retning. Det førte til en nedgang i rentenivået, spesielt de korte rentene. Mer stabile valutakurser hittil i år har konsolidert de lavere korte rentene. Imidlertid er de langsiktige rentene fortsatt høye, noe som kan føre til en fortsatt svak investeringsutvikling internasjonalt.

Finanspolitikken ser ut til å ha virket svakt kontraktivt på etterspørselen i OECD-området i fjor. Den sterke reduksjonen av budsjettunderskuddet i USA har mer enn motvirket en svakt ekspansiv budsjettpolitikk i en del europeiske land og Japan. For inneværende år venter en at finanspolitikken i OECD-området skal virke om lag nøytralt på etterspørselen.

Alt i alt regner en med en vekst i bruttonasjonalproduktet fra 1987 til 1988 på 2 1/2 pst. i OECD-området og på 2 pst. hos våre handelspartnere.

Effekten av aksjekursfallet på den økonomiske utviklingen internasjonalt ser ut til å ha blitt mindre enn fryktet. Den videre utviklingen i verdensøkonomien er imidlertid fortsatt usikker, særlig på grunn av de store ubalansene i de internasjonale handelsstrømmene. Det store underskuddet i utenriksøkonomien i USA og overskuddene i Vest-Tyskland, Japan og i de nyindustrialiserte landene i Sørøst-Asia kan vanskelig vedvare på over flere år på dagens nivå. Hvis det ikke skjer en omlegging i den økonomiske politikken med sikte på å redusere ubalansene kan en få en markedsbestemt tilpasning, dvs. et betydelig videre fall i kursen på amerikanske dollar. Det kan føre til renteøkninger i USA for å hindre tiltakende prisstigning. I Japan og Vest Europa vil det forsterke allerede betydelige omstillingsproblemer som følge av de siste årenes valutakurssvingninger.

Utviklingslandenes gjeld er svært høy. Ved

utgangen av 1986 var gjelden kommet opp i 1100 mrd. dollar. En lavere vekst i industrilandene vil forverre disse landenes allerede store gjeldsproblemer, særlig hvis en lavere økonomisk vekst gir en svakere utvikling i prisene på råvarer og andre produkter som utviklingslandene eksporterer mye av.

Prisstigningen internasjonalt, målt med vekten i konsumprisene, var noe sterkere i 1987 enn i 1986. Utviklingen en har hatt de siste seks år med avtakende årlig stigningstakt i konsumprisene stoppet dermed opp. Hovedårsaken til at prisstigningen internasjonalt ble noe sterkere i 1987 enn i 1986 var at energiprisene økte igjen gjennom første halvdel av 1987 etter det kraftige fallet i 1986. Fra 1986 til 1987 steg konsumprisene i OECD-området med 3,3 pst. og med 2,7 pst. hos våre handelspartnere. En anslår konsumprisveksten fra 1987 til 1988 til 3 1/2 pst. i OECD-området og til 3 pst. hos våre handelspartnere. Den anslåtte lavere økonomiske veksten i 1988 enn i 1987 vil imidlertid kunne føre til en økning i den allerede høye arbeidsledigheten i industrilandene. Dette kan føre til et press nedover på lønningene og til en lavere prisstigning mot slutten av 1988.

I Vest Europa utgjør antallet *arbeidsledige* nå 19 mill personer eller i underkant av 11 pst. av arbeidsstyrken. Det er om lag en fordobling av antallet arbeidsledige siden 1979. I den siste utgaven av OECD's årsrapport «Employment Outlook» finnes det beregninger som bl.a. viser at det kreves en sysselsettingsvekst på 1,7 pst. pr. år for at ledighetsraten i Vest Europa i 1990 skal komme ned i 6 pst., altså om lag ned på nivået i 1979. Til sammenlikning var sysselsettingsveksten i Vest Europa på 0,2 pst. pr. år i perioden 1973–79, og svakt negativt i perioden 1979–86. Hvis den økonomiske veksten blir lav framover vil ledigheten kunne øke betydelig.

I USA vokste bruttonasjonalproduktet med 2,9 pst. fra 1986 til 1987. Det er like sterk vekst som de to foregående årene, men sammensetningen av veksten var en annen i 1987. Innenlandsk etterspørsel og spesielt privat forbruk ga den viktigste vekstimpulsen i både 1985 og 1986, mens utenrikshandelen, sammen med lageroppbygging ga de sterkeste vekstimpulsene i 1987. Som nevnt ovenfor ventes de store endringene i aksjekursene å bidra til at de siste årenes tendens til lavere sparerate for husholdningene stopper opp. Utsiktene for 1988 preges derfor av

Tabell 6a. Bruttonasjonalprodukt i OECD-området. Prosentvis endring.

	Eksport- vekter 1986	Årlig gj.snitt 1971–82	Fra foregående år					
			1983	1984	1985	1986	1987	1988 ¹⁾
Belgia	2,6	2,8	÷ 0,3	1,6	1,5	2,4	1,8	1 1/2
Canada	1,0	3,9	3,1	5,5	4,3	3,3	3,7	3
Danmark	9,0	2,1	2,5	3,5	4,2	3,4	÷ 0,9	÷ 1
Finland	4,2	3,4	3,0	2,7	3,5	2,4	3,2	2 3/4
Frankrike	5,7	3,2	0,7	1,5	1,7	2,1	1,9	1 3/4
Italia	4,4	2,6	÷ 0,2	2,8	2,7	2,7	2,9	2 1/4
Nederland	6,3	2,3	1,4	2,4	2,3	2,4	2,3	1 1/4
Storbritannia	15,3	1,5	3,4	3,0	3,6	3,3	4,2	3 1/2
Sverige	18,8	1,7	2,2	4,2	2,2	1,2	2,5	1 1/2
Sveits	1,9	1,1	0,7	1,7	4,2	2,7	2,1	1 1/2
Vest-Tyskland	17,6	2,2	1,8	3,0	2,0	2,5	1,7	1 3/4
Østerrike	0,9	3,2	2,1	2,0	2,8	1,7	1,1	1
Japan	2,9	4,5	3,2	5,1	4,7	2,4	4,1	4 1/4
USA	9,3	2,3	3,6	6,8	3,0	2,9	2,9	2 1/4
Norges handelspartnere	100,0	2,2	2,2	3,5	2,8	2,5	2,4	2
OECD – totalt			2,7	4,9	3,2	2,7	3,0	2 1/2
– syv store land			2,9	5,2	3,2	2,8	3,0	2 1/2
– andre OECD-land			1,6	3,3	3,2	2,7	2,8	2
OECD Europa			1,6	2,6	2,6	2,7	2,6	2
Norge			4,6	5,7	5,4	4,4	1,3	1
– Fastlands-Norge		3,0	2,6	3,8	5,9	4,6	0,4	1/4

¹⁾ Anslag.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

en forventet svak utvikling i det private forbruket. Lageroppbyggingen som fant sted gjennom 1987 vil trolig stoppe opp og dermed representere en ytterligere produksjonsdempende faktor. Svekkelsen av amerikanske dollar har i betydelig grad forbedret amerikanske bedrifters konkurranseevne, og utenrikshandelen ventes også i år å bidra positivt til den økonomiske veksten. Alt i alt anslår en BNP-veksten til 2 1/4 pst. fra 1987 til 1988. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til den videre økonomiske utviklingen, og BNP-veksten kan bli betydelig lavere enn dette til neste år.

Fra 1985 til 1986 steg importprisene, ekskl. olje, klart svakere enn svekkelsen av amerikanske dollar skulle tilsi. Utenlandske produsenter som solgte varer på det amerikanske markedet hevet således ikke sine salgspriser i takt med fallet i dollarkursen, men reduserte i stedet sine fortjenestemarginer for å opprettholde markedsandelene. Mot slutten av 1986 begynte imidlertid også prisene på endel importvarer utenom olje å stige. Fra 1986 til 1987 steg konsumprisene med 3,7 pst., og en anslår konsumprisstigningen til 4 pst. fra 1987 til 1988. Skulle imidlertid dollaren falle ytterligere kan prisstigningen bli sterkere.

I budsjettåret 1987 ble det føderale budsjettunderskuddet 150 mrd. dollar noe som er en reduksjon på hele 71 mrd. dollar fra foregående budsjettår. Korrigert for sykliske svingninger tilsvarende det en tilstramning på 1 pst. av BNP. En betydelig del av reduksjonen kan imidlertid tilskrives engangseffekter av den gjennomførte skattereformen. I slutten av november ble det inngått en prinsippavtale mellom Kongressen og Reagan-administrasjonen. Avtalen tar sikte på at budsjettunderskuddet i budsjettårene 1988 og 1989 skal begrenses med hhv. 30 og 46 mrd. dollar i forhold til hvis det ikke gjennomføres innsparinger eller skatte- og avgiftsøkninger fra nivået i 1987. Avtalen gjør at budsjettkutt i henhold til den såkalte Gramm-Rudman-Hollings-oven ikke trengs for budsjettåret 1988. Om lag 8 mrd. dollar av de foreslåtte reduksjonene for 1988 skal skaffes til veie gjennom salg av offentlige eiendeler, noe som vil ha liten virkning på etterspørselen. Hvis den økonomiske veksten blir svak framover kan budsjettunderskuddet øke igjen fra nivået i 1987.

I Japan ser det ut til at BNP vokste med hele 4,1 pst. fra 1986 til 1987, som er en betydelig sterkere vekst enn foregående år. I de første årene av den nåværende oppgangen ga utenrikshandelen betydelige vekstimpulser. Styrkingen av japanske yen har imidlertid ført til at japanske bedrifter har fått svekket sin kostnadsmessige konkurranseevne, og fra og med 1986 har utenrikshandelen bidratt til å redusere BNP-veksten. Regjeringen gjennomførte i fjor

betydelige tilleggsbevilgninger, noe som bidro til den sterke veksten i fjor. Også for innøvrende år venter en at de offentlige stimulerings tiltakene vil bidra til sterk vekst i den innenlandske etterspørselen, og en anslår at BNP vil øke med 4 1/4 pst. fra 1987 til 1988.

I gjennomsnitt steg konsumprisene med 0,4 pst. fra 1985 til 1986, mens konsumprisene falt med 0,2 pst. fra 1986 til 1987. Lavere importpriser som følge av styrkingen av japanske yen samt oljeprisfallet, var hovedårsakene til det har vært nærmest prisstabilitet i 1986 og 1987 sett under ett. Fra oktober 1987 til februar 1988 har konsumprisene falt, men en regnet med at prisstigningen vil ta seg opp igjen bl.a. som følge av den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel og at den prisdempende effekten av styrkingen av japanske yen blir uttømt. En anslår konsumpriskeksten til 1 3/4 pst. fra 1987 til 1988.

I Vest Tyskland skjedde det i løpet av 1986 en nedgang i den økonomiske veksten. I 1985 vokste bruttonasjonalproduktet med 2,0 pst. og utenriksøkonomien gav dette året et positivt vekstbidrag på om lag 1 pst. I 1987 gav utenriksøkonomien et negativt vekstbidrag på vel 1 pst. Samtidig viste innenlandske etterspørselskomponenter svak vekst, og bruttonasjonalproduktet vokste med 1,7 pst. Det er heller ikke utsikter til en sterkere økonomisk vekst de neste årene. Produksjonsveksten vil ventelig være for lav til å hindre at arbeidsledighetsraten øker, og en anslår at 8 1/4 pst. av arbeidsstyrken vil være uten arbeid i 1988, som er om lag samme ledighetsrate som i begynnelsen av den nåværende oppgangen.

Storbritannia er inne i en kraftig ekspansjonsperiode med høy etterspørsels- og sysselsettingsvekst. Det har ennå ikke kommet til syne tydelige pressproblemer selv om en ser tegn til noe sterkere lønns- og prisvekst og raskt økende, men fortsatt små underskudd i utenriksøkonomien. Den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel førte også til sterk produksjonsvekst og bruttonasjonalproduktet vokste med 4,5 pst fra 1986 til 1987.

Den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel førte også til en kraftig økning i importen. Importen av varer og tjenester i alt vokste med hele 7 1/2 pst. i 1987. Driftsbalansen beveget seg dermed fra nær balanse i 1986 til et underskudd på om lag 1,5 mrd. pund. Underskuddet i utenriksøkonomien ventes å øke i tiden framover.

Arbeidsledigheten nådde i løpet av 1986 12 pst. av arbeidsstyrken. Ledigheten har siden blitt redusert, og en regner med en ledighetsrate på om lag 10 pst. i 1988.

I Sverige er arbeidsledigheten blitt redusert og balansen på de offentlige budsjettene er betydelig forbedret i løpet av den nåværende oppgangen. Oppgangen har de siste årene vært drevet

av innenlandsk etterspørsel, særlig privat konsum. Den sterke veksten i det private konsumet har også bidratt til en sterk importvekst og en svekkelse av utenriksbalansen. For 1988 anslås underskuddet på driftsregnskapet å utgjøre om lag 1 1/2 pst. av BNP, mot et overskudd på 0,7 pst. av BNP i 1986.

Bruttonasjonalproduktet vokste med 2,5 pst. fra 1986 til 1987, mens det private konsumet vokste med hele 4 pst., noe som bl.a. skyldtes at husholdningenes sparerate ble ytterligere redusert, og kom ned i om lag $\div 2$ 1/2 prosentpoeng. Også husholdningenes disponible realinntekt vokste betydelig. Den negative spareraten har trolig sammenheng bl.a. med de liberaliseringene som er foretatt på kredittmarkedet i de senere år. I 1988 venter en at det private konsumet skal vokse betydelig mindre enn i inneværende år og en anslår BNP-veksten til 1 1/2 pst. fra 1987 til 1988.

Fra 1986 til 1987 økte konsumprisene med 4,2 pst. I siste halvdel av 1987 var prisstigningen betydelig sterkere enn i konkurrentlandene og det må trolig ses i sammenheng med at prisstoppen, som ble innført i januar 1987, gradvis ble opphevet utover året. En venter en prisstigning på 4 3/4 pst. fra 1987 til 1988.

I Danmark kom underskuddet på driftsregnskapet overfor utlandet opp i 34,6 mrd. kroner eller 5,2 pst. av BNP i 1986. I 1983 utgjorde underskuddet 2,5 pst. av BNP. Denne økningen i

underskuddet skyldes for en stor del den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel, spesielt privat konsum, i denne perioden. I tillegg er dansk industris kostnadsmessige konkurranseevne, målt ved relativ LPE, forverret med vel 13 pst. fra 1983 til 1986.

Siden høsten 1985 er det ved flere anledninger, med bakgrunn i det store underskuddet i utenriksøkonomien, gjennomført finanspolitiske innstramningstiltak. Det har ført til at underskuddet i utenriksøkonomien ble redusert til om lag 3 pst. av BNP i 1987. Det er imidlertid ikke utsikter til en fortsatt betydelig reduksjon i underskuddet i 1988. Et viktig punkt i dansk økonomisk politikk er derfor å få til en styrkelse av konkurranseevnen, og nylig ble det vedtatt en rekke tiltak for å styrke danske bedrifters konkurranseevne, hvorav det viktigste var en omlegging av beregningsreglene for arbeidsgiveravgiften, noe som innebærer at danske eksportbedrifter vil få fradrag for denne avgiften. Den totale virkningen på relativ LPE av de vedtatte tiltakene er anslått til om lag 8–9 pst.

I inntektsoppgjøret i vår ble det bl.a. avtalt å redusere arbeidstiden i løpet av de neste fire årene fra 39 timer pr. uke til 37 timer pr. uke, med full lønnskompensasjon. I privat sektor vil arbeidstiden bli redusert med 1/2 time pr. år, mens reduksjonen i offentlig sektor vil bli gjennomført med en time i 1988 og en time i 1990. Disse reduksjonene kommer i tillegg til at

Tabell 6b. Konsumpriser i OECD-området. Prosentvis endring.

	Kurv- vekter	Årlig gj.snitt 1974–83	Fra foregående år					De siste 12 måneder til	
			1983	1984	1985	1986	1987	1988 ¹⁾ febr. 1988	
Belgia	2,4	7,6	7,7	6,3	4,9	1,3	1,6	1 1/2	1,0
Canada	3,6	9,3	5,9	4,3	4,0	4,2	4,4	4	4,1
Danmark	6,8	10,0	6,9	6,3	4,7	3,6	4,0	4	5,2
Finland	3,0	11,2	8,3	7,1	5,9	3,6	3,7	4	3,7
Frankrike	9,2	11,0	9,6	7,4	5,8	2,7	3,1	2 1/2	2,4
Italia	3,3	16,8	14,6	10,8	9,2	5,9	4,6	4 3/4	4,9
Nederland	4,6	6,2	2,8	3,3	2,3	0,2	$\div 0,5$	1/2	0,5
Storbritannia	14,7	13,3	4,6	5,0	6,1	3,4	4,2	3 3/4	3,3
Sverige	15,0	10,2	8,9	8,0	7,4	4,3	4,2	4 3/4	5,2
Sveits	1,2	3,7	3,0	3,0	3,4	0,7	1,5	2	1,7
Vest-Tyskland	17,7	4,6	3,3	2,4	2,2	$\div 0,2$	0,2	1	0,9
Østerrike	1,5	5,6	3,3	5,6	3,2	1,7	1,4	2	2,2
Japan	6,0	6,0	1,9	2,2	2,1	0,4	$\div 0,2$	1 3/4	0,6
USA	11,0	8,1	3,2	4,3	3,5	1,9	3,7	4	3,9
Norges									
handelspartnere	100,0	2,2	5,8	5,2	4,7	2,4	2,7	3	3,0
OECD-totalt			5,1	5,2	4,5	2,5	3,3	3 1/2	3,5
– syv store land			4,4	4,4	3,8	2,0	2,8	3 1/4	2,9
Norge			8,4	6,2	5,7	7,2	8,7	5 1/2	6,8

¹⁾ Anslag.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

arbeidstiden, i henhold til lønnsavtalen fra 1985, ble redusert med en time pr. uke fra årsskiftet 1986–87.

Innstrammingstiltakene, som har økt husholdningenes sparerate, og den svekkede kostnadmessige konkurransevnen for dansk næringsliv er viktige årsaker til at BNP falt med i underkant av 1 pst. fra 1986 til 1987. En venter en tilsvarende nedgang i BNP fra 1987 til 1988.

I gjennomsnitt steg konsumprisene med 4,0 pst. fra 1986 til 1987, mot 3,6 pst. året før. Det ventes en konsumprisvekst på 4 pst. også fra 1987 til 1988.

2. NORSK ØKONOMI

Norsk økonomi passerte en konjunkturtopp tidlig på sommeren 1986 og samlet produksjon og etterspørsel har etter det vist stadig klarere tegn til konjunktursvikt. Mens samlet produksjon økte med nær 5 1/2 prosent fra 1984 til 1985

og vel 4 prosent fra 1985 til 1986, var økningen fra 1986 til 1987 på 1,3 prosent. Regnet uten oljevirksomhet og sjøfart var produksjonsveksten enda lavere, kun 0,4 prosent, og veksten skyldtes i sin helhet et overheng fra 1986; gjennom 1987 holdt produksjonen seg om lag uendret. Den svake produksjonsveksten i 1987 må bl.a. ses i sammenheng med gjennomføringen av arbeidstidsforkortelsen som ble avtalt mellom partene i arbeidslivet som en del av inntektsoppgjøret våren 1986.

Den svake produksjonsutviklingen for 1987 gikk sammen med en nedgang i samlet innenlandsk anvendelse av varer og tjenester på 1,5 prosent og et fall i importen på 3,4 prosent. Begge disse postene hadde vokst sterkt de foregående årene. Samlet etterspørsel for 1987 holdt seg likevel oppe på samme nivå som året før, fordi eksporten økte med hele 4,1 prosent.

Trass i den betydelige positive eksportveksten og negative importveksten ble underskuddet på

Tabell 6c. *Utviklingen i noen realøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før der ikke annet framgår.¹⁾*

	Regnskap			FD OECD		SSB OECD		SSB
	1985	1986	1987	1988	1988	1988	1989	
Privat konsum ²⁾	9,9	5,7	÷ 1,9	÷ 1,7	÷ 2,3	÷ 1,8	÷ 0,5	0,0
Offentlig konsum ²⁾	3,3	4,5	2,7	÷ 0,1	1,0	÷ 0,1	1,0	2,8
Bruttoinvesteringer i fast kapital	÷ 13,9	23,9	÷ 3,7	4,1	5,8	7,8	1,0	÷ 7,0
– fastlands-Norge ³⁾	7,5	16,4	÷ 2,1	÷ 3,1	..	÷ 2,8	..	÷ 3,4
Innenlandsk anvendelse i alt (inkl. lagerendring)	4,7	8,1	÷ 1,5	1,0	0,5	0,9	0,3	÷ 1,9
– etterspørsel fra fastlands-Norge ⁴⁾	7,9	7,7	÷ 1,0	÷ 1,7	..	÷ 1,7	..	÷ 0,1
Eksport	6,9	1,9	4,1	0,9	0,8	÷ 3,1	2,5	5,4
– råolje og naturgass	4,5	6,1	15,2	6,9	4,0	÷ 4,5	6,0	5,1
– tradisjonelle eksportvarer ⁵⁾	4,4	÷ 1,6	7,3	3,5	5,5	2,3	3,3	3,8
Samlet tilgang/anvendelse av varer og tjenester	5,5	5,9	0,0	1,0	..	÷ 0,2	..	0,1
Import	5,9	10,4	÷ 3,4	0,9	0,0	0,6	0,8	÷ 2,0
– tradisjonelle importvarer ⁵⁾	12,5	13,6	÷ 5,8	÷ 1,0	÷ 2,0	0,1	÷ 1,0	÷ 0,6
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	5,3	4,2	1,3	1,0	1,0	÷ 0,9	1,3	0,9
– fastlands-Norge ³⁾	5,9	4,0	0,4	0,2	0,0	÷ 0,4	1,3	÷ 0,1
Arbeidsledighetsprosent (nivå)	2,6	2,0	2,1	..	2,5	2,5	2,8	3,0
Konsumprisindeksen	5,7	7,2	8,7	..	6,3	5,6	5,0	4,0
Driftsbalansen (nivå) mrd. kroner	26,7	÷ 32,9	÷ 27,6	÷ 34,6	÷ 31,8	÷ 43,0	÷ 34,3	÷ 28,5
– utenom nto. salg av skip ⁶⁾	20,4	÷ 41,4	÷ 31,7	÷ 25,4	÷ 28,8	÷ 31,9	÷ 27,5	÷ 22,5

¹⁾ Regnskap for 1985 og 1986 i 1984-priser, for 1987 i 1986-priser.

FD: Anslag iflg. Salderingsproposisjonen (St.meld. nr. 1. Tillegg nr. 15 (1987–88)) i 1986-priser.

OECD: Anslag iflg. OECD Economic Surveys, Norway, 1987/1988 i 1980-priser.

SSB: Anslag iflg. Økonomiske analyser nr. 3 – 1988 i 1986-priser.

²⁾ Endringer i regnskapsføringen bidrar til å øke privat konsum og redusere offentlig konsum fra 1987 til 1988.

³⁾ Utenom oljevirksomhet og sjøfart.

⁴⁾ Utenom investeringer i oljevirksomhet og sjøfart og utenom lagerendringer.

⁵⁾ Alle varer unntatt skip, oljeplattformer, råolje og naturgass.

⁶⁾ Utenom nto. salg av brukte skip og kjøp av nye skip. For SSBs anslag for 1988 og 1989 også utenom salg av brukte plattformer.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, Finansdepartementet og OECD.

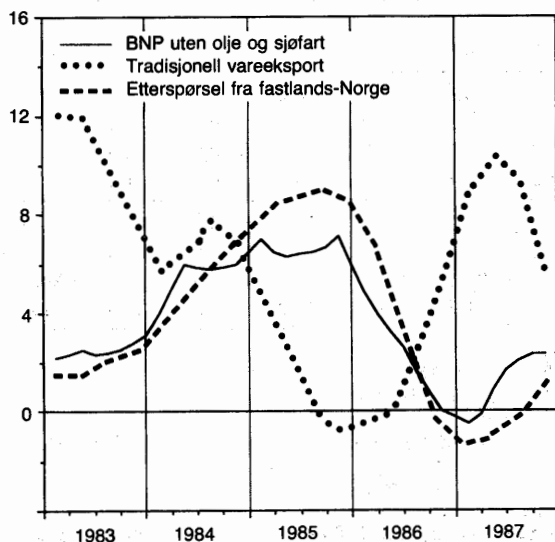
driftsbalansen overfor utlandet fortsatt stort, 27,6 milliarder kroner. Det var en forverring av bytteforholdet som motvirket volumbedringen; importprisene steg mens eksportprisene gikk ned. Regnet utenom poster knyttet til endringer i ut- eller innflagging av norske skip (dvs. utenom netto salg av brukte skip og kjøp av nye skip) gikk imidlertid underskuddet klart ned, fra 41,4 milliarder kroner i 1986 til 31,7 milliarder kroner i 1987.

Den svake produksjonsutviklingen det siste 1 1/2 året synes ikke å ha slått ut i arbeidsmarkedet før i den aller siste tiden. Dette skyldes dels at utviklingen på arbeidsmarkedet til vanlig er noe forsinket i forhold til utviklingen i samlet produksjon og dels virkningene av arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar 1987. Arbeidsledigheten for 1987, basert på tallet på arbeidssøkere iflg. Statistisk Sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser, var på vel 2 prosent, bare ubetydelig høyere enn for året før.

Det fortsatt stramme arbeidsmarkedet bidro til at lønnsveksten ble sterk også i 1987. Dessuten bidro ettervirkninger av devalueringen og særlig arbeidstidsforkortelsen til en høyere lønnsvekst. Lønnsutviklingen gjennom 1988 vil i hovedsak bli bestemt av de allerede gjennomførte tariffoppgjørene og den vedtatte inntektsreguleringsloven. En nærmere omtale av lønnsutviklingen er gitt i kapittel 2.

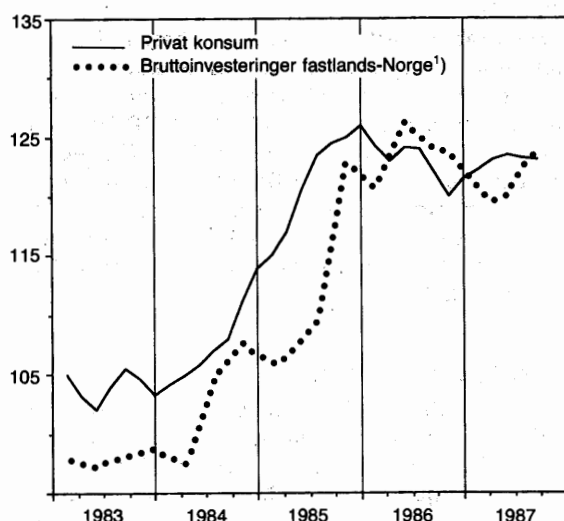
Også prisveksten ble sterk i 1987, med en gjennomsnittlig vekst i konsumprisene fra 1986 på

Figur 6.1. Underliggende tendens. (Prosentvis volumvekst fra foregående kvartal i glattet, sesongjustert serie, omregnet til årlig rate.)

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Figur 6.2. Konsum og investeringer. 1980 = 100. Sesongjusterte volumindekser.

¹⁾ Utenom lagerendring.

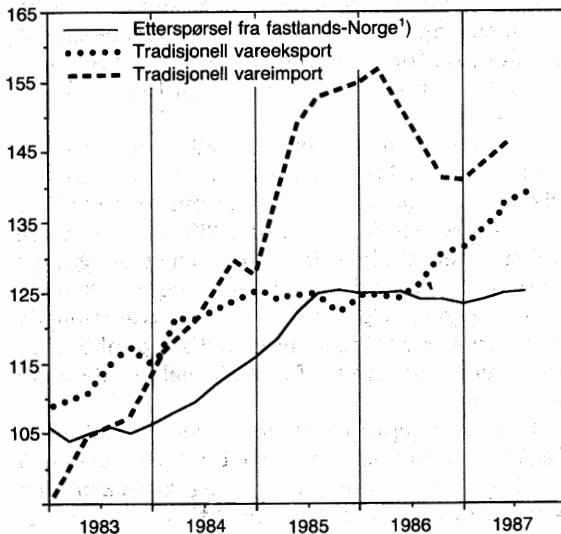
Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

8,7 prosent. Veksttakten gjennom 1987 var imidlertid noe svakere; fra desember 1986 til desember 1987 steg konsumprisindeksen med 7,4 prosent. Den underliggende prisstigningstakten på månedsbasis synes å ha forsterket seg noe utover vinteren i år. En nærmere omtale av prisutviklingen er gitt i kapittel 3.

En oversikt over utviklingen i noen realøkonomiske hovedstørrelser for årene 1985–1987 og anslag for 1988 og 1989 er gjengitt i tabell 6c. Foruten anslag for 1988 iflg. Salderingsproposisjonen har en tatt med nyere anslag for 1988 og 1989 utarbeidet i henholdsvis OECD og Statistisk Sentralbyrå.

Etter at Salderingsproposisjonens anslag ble lagt fram er det vedtatt at norsk oljeproduksjon også i første halvår 1988 skal begrenses med 7 1/2 prosent i forhold til produksjonsplaner basert på full kapasitetsutnyttelse. Det vil medføre at både produksjons-, eksport- og driftsbalanseanslagene fra Salderingsproposisjonen må nedjusteres. Hvis begrensingen i oljeproduksjonen også blir gjennomført i andre halvår 1988, medfører det at Salderingsproposisjonens anslag for underskuddet på driftsbalansen må oppjusteres med mellom 3 og 4 milliarder kroner. Tar en også hensyn til andre forskjeller i rene beregningsmessige forutsetninger, slik som antatt omfang av innflagging av skip, vil en se at de ulike anslagene som er referert i tabellen i stor grad trekker opp et sammenfallende bilde av den underliggende konjunkturutviklingen for norsk økonomi i årene som kommer.

Figur 6.3. Eksport, import og etterspørsel fra fastlands-Norge. 1980 = 100. Sesongjusterte volumindekser.

¹)Utenom lagerendring.

INNENLANDSK ETTERSPØRSEL TREKKER PRODUKSJONSVEKSTEN NED

Konjkturomslaget sommeren 1986 må sees på bakgrunn av at den svært sterke veksten i privat konsum og investeringer gjennom de to foregående årene stanset opp. Som det framgår av figur 4.1 avtok veksttakten for innenlandsk etterspørsel fra fastlands-Norge raskt gjennom siste halvdel av 1986 og gjennom den etterfølgende perioden har veksten stort sett vært negativ. I tillegg har etterspørselen fra investeringene i oljevirksomheten og økningen i varelagrene avtatt, slik at samlet innenlandsk anvendelse av varer og tjenester har gått klart ned. Fra 1986 til 1987 var nedgangen på 1,5 prosent. Privat konsum gikk ned med nær 2 prosent og investeringene i fast realkapital gikk ned med vel 3 1/2 prosent. Offentlig konsum økte fortsatt, men veksttakten var klart lavere enn for året før.

Nedgangen i innenlandsk anvendelse av varer og tjenester er dels konjunkturtelt bestemt og dels en følge av innstramminger gjennom den økonomiske politikken. For privat konsum må nedgangen for 1987 sees i sammenheng med at det kraftige oppsvinget i 1985 og 1986 i stor grad ble finansiert ved låneopptak, slik at husholdningenes sparerate – dvs. sparingen som andel av disponibel inntekt – falt fra et normalnivå på vel 4 prosent i 1984 til 6 prosent i 1986. Nedgangen i konsumet for 1987 medførte at spareraten tok seg opp med rundt 3 prosentpoeng, men den var fortsatt klart negativ.

Også nedgangen i de private investeringene

må sees på bakgrunn av et høyt nivå i de foregående årene, både i oljevirksomheten og for fastlands-Norge. Mange av de prosjektene som ble satt i gang i konjunkturoppgangens første fase er nå fullført og utsiktene til svakere konjunkturutvikling og reduserte fortjenester gjør at færre nye prosjekter settes i gang. Det høye rentenivået og sterk kostnadsvekst i bygge- og anleggsvirksomhet trekker i samme retning. Selv om børskrakket i oktober i fjor i den senere tid er blitt delvis motvirket av en ny oppgang, vil kursfallet fortsatt kunne påvirke investeringene negativt, idet det kan ha økt usikkerheten om den framtidige økonomiske utviklingen. De samlede investeringene vil likevel kunne bli holdt oppe av fortsatt høye investeringer i oljevirksomhet og økte investeringer i utenriks sjøfart som følge av opprettelsen av NIS.

Veksten i offentlig konsum antas å bli betydelig svakere de nærmeste årene enn i de foregående. For 1988 innebærer anslagene null-vekst gjennom året, mens det for 1989 er lagt til grunn en viss økt veksttakt. De sistnevnte anslagene må imidlertid betraktes som rene beregningsmessige forutsetninger, siden Stortinget ennå ikke har behandlet noe budsjettopplegg for 1989.

Fortsatt nedgang i privat konsum

Om en legger til grunn forutsetningene i det inntektspolitiske opplegget for 1988 som Stortinget nå har godkjent, vil husholdningenes disponible realinntekter neppe vise noen vekst i 1988.

- Reallønningene vil trolig gå noe ned,
- sysselsettingsutviklingen vil neppe bidra til inntektsvekst,
- et fortsatt høyt rentenivå sammen med fortsatt økende nettogjeld vil øke husholdningenes netto renteutgifter og
- skatteendringene fra 1987 til 1988 vil øke den andel husholdningene selv må betale av renteutgiftene.

De fleste av disse faktorene vil trolig bidra til lav inntektsvekst også i 1989. Om forutsetningen bak det inntektspolitiske opplegget blir innfridd vil imidlertid pris- og lønnsveksten avta betydelig gjennom året, noe som etterhvert vil legge grunnlag for et lavere rentenivå. Dette vil kunne gi positive inntektsbidrag. Men selv om rentenedgangen blir like sterk som nedgangen i prisveksten, slik at realrenta holdes konstant, vil likevel den samlede effekten av lavere pris- og lønnsvekst og lavere rentenivå bidra til å redusere husholdningenes disponible realinntekter, når en ser 1988 og 1989 under ett.

Uten utsikter til særlig vekst i de disponible realinntekter de nærmeste årene, må hushold-

ningene fortsatt skjære ned på forbruket for igjen å bringe sine budsjetter i rimelig balanse. Det er således grunn til å tro at spareraten for husholdningene vil fortsette å tilta. Som det framgår av tabell 6c bygger alle de refererte anslagene på at nedgangen i privat konsum vil fortsette i 1988 i samme tempo som for året før og at nedgangen først vil flate ut i 1989.

Fordi spareraten for husholdningene har vært så ustabil de senere årene, må forløpet for konsumet anses som svært usikkert på kort sikt. Om spareraten skulle ta seg kraftigere opp vil nedgangen i konsumet kunne bli vesentlig sterkere, blant annet fordi også inntektsveksten da vil kunne bli lavere. På den annen side, om husholdningene fortsatt velger å lånefinansiere en stor del av konsumet, vil både inntektsveksten og konsumet fortsatt kunne holde seg oppe på kort sikt. Men i så fall vil de nødvendige omstillingene for å bringe balanse mellom inntekter og utgifter på lengre sikt bli vesentlig sterkere.

Investeringssetterspørselen vil fortsatt trekke ned

Også for investeringene synes de refererte prognosegiverne å gi et sammenfallende konjunkturbilde, i alle fall for 1988. Forskjellene mellom anslagene på investeringer i alt synes i stor grad å skyldes ulike beregningsmessige forutsetninger om omfanget av innflagging av skip. Disse investeringene vil ikke innebære noen etterspørselsimpuls for norsk økonomi. Det vil heller ikke en del investeringer av oljeplattform, som i byggetiden har vært ført som økt lager av varer under arbeid. Den underliggende investeringssetterspørselen vil derfor utvikle seg svakere enn hva totaltallene for realinvesteringer ialt viser.

Ser en bort fra investeringer i oljevirksomhet og utenriks sjøfart, peker anslagene mot en nedgang i fastlands-Norges investeringer på rundt 3 prosent både for 1988 og 1989. Nedgangen antas å bli særlig sterk for industriinvesteringene, med et fall på om lag 15 prosent for 1988. Sannsynligvis vil også sammensetningen av investeringene etter hvert vri seg noe, slik at nedgangen i større grad enn i 1987 vil ramme norsk produksjon, og i mindre grad vil bidra til å redusere importen. Denne vridningen vil i så fall bidra til å svekke arbeidsmarkedet uten at utenriksøkonomien styrkes tilsvarende.

Usikre eksportutsikter

Samtidig med fallet i innenlandsk anvendelse av varer og tjenester, har det fra sommeren 1986 vært et markert oppsving i samlet eksport av varer og tjenester. Trass i de begrensningene på oljeproduksjonen som ble gjennomført for 1987

var veksten særlig sterk for eksporten av råolje og naturgass, noe som bl.a. må sees i sammenheng med produksjonsstart på Ula- og Gullfaksfeltene mot slutten av 1986 samtidig som streiken i april 1986 bidro til å redusere samlet produksjon for 1986. Men også for tradisjonelle eksportvarer var veksten sterk fra 1986 til 1987, hele 7 prosent.

Vekstutsiktene gjennom 1988 synes svakere enn for 1987. For total eksport er det i Salderingsproposisjonen lagt til grunn en vekst på bare 1 prosent fra 1987 til 1988. Denne lavere veksttakten skyldes først og fremst nedgang i eksporten av brukte skip, men også veksten i olje- og gasseksporten og for de tradisjonelle eksportvarene blir svakere. På disse punktene er det imidlertid en viss forskjell mellom de ulike anslagene.

I Salderingsproposisjonen, hvor det bare var lagt til grunn begrensninger i oljeproduksjonen ut 1987, ble veksten i olje- og gasseksporten anslått til 8,3 prosent fra 1987 til 1988. I beregningene utført i SSB er det imidlertid lagt til grunn en nedgang i olje- og gasseksporten på 4 1/2 prosent. Dette anslaget bygger både på en lavere vekst i oljeproduksjonen (selv etter korrigering) og en sterkere nedgang i gassproduksjonen enn i Salderingsproposisjonen. I St.prp. nr. 69 (1987-88) «Om gjennomføringen av det inntektspolitiske opplegget for 1988» er det presentert oppdaterte anslag for oljesektoren. Her anslås olje- og gasseksporten å vokse sterkere enn i Salderingsproposisjonen til tross for at produksjonsbegrensninger for første halvår er innarbeidet. De nyere anslagene innebærer at olje- og gasseksporten vil øke fra 1987 til 1988 selv om produksjonsbegrensningene videreføres i andre halvår i år.

Oppsvinget for den tradisjonelle vareeksporten siden høsten 1986 skyldes trolig en kombinasjon av bedret konkurranseevne på enkelte delmarkeder for deler av norsk industri som følge av devalueringen i mai 1986 og økt markedsvekst ute. Det har samtidig vært kapasitetsutvidelser i en del av den utekonkurrerende industrien. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en vekst på 3 1/2 prosent fra 1987 til 1988, noe som om lag tilsvarende overhenget fra 1987, dvs. ingen vekst i eksporten gjennom 1988. Anslaget utarbeidet i SSB innebærer at en ikke kan se bort fra en viss nedgang i den tradisjonelle vareeksporten gjennom 1988. Dette anslaget bygger på om lag samme markedsvekst for våre handelspartnere som anslaget i Salderingsproposisjonen, men en noe lavere prisvekst for varer som konkurrerer med norske produkter. Det ser nå ut til at produksjonsveksten hos Norges handelspartnere kan bli noe sterkere for 1988 enn lagt til grunn for disse anslagene. Også eksportveksten kan i så fall bli noe sterkere.

Også prisene på de tradisjonelle eksportvarer sett under ett tok seg klart opp gjennom 1987 og har holdt seg på et høyt nivå i 1988. De siste månedenes tall fra utenrikshandelsstatistikken viser en fortsatt sterk eksportvekst målt i verdi. Også ordresituasjonen – målt i verdi – er god i flere utekonkurrerende bransjer. Alt i alt må en derfor konkludere med at utsiktene for den tradisjonelle vareeksporten nå ser noe bedre ut enn bedømt ved årsskiftet.

Importen vil ta seg noe sterkere opp enn norsk produksjon

Oppsvinget i eksporten har ikke kunnet forhindre at samlet anvendelse av varer og tjenester har utviklet seg svært svakt siden sommeren 1986, med overveiende negativ veksttakt gjennom den etterfølgende perioden. Norsk produksjon av varer og tjenester har imidlertid likevel holdt seg oppe gjennom denne perioden fordi etterspørselsnedgangen særlig har rettet seg mot importerte varer og tjenester, slik det fremgår av tabell 6d. Tabellen viser de beregnede bidragene på årsbasis fra ulike anvendelseskomponenter til veksten i samlet produksjon, import og sysselsetting for 1987 og 1988. Beregningene for 1988 er basert på anslagene som lå til grunn for

Salderingsproposisjonen. Tilsvarende beregninger for årene før er gitt i utvalgets tidligere rapporter.

I beregningene har en nyttet den makroøkonomiske modellen MODIS IV. Beregningene viser først og fremst virkninger som følger av definisjonssammenhenger og kryssleveranser mellom de ulike næringer. I virkeligheten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp. Dessuten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på hverandre. Beregningene gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsak/virkningssammenhenger. Formålet med beregningene er først og fremst å anslå de enkelte komponentenes relative betydning for endringene i produksjon, import og sysselsetting. Usikkerhetsmarginene er imidlertid store.

Tabellen viser hvordan nedgangen hittil har hatt vesentlig større betydning for importen enn for norsk produksjon og sysselsetting. Dette skyldes i noen grad økte markedsandeler på hjemmemarkedet for norske produsenter som følge av at devalueringen førte til en noe bedret konkurranseevne. Hovedsaken er imidlertid at det i særlig grad er etterspørselskomponenter med stort importinnhold som har falt, mens etterspørselen etter norskproduserte varer og

Tabell 6d. Beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting i 1987 og 1988.

	Produksjon (prosentenhet)		Import (prosentenhet)		Sysselsetting ¹⁾ (1000 årsverk)	
	1987	1988	1987	1988	1987	1988
Leveranser til/fra sjøfart og oljevirkksomhet ²⁾ :						
Oljeutvinning og rørtransport	1,8	0,7	÷ 0,3	÷ 0,8	2,4	÷ 1,3
Sjøfart og oljeboring	÷ 0,9	0,2	0,1	2,4	÷ 13,4	÷ 0,9
Etterspørsel fra fastlands-Norge:						
Private investeringer ekskl. olje og sjøfart	0,2	÷ 0,5	÷ 0,1	÷ 1,2	4,6	÷ 10,0
Privat konsum ³⁾	÷ 0,7	÷ 0,6	÷ 0,9	÷ 1,0	7,6	÷ 8,3
Offentlig kjøp av varer og tjenester ³⁾	0,4	0,2	0,4	0,2	8,7	8,5
Eksport ekskl. olje og sjøfart ⁴⁾	0,5	0,2	1,2	0,4	13,5	5,6
Andre faktorer:						
Endringer i varelagre ⁵⁾	÷ 0,3	0,2	÷ 2,7	1,0	÷ 5,3	5,3
Endringer i importandeler	0,2	0,1	÷ 0,4	÷ 0,3	3,9	3,1
Produktivitet m.v.	–	0,2	–	÷ 0,1	÷ 18,5	÷ 14,3
Beregnete bidrag i alt	1,2	0,8	÷ 3,4	0,5	3,5	÷ 12,3
Endring iflg. Økonomisk utsyn	1,3		÷ 3,4		–	
Endring iflg. Salderingsproposisjonen		0,9		0,8		÷ 12,4

¹⁾ Regnet som årsverk med samme arbeidsinnhold som i 1986.

²⁾ Inkl. skip og plattformer under arbeid.

³⁾ Omfatter ikke virkninger av endringer i regnskapsføringen fra 1987 til 1988.

⁴⁾ Inkl. eksport av nye skip og plattformer.

⁵⁾ Ekskl. skip og plattformer under arbeid.

Kilde: Økonomisk utsyn over året 1987 og utvalgets beregninger basert på Salderingsproposisjonen for 1988.

tjenester med stort sysselsettingsinnhold hittil har holdt seg bedre oppe. Den lavere innenlandske etterspørselen bidro i første omgang også til redusert import via reduserte importvarelagre.

Med den utvikling i eksport og innenlandsk etterspørsel som er skissert overfor, vil samlet etterspørsel etter varer og tjenester trolig fortsatt vise nedgang for 1988. Nedgangen vil imidlertid kunne ramme norsk produksjon og sysselsetting noe sterkere enn for året før. Tilsvarende vil den negative virkningen på importen bli langt svakere; om en også tar hensyn til muligheten for en viss import av skip til det norske internasjonale skipsregisteret NIS, vil importen trolig vise en viss vekst fra 1987 til 1988. Veksten gjennom året vil kunne bli sterkere enn det som framgår av tabellen, pga. et negativt overheng fra 1987.

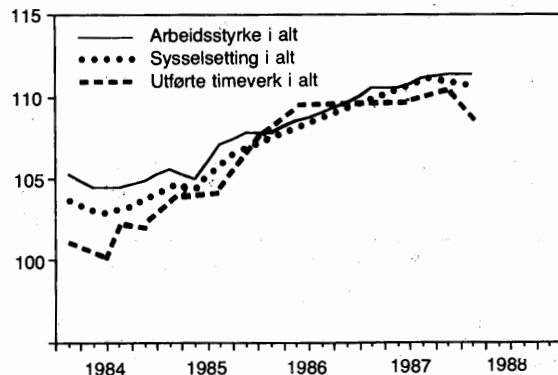
Arbeidsmarkedet ved et vendepunkt

Arbeidsmarkedet holdt seg svært stramt i 1987, både målt ved tallet på arbeidsledige i følge Statistisk Sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser og i følge Arbeidsdirektoratets registreringer. Utviklingen gjennom de siste månedene tyder imidlertid på at forholdene på arbeidsmarkedet nå er i ferd med å endre seg.

Arbeidskraftundersøkelsene viser at den kraftige økningen i tallet på utførte timeverk i økonomien stanset opp gjennom 1987. Denne utviklingen vil trolig snus til en nedgang gjennom 1988, slik det framgår av tabell 6d. Etter hvert må dette slå ut i en vesentlig lavere vekst i etterspørselen etter arbeidskraft regnet i personer og en tiltakende arbeidsledighet.

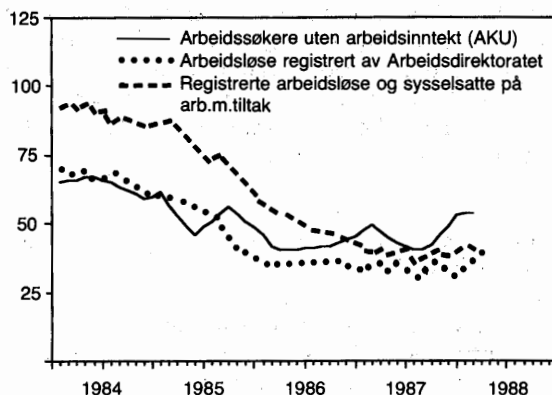
En slik økning i ledigheten kan nå avleses i de

Figur 6.4. *Arbeidsstyrke, sysselsetting og utførte timeverk i alt ifølge arbeidskraftundersøkelsen. 1980 = 100. Sesongjustert.*

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Figur 6.5 *Arbeidsledige. Arbeidssøkere uten arbeidsinnt., reg. arbeidsløse ved arbeidskontorene og syssels. på arb. m.tiltak. Sesongjusterte tall i tusen.*

Kilde: Arbeidsdirektoratet og Statistisk Sentralbyrå.

siste månedstallene for registrerte arbeidsløse. I anslagene utarbeidet i OECD og SSB, som bygger på ledigheten ifølge arbeidskraftundersøkelsene, er det antatt at ledigheten vil øke fra vel 2 prosent i 1987 til 2 1/2 prosent i 1988, regnet som årsgjennomsnitt. Ledigheten mot slutten av året vil i så fall bli noe høyere.

Virkningene på arbeidsledigheten kan i første omgang bli mer beskjedne, idet også tilveksten i tallet på personer i arbeidsstyrken vil avta i takt med lavere etterspørsel etter arbeidskraft. En kan imidlertid ikke se bort fra at det fortsatte gapet mellom utgifter og inntekter for husholdningssektoren vil bidra til å holde veksten i arbeidstilbudet noe mer oppe enn hva som ville ha vært tilfellet under mer normale forhold. Med en fortsatt svak produksjonsvekst i 1989 vil det dessuten ligge til rette for en ytterligere ledighet neste år.

Fortsatt svak utenriksøkonomi

Disponibel realinntekt for Norge gikk svakt ned fra 1986 til 1987, etter en nedgang på nær 6 prosent året før. Produksjonsveksten ga et svakt, positivt bidrag, mens en svekkelse av bytteforholdet ga et tilsvarende negativt bidrag. For 1988 er det ventet en ny nedgang i disponibel realinntekt for Norge, først og fremst på grunn av lavere oljepriser regnet i norske kroner.

Også driftsbalansen overfor utlandet vil kunne svekke seg fra 1987 til 1988, slik det framgår av tabell 6c. Disse tallene er imidlertid i betydelig grad påvirket av forutsetningene om økt innflagging til det nye norske internasjonale skipsregisteret. Regnet utenom netto salg av brukte skip og kjøp av nye skip vil driftsbalansen kunne vise en viss bedring.

Vedlegg A

Tidligere revisjoner av driftsresultatet

Nasjonalregnskapets oppgaver over inntektsutviklingen bygger for en stor del på beregninger med betydelige feilmarginer. Fordi driftsresultatet er en restpost blir usikkerheten særlig stor både for driftsresultatet totalt og fordelt på de enkelte næringene.

Nasjonalregnskapet for et år kommer i flere foreløpige utgaver før det foreligger en endelig versjon. Spesielt må en regne med at de foreløpige tallene for siste år kan inneholde store feil. Tallene for 1987 i kapittel 1 bygger på spesialberegninger som er gjort for Beregningsutvalget i april 1988. Tabellene 1 og 2 i vedlegget viser de revisjonene som er foretatt av driftsresultatet fra det første foreløpige anslaget til den endelige/siste foreløpige beregningen for årene 1977–1987. Til og med 1985 har endelige tall.

Statistisk Sentralbyrå har foretatt en analyse av hvordan revisjonene av anslag i nasjonalregnskapet fra første til endelige beregning har slått ut for driftsresultatet i disse årene. Revisjo-

nene av driftsresultatet for alle næringer under ett er relativt små etter 1980. For årene 1977–1979 var de gjennomsnittlige endringene 12,1 prosent opp eller ned, mens revisjonene fra 1980 til 1985 i gjennomsnitt var 2,0 prosent. For de fleste årene etter 1980 har driftsresultatet blitt justert ned. Bare 1984-tallene er reviderte opp, og da med 2,5 prosent. Tar vi hensyn til fortegnet, ble driftsresultatet i gjennomsnitt revidert ned med 1,1 prosent i perioden 1980–1985. For industrien er endringene mye større alle årene etter 1977. Fra 1977 til 1979 ble driftsresultatet gjennomsnittlig revidert opp eller ned med hele 34,7 prosent, mens revisjonene fra 1980 til 1985 gjennomsnittlig var på 24,9 prosent. De største revisjonene finner vi for årene 1979 og 1985 med henholdsvis $\div 41,8$ og $+ 40,6$ prosent. Selv i det året da revisjonene var minst, i 1980, ble driftsresultattallet for industrien revidert med hele 11,6 prosent.

Foretatte revisjoner av driftsresultattallene

Tabell 1. *Driftsresultat (inntekt av kapital og av eget arbeid), alle næringer. Millioner kroner.*

Regnskap/ publikasjon	Utgitt	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Utsyn 77	feb. 78	29 017										
Mars 77	april 78	27 000										
Nasjonalregnskap 67-77	sept. 78	27 000										
Utsyn 78	feb. 79	25 113	30 242									
Mars 78	april 79	25 632	32 363									
Nasjonalregnskap 67-78	jan. 80	25 633	32 362									
Utsyn 79	feb. 80	25 276	31 536	42 458								
Mars 79	april 80	25 276	31 733	43 614								
Utsyn 80	feb. 81	25 276	33 017	46 271	70 647							
Mars 80	april 81			46 271	68 941							
Utsyn 81	feb. 82			47 715	68 749	83 932						
Mars 81	april 82			48 034	68 749	83 210						
Utsyn 82	feb. 83				69 203	83 313	92 032					
Mars 82	april 83					83 313	89 651					
Utsyn 83	feb. 84					81 553	88 720	100 409				
Mars 83	april 84						89 173	100 967				
Utsyn 84	jan. 85						89 173	100 967	118 190			
Mars 84	april 85							99 997	117 501			
Utsyn 85	jan. 86							99 997	117 501	130 700		
Mars 85	april 86							99 055	120 935	125 624		
Utsyn 86	jan. 87								120 935	125 624	93 095	
Mars 86	april 87								121 159	129 350	97 301	
Utsyn 87	jan. 88									129 350	97 301	98 800
Mars 87	april 88									129 920	100 012	

Tabell 2. Driftsresultat (inntekt av kapital og av eget arbeid), industri. Millioner kroner.

Regnskap/ publikasjon	Utgitt	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Utsyn 77	feb. 78	7 972										
Mars 77	april 78	7 480										
Nasjonalregnskap 67-77	sept. 78	7 149										
Utsyn 78	feb. 79	5 363	3 694									
Mars 78	april 79	5 370	4 876									
Nasjonalregnskap 67-78	jan. 80	5 370	4 873									
Utsyn 79	feb. 80	5 185	4 757	6 862								
Mars 79	april 80	5 185	4 757	6 885								
Utsyn 80	feb. 81	5 185	4 708	7 893	9 973							
Mars 80	april 81		4 708	7 893	9 101							
Utsyn 81	feb. 82			9 729	7 996	10 126						
Mars 81	april 82				10 882	7 996	9 685					
Utsyn 82	feb. 83				8 817	8 232	8 894					
Mars 82	april 83					8 232	7 633					
Utsyn 83	feb. 84					7 286	7 173	8 571				
Mars 83	april 84						7 174	8 499				
Utsyn 84	jan. 85						7 174	8 499	12 025			
Mars 84	april 85						7 001	9 306	12 208			
Utsyn 85	jan. 86						7 001	9 306	12 208	10 655		
Mars 85	april 86							10 286	13 850	12 484		
Utsyn 86	jan. 87								13 850	12 484	12 185	
Mars 86	april 87								14 581	13 725	16 263	
Utsyn 87	jan. 88									13 725	16 263	
Mars 87	april 88									14 985	14 035	

Vedlegg B**Lønnsoppgjørene i 1987 og 1988****1. LØNNSOPPGJØRENE I 1987**

På de fleste tariffområder ble det i 1986 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1987.

LO/N.A.F.-området

I N.A.F.'s Centralstyre ble det i møte 29. januar 1987 inntatt det standpunkt at det på bakgrunn av landets økonomiske situasjon ikke var rom for generelle lønnstillegg ved årets oppgjør, verken i forhandlingene med LO eller med noen annen arbeidstakerorganisasjon.

Den 24. februar ble det i LO's Representantskap vedtatt å avstå fra å kreve generelle lønnstillegg i de sentrale forhandlingene våren 1987. Imidlertid åpnet vedtaket for en særskilt vurdering av offentlig ansattes lønnsutvikling senere på året. Representantskapet forutsatte at moderasjonslinjen fra LO også skulle få gjennomslag overfor andre grupper, og at dette skulle være et ansvar for arbeidsgiverne både i privat og offentlig sektor.

Den 9. mars 1987 ble LO og N.A.F. enige om en protokoll om lønnsreguleringer for annet avtaleår. I protokollen heter det bl.a.:

«Etter en samlet vurdering av den alminnelige økonomiske situasjon, utsiktene for annet avtaleår og pris- og lønnsutviklingen i første avtaleår, er *partene* enige om at det ikke er grunnlag for å foreta lønnsreguleringer for annet avtaleår i henhold til den avtalte reguleringsbestemmelse.

Partene var videre enige om at de etablerte bestemmelser og forutsetninger i overenskomstene for øvrig videreføres for annet avtaleår».

I N.A.F.'s sirkulære nr. 2/1987 til medlemsbedriftene ble det presisert at funksjonærlønnene måtte vurderes etter de samme prinsipper som det var lagt opp til for arbeidere og at det ikke måtte gis generelle tillegg for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter.

Om lokale forhandlinger for arbeidere ble det uttalt i det samme sirkulære:

«De tariffavtaler som gir adgang til lokale forhandlinger/vurderinger hjemler ingen forpliktelse til å gi tillegg. Den alvorlige økonomiske situasjonen krever at bedriftene følger opp den linje som er lagt i avtalen mellom LO og N.A.F.»

Garantiordningen i LO/N.A.F.-området med lavlønnstillegg fra 1. oktober skulle fortsatt gjelde.

I det forbundsvis hovedoppgjøret i 1986 ble det foretatt visse endringer i garantiordningen for en del bransjer. Flere bransjer har nå garantiordninger basert på lønnsnivået for egen bransje. Dette gjelder f.eks. hotell- og restaurantvirksomhet, landtransport, mekaniske verksteder og møbelbransjen. Tidligere hadde flere av disse bransjene ordninger knyttet til industriens gjennomsnitt.

For en del bransjer, regnes lavlønnstilleggene fortsatt ut på grunnlag av gjennomsnittlig timelønn i industrien. Imidlertid ble det ved hovedoppgjøret i 1986 gjort noen endringer, slik at bedrifter med lavest gjennomsnittslønn skal få de høyeste tilleggene. Dette gjelder de fleste bransjer med lavlønnstillegg.

Garantitillegget fra 1. oktober 1987 ble for de fleste bransjer regnet ut på grunnlag av lønnsstatistikken for N.A.F.-bedrifter for 2. kvartal 1987.

For arbeidere i LO/N.A.F.-området er årslønnsveksten fra 1986 til 1987 beregnet til 8,6 pst. Av dette bidrog overhenget fra 1986 med 4,8 pst. og lønnsglidningen gjennom 1987 med 3,7 pst, mens garantitillegget 1.1.87 bidrog med 0,1 pst.

Fra 1986 til 1987 er det stor forskjell mellom utviklingen i årslønn og utviklingen i timelønn for arbeidere i N.A.F.-bedrifter, hovedsakelig p.g.a. arbeidstidsreformen pr. 1.1.87. Den vil direkte gi en øking i timelønnen på ca 6 1/2 pst fra 1986 til 1987. Dessuten har tilpasningen til den nye arbeidstidsordningen bl.a. ført til økt bruk av overtid og økt andel av skiftarbeid.

Ved hovedoppgjøret i 1986 ble det avtalt at Lavlønnfondet skal avvikles over 6 år. Etter hvert vil arbeidstakertrekket på 37 øre (på 37,5 t/uke) kunne avvikles. I 1992 vil derfor refusjonsordningen med bakgrunn i lavlønnstillegg gitt i 1980 og 1981 kunne avvikles. Lavlønnstillegg etter 1981 har vært dekket i sin helhet av bedriftene.

Offentlig sektor

Som en del av tariffavtalen våren 1986, ble det i stat og kommuner avsatt 1 pst til justeringsoppgjør fra 1.1.87.

Oppgjøret for annet avtaleår i kommune og

stat ble avsluttet henholdsvis 23. og 24. april 1987. I begge oppgjørene kom partene fram til enighet om en avtale i samsvar med forutsetningen om at det ikke skulle gis sentrale lønnstillegg i løpet av 1987. Imidlertid ble en i disse to oppgjørene enige om å forhandle om eventuelle tillegg fra 1.1.88. I protokoll fra statsoppgjøret heter det bl.a.:

«Når tallene fra lønnsutviklingen i den private sektor for 3. kvartal 1987 foreligger ved årsskiftet, opptas forhandlinger om eventuell lønnsregulering. Forhandlingene føres på grunnlag av prisutviklingen og en sammenlikning av lønnsutviklingen for statstilsatte og lærere med lønnsutviklingen i arbeidslivet forøvrig.

Eventuelle lønnstillegg gjøres gjeldende fra 1. januar 1988. Forhandlingene skal være sluttført i 1. halvdel av januar 1988.»

Forhandlingene etter denne protokollen resulterte i et generelt tillegg på kr. 2 500 fra 1.1.88.

I hovedtariffavtalen våren 1986 mellom staten på den ene side og Kartellet og YS-seksjon Stat på den annen side, ble det inntatt en bestemmelse om å sette ned et partssammensatt utvalg for å se på undervisningspersonalets arbeidstid. Den samme bestemmelse ble inntatt i kjennelsen om oppgjøret for AF og Norsk Lærerlag som ble avgjort av Rikslønnsnemnda.

Innstillingen fra utvalget ble avgitt 15. oktober 1987. Den 23. november ble det innledet forhandlinger om disse spørsmålene. Etter at spørsmålet om fredsplikt ble avklart av Arbeidsretten satte staten den 15. desember fram et tilbud til lærerne med en økonomisk ramme på ca 400 mill. kr. Tilbudet ble avvist av lærernes organisasjoner.

Partene møttes til nye forhandlinger i begynnelsen av februar 1988. I disse forhandlingene ble statens rammetilbud økt til ca 620 mill. kr. Også disse forhandlingene endte med brudd og oppgjøret ble avgjort av en særskilt nemnd.

Nemndas kjennelse som ble avgitt 15. april 1988 innebar bl.a.:

- den årlige arbeidstiden for undervisningspersonalet skal fra 1. august 1988 være 1717,5 timer netto. For arbeidstakere over 60 år skal den være 1680 timer netto.
- fra 1. mars 1988 gis undervisningspersonalet ett lønnstrinns opprykk. Dette innebærer tillegg som varierer fra ca 3 500 til ca 9 800 kr/år.
- lektor vil oppnå topplønn etter 16 år mot tidligere etter 26 år.
- fra 1. mars 1988 godtgjøres pålagt og kontrollert overtidsarbeid utover 1717,5 timer (1680) etter prinsippene i fellesbestemmelsene i hovedtariffavtalene.
- fra 1. mars 1988 gis undervisningspersonalet i grunnskolen og den videregående skolen ferie og feriegodtgjørelse i samsvar med reglene i ferieloven.

Andre grupper i privat sektor

Det mønster som ble lagt til grunn i LO/N.A.F.-oppgjøret og i det offentlige våren 1987, ble i hovedsak fulgt opp også innen øvrige avtaleområder i privat sektor.

I varehandel ble det ikke gitt generelle lønnstillegg fra vanlig revisjonstidspunkt 1. april. Imidlertid ble det gitt tillegg fra 1.7.87 til en bestemt avgrenset gruppe som tallmessig sett har liten betydning.

I bank- og forsikringsvirksomhet ble det heller ikke gitt lønnstillegg fra vanlig revisjonstidspunkt 1. mai. For disse to gruppene ble det i protokoller avtalt å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg for annet avtaleår til 4. kvartal 1987. I reguleringsbestemmelsen for bankene heter det:

«Fra 1. januar 1988 gis det et lønnstillegg lik differansen mellom lønnsveksten i industrien for 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 og lønnsveksten for bankansatte fra 1. september 1986 til 1. september 1987 – dog minst ett lønnstrinn.»

På grunnlag av N.A.F.'s statistikk for arbeidere for 3. kvartal 1987 ble tillegget til bankansatte fra 1.1.88 beregnet til 5,5 pst.

Partene i forsikringsvirksomhet avtalte først et tillegg på 3,9 pst fra 1.1.88, men ble enige om å møtes igjen etter at oppgjøret i staten pr. 1.1.88 var ferdig for å foreta en tilpasning til dette oppgjøret. Også i forsikringsvirksomhet ble tillegget 5,5 pst fra 1.1.88.

Det generelle tillegget fra 1.1.88, lokale tillegg fra samme dato og overhenget fra 1987, medførte at bank- og forsikringsansatte startet 1988 med betydelige lønnstillegg.

2. LØNNSOPPGJØRENE I 1988

I 1988 skulle det etter vanlig mønster være hovedoppgjør for de fleste lønnstakere. Oppgjørene fikk imidlertid en annen form enn vanlig de siste årene.

Forut for lønnsoppgjørene våren 1988 ble det fra viktige organisasjoner uttrykt vilje til under visse forutsetninger å delta i et inntektspolitisk samarbeid med myndighetene. Fra Regjeringens side ble det uttrykt at den var innstilt på å iverksette visse tiltak, bl.a. rente- og boligtiltak dersom partene var villig til å være med på effektive tiltak for å holde oppgjørene innen moderate rammer.

For å sikre at rammen skulle gjelde alle la Regjeringen 29. februar fram forslag om en midlertidig lov om inntekt- og utbyttestopp. Loven som trådte i kraft 7. mars, stoppet inntektene pr. 29. februar. Stopploven ble 22. april avløst av lov om inntekt- og utbytteregulering. Denne loven åpner adgang til inntektstillegg i samsvar med LO/N.A.F.-avtalen, avtalene i varehandelen og i staten.

LO/N.A.F.-oppgjøret

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjøret 16. februar. Hovedpunktene i vedtaket var at gjennom et forpliktende inntektspolitisk samarbeid mellom partene og Regjeringen skulle LO avstå fra lokale tillegg slik at lønnsveksten fra 1987 til 1988 ble begrenset til 5 pst. Vilåret for å gå med på dette var bl.a. fleksibel pensjonsalder, rentenedgang på boliglån, lavlønnsstillegg for visse grupper og en garanti for nye forhandlinger dersom prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 oversteg 5 pst.

Centralstyret i N.A.F. behandlet opplegget foran oppgjøret 18. februar. Det ble inntatt det standpunkt at N.A.F.s medlemsbedrifter ikke skulle gjennomføre lokale lønnsforhandlinger eller gi lokale lønnsstillegg utover det LO og N.A.F. måtte bli enige om i sentrale forhandlinger. N.A.F. gikk også inn for et inntektspolitisk samarbeid og et samordnet oppgjør som ikke oversteg 5 pst lønnsvekst fra 1987 til 1988. Videre åpnet vedtaket i Centralstyret for at det kunne drøftes særløsninger for visse utsatte lønnsstakergrupper.

Den 24. februar ble det i brev fra Statsministeren til LO og N.A.F. gitt en oversikt over en del tiltak Regjeringen ville iverksette eller fremme tiltak om overfor Stortinget. Dette gjaldt:

- rente- og boligtiltak
- bidrag til en pensjonsreform
- utvidelse av svangerskapspermisjonen i budsjettet for 1989

Den 28. februar ble LO og N.A.F. enige om en avtale som bl.a. innebærer:

- det er ikke anledning til verken å kreve eller å gi lokale tillegg i første avtaleår.
- med virkning fra 1. april 1988 skal det gis et generelt tillegg på kr. 1,- pr/t for voksne arbeidstakere basert på 37,5 t/uke.
- det gis særskilte tillegg til en del grupper med lønnsnivå lavere enn industrigjennomsnittet og som samtidig har hatt en spesielt svak lønnsutvikling i 1987. Tilleggene varierte fra 75 til 250 øre.
- det etableres en avtalefestet pensjonsordning med rett for yrkesaktive som omfattes av avtalen til å fratre ved fylte 66 år fra 1. januar 1989 og ved fylte 65 år fra 1. januar 1990.

Videre ble det enighet om en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår hvor det bl.a. heter:

- «a) Før utløpet av 1. avtaleår – dvs så snart statistikken for lønnsutviklingen for 1988 foreligger, ca. 1. mars 1989 – skal det på dette tidspunkt opptas forhandlinger mellom N.A.F. og LO om eventuell lønnsregulering for 2. avtaleår. Partene er videre enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen

på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt prisutviklingen fra 15.12.1987 til 15.12.1988 og lønnsutviklingen fra 1987 til 1988, jfr. pkt. b) vedrørende partenes forutsetninger om lønns- og prisutviklingen.

- b) Partene forutsetter at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 (offentliggjøres medio januar 1989) ikke skal overstige 5 pst. Partene har videre lagt til grunn at den gjennomsnittlige lønnsvekst fra 1987 til 1988 innenfor LO-N.A.F.-området ikke overstiger de forutsatte 5 pst. På tilsvarende måte skal det forhandles om en avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår for en lønnsvekst utover de forutsatte 5 pst.»

Om likhet for andre grupper heter det i protokollen:

«Partene viser til LOs Representantskaps vedtak av 16.2.1988 og til N.A.F.s Centralstyres vedtak av 18.2.1988, som forutsetter at forhandlingsresultatet mellom LO og N.A.F. må legges til grunn i hele arbeidsmarkedet.»

I den økonomiske rammen for LO/N.A.F.-området ble lønnsoverhenget inn i 1988 foreløpig beregnet til 3,4 pst. (Senere fastsatt til 3,2 pst). Det generelle tillegget bidrar til årslønnsveksten fra 1987 til 1988 med ca 1 pst. Tillegg som følge av lavlønnsstillegg, lavlønnsгарантиen, kostnadene ved pensjonsreformen i 1988 og diverse endringer er anslått til å bidra med ca. 0,6 pst.

Offentlig sektor

I staten ble hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag innkalt til forhandlinger 8. mars. Imidlertid ville Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Norsk Lærerlag avvende behandlingen av inntektsreguleringsloven i Stortinget. Forhandlingene ble derfor bare gjennomført med Statstjenestemannskartellet.

Den 9. mars ble det enighet om en avtale som bl.a. inneholdt:

- det gis et generelt tillegg fra 1. april 1988 på kr. 1950 pr. år, som tilsvarende kr. 1,- pr. time.
- det gis særskilte lavtlønnsstillegg etter mønster fra oppgjøret i LO/N.A.F.-området.

Videre ble det oppnådd enighet om:

- svangerskapspermisjonen for statsansatte utvides til 24 uker fra 1. juli i år og til 26 uker fra 1. januar 1989.
- boliglånsordningen for statsansatte skal bedres.
- det avsettes midler til kompetanseoppbyggende tiltak i staten.
- det skal gjennomføres en avtalefestet pensjonsordning.

Videre ble det enighet om en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår hvor det bl.a. heter:

«Før utløpet av 1. avtaleår – dvs så snart statistikken for lønnsutviklingen i 1988 foreligger, ca. 1. mars 1989 – skal det på dette tidspunkt opptas forhandlinger mellom staten og Statstjenestemannskartetlet om eventuell lønnsregulering for 2. avtaleår. Partene er videre enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt prisutviklingen fra 15.12.1987 til 15.12.1988 og lønnsutviklingen fra 1987 til 1988. De statstilsattes og lærernes nominelle lønnsutvikling skal vurderes i forhold til arbeidslivet forøvrig.

Partene forutsetter at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 (offentliggjøres medio januar 1989) ikke skal overstige 5 pst.

I forbindelse med forhandlingene ca. 1. mars 1989 skal partene også forhandle om kompensasjon for mulig prisstigning ut over de forutsatte 5 pst.»

I kommunene ble forhandlingene ført mellom LOs forhandlingssammenslutning og Norske Kommuners Sentralforbund. Det ble imidlertid brudd i disse forhandlingene 10. mars og oppgjøret gikk til mekling. Den 24. mars satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene fant å kunne anbefale. Forslaget har følgende hovedpunkter:

- med virkning fra 1. april 1988 gis det et generelt tillegg på kr. 1950 pr. år.
- med virkning fra 1. juli gis det lavlønns tillegg gjennom endringer i avansementsstiger m.m.

Videre inneholder forslaget:

- svangerskapspermisjon utvides til 24 uker for arbeidstakere med nedkomst etter 30.6.1988, og til 26 uker for arbeidstakere med nedkomst etter 31.12.1988.
- arbeidstakere i den kommunale sektor har rett til å fratre med straks begynnende pensjon ved fylte 66 år fra 1. januar 1989 og ved fylte 65 år fra 1. januar 1990.

Forslaget inneholdt også en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår tilsvarende den i staten.

Både i stat og kommuner ble det forutsatt at forhandlingene med de andre organisasjonene skulle begynne etter at lov om inntekt- og utbyttere regulering var vedtatt i Stortinget. Den 25. april undertegnet de andre organisasjonene i staten tilsvarende protokoller som for Statstjenestemannskartetlet.

Andre grupper i privat sektor

Hovedpunktene i LO/N.A.F.-oppgjøret og i staten ble også fulgt opp i varehandelen. Den 29. februar ble det inngått avtale mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor. I avtalen sies det bl.a.:

- partene er enige om at det ikke skal kreves lokale forhandlinger eller avholdes lokale møter om lønns- og arbeidsvilkår med konsekvenser for den enkelte arbeidstaker.
- med virkning fra 1. april 1988 ble voksne arbeidstakere gitt et generelt tillegg på kr. 190,- pr. måned. Videre ble minstelønnssetene hevet fra samme dato.

Om avtalefestet pensjon uttales det i protokollen at den ordning med avtalefestet pensjon som forøvrig etableres i arbeidslivet, også skal gjøres gjeldende innenfor avtaleområdene mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor på samme måte som for øvrige bedrifter som omfattes av denne ordning.

Forøvrig inneholder avtalen en reguleringsbestemmelse på linje med den i LO/N.A.F.-oppgjøret.

Den 2. mars inngikk Handelens Arbeidsgiverforening tilsvarende avtaler med Norges Funksjonærforbund og Privatansattes Fellesorganisasjon.

Inntektsutviklingen for andre grupper i privat virksomhet vil bli bestemt med utgangspunkt i den inntekt- og utbyttereuleringslov som er vedtatt. Loven er utarbeidet med utgangspunkt i de prinsipper som er lagt til grunn i LO/N.A.F.-oppgjøret og i oppgjørene i varehandel og i staten og avløser midlertidig lov om inntekt- og utbyttestopp som trådte i kraft 7. mars i år.

Lov om inntekt- og utbyttere regulering.

I Ot.prp. nr. 43 (1987–88) sies det at siktemålet med loven er å underlegge alle den begrensning som ligger i LO/N.A.F.-avtalen og andre tilsvarende avtaler.

I proposisjonen sies det følgende om hovedretninglinjene loven bygger på når det gjelder lønnsstillegg:

«– Det åpnes adgang for lønnsforhøyelser som følger av inngåtte protokoller i LO/N.A.F.-oppgjøret, i oppgjør mellom Handelens Arbeidsgiverforening og arbeidstakerorganisasjonene i varehandelen og protokollen mellom staten og Statstjenestemannskartetlet.

– I virksomheter som har fulgt disse oppgjørene de siste 4 år, kan arbeidstakere utbetales inntil samme tillegg som er fastsatt i protokollene fra disse forhandlinger. Tilleggene kan tidligst gis fra samme tidspunkt som fastlagt i de respektive protokoller.

– For virksomheter som har arbeidstakere som omfattes av tariffavtale hvor landsomfattende arbeidstakerorganisasjon eller arbeidsgiverorganisasjon er part, kan det avtales endringer som tilsvare de endringer som framgår av ovennevnte protokoller. Tilleggene som gis må ikke gi større utslag i gjennomsnittlig inntektsvekst i tariffområdet enn utslaget av den tilsvarende endringen i den protokoll som følges.

– For andre arbeidstakere kan inntekten økes med inntil kr. 1,- pr. time fra 1. april 1988».

Inntektsreguleringsloven legger til grunn en lik lønnsutvikling med utgangspunkt i avtaleperiodens begynnelse. Ut fra en årslønnsbetraktning vil dette ikke gi en helt lik utvikling mellom grupper fra 1987-88. Denne ulikheten vil en

f.eks. få både mellom og innen avtaleområder. Når det gjelder anslag på årslønnsutviklingen for en del grupper fra 1987 til 1988, vises det til omtalen i kapittel 2 i rapporten.

Vedlegg C

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Årslønn kan defineres som den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av ett år dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie- og sjukefravær.

Lønn pr. normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og sosiale ytelser. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jfr. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk normalarbeidstid for heltidsansatte.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året.

Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig

hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Avtalefestet normalarbeidstid

Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid pr. uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe i følge tariffavtaler.

Den generelle normalarbeidstid er nå 37,5 t/uke. Imidlertid har flere grupper en lavere avtalefestet normalarbeidstid enn dette. I LO/N.A.F.-området er f.eks. avtalefestet normalarbeidstid fra og med 1987 37,5 t/uke for dagtidsarbeidere, 36,5 t/uke for 2-skiftarbeidere, 35,5 t/uke for døgnskuttinuerlig og turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skiftarbeid.

Tariffmessig lønnsøking

Tariffmessig lønnsøking er lønnsøking fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakerne og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøking kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantit tillegg (LO/N.A.F.-området), tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f.eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulike lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Vedlegg D**Kursutviklingen for norske kroner**

Hovedtendensen i det internasjonale valuta-markedet siden utgangen av februar 1985 har vært at amerikanske dollar har depresiert betydelig overfor bl.a. japanske yen og de fleste vesteuropeiske valutaer. På et møte i september 1985 ble finansministrene og sentralbanksjefene i de fem største industrilandene enige om samordnede intervensjoner i valutamarkedet for å få ned kursen på amerikanske dollar som hadde steget sterkt overfor bl.a. japanske yen og tyske mark. Denne beslutningen bidro i betydelig grad til reduksjonen i dollarkursen. Fra utgangen av februar 1985 til årsskiftet 1986/87 hadde dollaren svekket seg overfor japanske yen og tyske mark med hhv. 39 pst. og 44 pst. Finansministrene og sentralbanksjefene i de seks største vestlige industrilandene møttes i Paris i februar 1987, Louvre-møtet. Her var det enighet om at betydelige videre valutakursendringer kunne være skadelig for en fortsatt vekst i verdensøkonomien. Landene ble derfor enige om å samarbeide, bl.a. ved felles intervensjoner i valutamarkedet, for å opprettholde valutakursene på det nivået de da hadde. Fra avslutningen av Louvre-møtet og fram til midten av oktober 1987 var det en stor grad av stabilitet mellom de store valutaene. Dollaren svekket seg imidlertid en del mot de andre store valutaene mot slutten av fjoråret. Bl.a. som følge av lavere underskudd i USA's utenrikshandel i desember 1987 og januar 1988 har dollaren styrket seg noe igjen så langt i år.

Siden begynnelsen av 1986 har det vært foretatt paritetsendringer innenfor det europeiske monetære samarbeidet, EMS, tre ganger. I april 1986 ble franske franc, etter initiativ fra Frankrike, skrevet ned med 3 pst., mens tyske mark og nederlandske gylden ble skrevet opp med 3 pst. og (bl.a.) danske kroner med 1 pst. I august 1986 ble irske pund skrevet ned overfor de øvrige EMS-valutaene med 8 pst. I januar 1987 ble tyske mark og nederlandske gylden skrevet opp med 3 pst. og belgiske franc med 2 pst.

Verdien av den norske kronen er knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Valutakurven ble etablert i 1978, mens de någjeldende vektene ble fastsatt i august 1982. Dette systemet holder kronens internasjonale verdi noenlunde konstant overfor et veid gjennomsnitt av valutaene til våre viktigste handels-

partnere; tillatt svingningsintervall er $\pm 2,25$ pst. av kursindeksens sentralverdi.

Et samlet bilde av utviklingen i kronens verdi overfor kurvvalutaene fra 1975, målt med dagens vektor og veieteknikk, er gitt i figur 1. Figuren er basert på kvartalsgjennomsnitt for kursindeksen. I figuren betyr stigende kurve økning i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til at industriens kostnadmessige konkurranseevne svekkes) og fallende kurve betyr nedgang i kronens verdi. Figuren viser at kronens internasjonale verdi ved årsskiftet 1976-77 nådde et maksimum. I første kvartal i 1988 lå kroneverdien i gjennomsnitt vel 22 pst. under denne maksimumverdien.

Figur 2 viser kursutviklingen for norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer fra begynnelsen av 1986 t.o.m. mars 1988. I denne perioden sett under ett har den norske krone styrket seg overfor amerikanske dollar, og svekket seg overfor de andre valutaene.

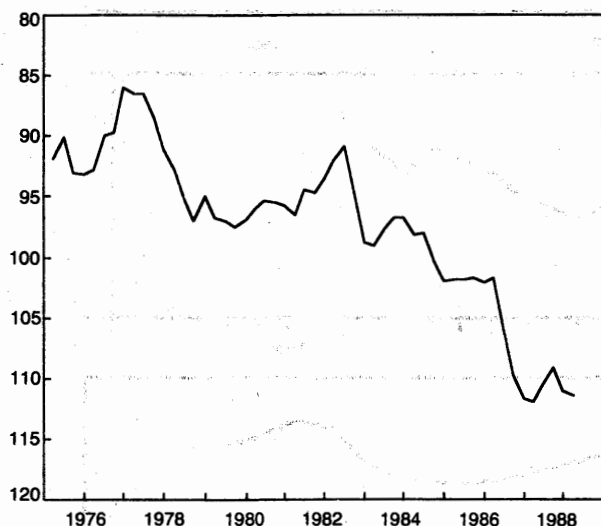
Verdien av den norske kronen er blitt justert fem ganger siden 1982.

- I august 1982 da antallet valutaslag i kurven ble utvidet fra 12 til 14 og vektene for de enkelte valutaer endret.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene endret.
- I juni 1984 da beregningsmetoden for kursindeksen ble endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedelen (101,13 - 102,25) av det tillatte svingningsintervallet ($100 \pm 2,25$ pst.)
- Sett under ett bidro disse fire justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 pst.
- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet (101,69) i den

øvre fjerdedelen av svingningsområdet. Kursindeksens nye sentralverdi ligger 10,1 pst. over dette nivået. Endringen i kronens relative verdi kan uttrykkes som den inverse av endringen i kursindeksens verdi.¹⁾ Målt på denne måten innebar kursindeksens nye sentralnivå etter 11. mai en devaluering av kronen på om lag 9,2 pst.

Figur 1. Kursutviklingen for norske kroner målt ved kursindeksen (dagens kurssystem). Kvartalsgjennomsnitt.

Kilde: Norges Bank.

¹⁾ Bilaterale valutakurser, f.eks. mellom norske kroner og amerikanske dollar, kan enten uttrykkes som antall kroner pr. dollar eller ved den inverse, antall dollar pr. krone. På tilsvarende måte kan en uttrykke kronens verdi overfor en kurv av valutaer. En kursindeks på 112 betyr at en må betale 112 norske kroner for å kjøpe det vi kan kalle hundre enheter «kurvvaluta». Den inverse av kursindeksen kan sies å gi et uttrykk for hvor mange enheter av kurvvalutaen en må betale for å kjøpe 100 norske kroner. Med en kursindeks på 112, må en betale 89,3 enheter av «kurvvalutaen» for å kjøpe 100 norske kroner. En økning av kursindeksen fra 100 til 112, dvs. med 12 pst. innebærer dermed at kronens verdi endres med 10,7 pst. Tilsvarende innebærer en endring av kursindeksen fra 101,69 til 112, dvs. med 10,1 pst., at kronens verdi endres med 9,2 pst.

fra det normalnivået som var blitt etablert ved Finansdepartementets forskrift av 12. august 1985.

Den første tiden etter devalueringen (ut juni) lå kursindeksen på om lag 109,55. Det innebar at devalueringen i første omgang bare slo ut med en reduksjon av kroneverdien med vel 7 pst.

F.o.m. juni t.o.m. desember 1986 ble kronen gradvis svekket og gjennomsnittlig kursindeks i desember 1986 var vel 114. Dette nivået holdt seg også mesteparten av januar 1987. F.o.m. slutten av januar styrket kronen seg, og gjennomsnittlig kursindeks var i juli kommet ned i 109,68 som er nær den nedre grensen i indeksens svingningsområde. Kursindeksen holdt seg på dette nivået til henimot slutten av oktober. Fra da svekket kronen seg gradvis og ved utgangen av 1987 lå kursindeksen nær den øvre grensen i indeksens svingningsområde. Siden årsskiftet har igjen kronen styrket seg noe og har siden midten av januar beveget seg rundt indeksens sentralverdi.

Tabell 1 gir en oversikt over kursindeksens verdi de siste årene, både årsgjennomsnitt og verdi ved utgangen av det enkelte året.

Tabell 1. Kursindeksens verdi.

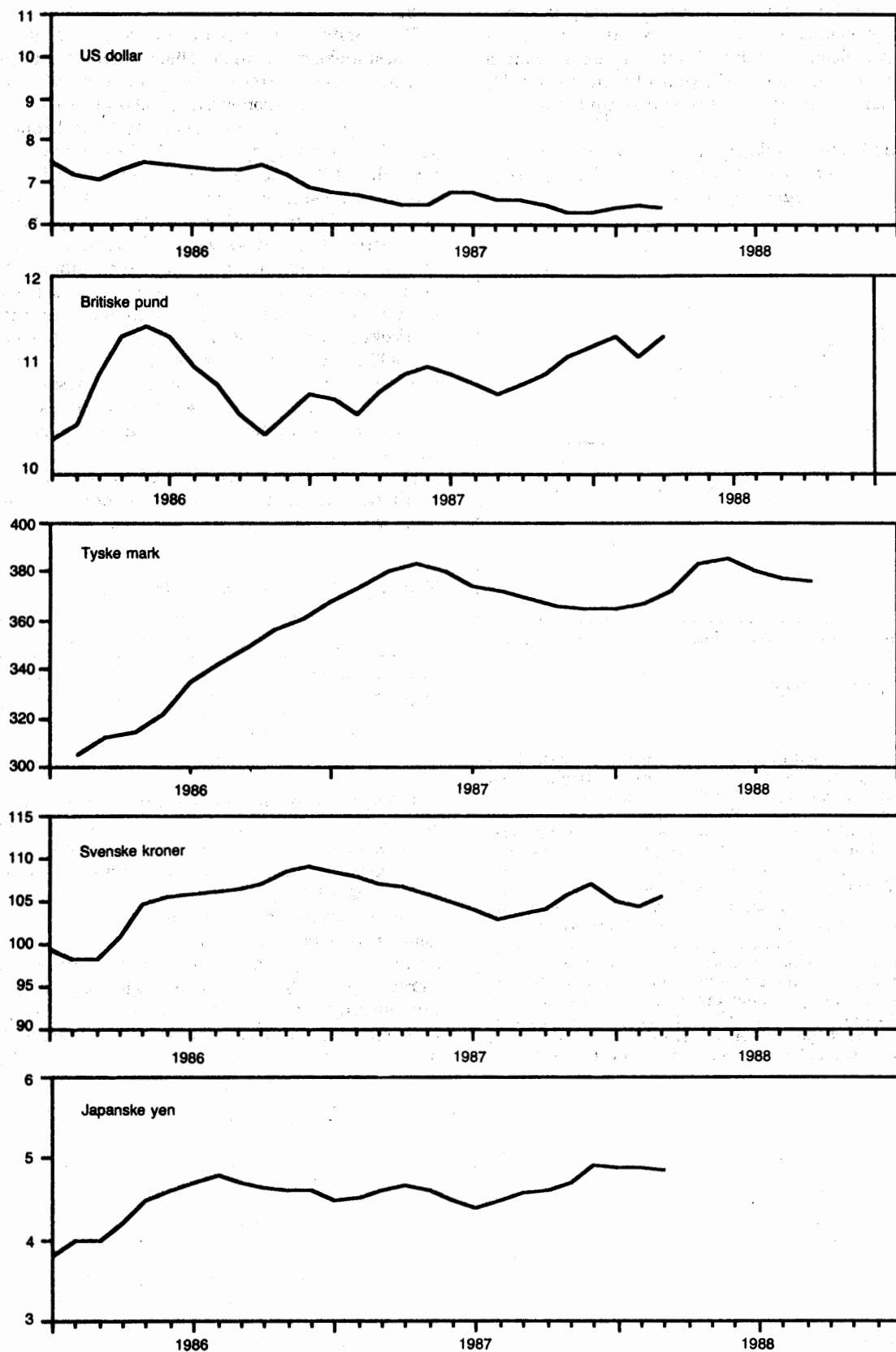
	1985	1986	1987
Årsgjennomsnitt	101.71	107.78	111.54
Utgangen av året	102.16	114.38	114.51

Kilde: Finansdepartementet.

I 1987 var kronens internasjonale verdi i gjennomsnitt 3,4 pst. lavere enn gjennomsnittsnivået i 1986, mens kronens internasjonale verdi ved utgangen av 1987 var 5,9 pst. lavere enn gjennomsnittsnivået i 1986.

Det presiseres at de beregnede verdiendringene er knyttet til kurvvekt, og at andre vekt-systemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennomsnittlig kursendring dekker over til dels betydelige endringer i de bilaterale valutakursene. Se figur 2.

Figur 2. Middelkurser i Oslo (N.kr. pr. enhet) for US-dollar, britiske pund, tyske mark, svenske kroner og japanske yen. Månedsgjennomsnitt.

NOU

Norges offentlige utredninger

1987 og 1988

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Redusert bemanning på skip. NOU: 1987: 15.

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Eiendomsmegling. NOU 1987: 14.
Frivillige organisasjoner. NOU 1988: 17.
Lov om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå. NOU 1988: 19.
Norsk økonomi i forandring. NOU 1988: 21.

Fiskeridepartementet:

Norsk Havneplan. NOU 1987: 19.
Omorganisering av Havforskningsinstituttet. NOU 1987: 29.
Nasjonal handlingsplan for havbruksforskning NOU 1988: 3.
Evaluerings av Rettleddningstjenesten i fiskerinæringen. NOU 1988: 9.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 6.
Forenkling av rettsregler og rettslig regulering. NOU 1987: 18.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 26.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988. NOU 1988: 5.
Hovedavtale for jordbruket. NOU 1988: 10.
Husstandsfellesskap. NOU 1988: 12.
Samspill om grunndata. NOU 1988: 15.
Inntektsdannelsen i Norge. NOU 1988: 24.
Om inntektsoppgjørene 1988. NOU 1988: 26.

Forsvarsdepartementet:

Næringsdepartementet:

Justis- og politidepartementet:

Standardisert erstatning til barn. NOU 1987: 4.
Promillekjøring. NOU 1987: 11.
Fotografiretten. NOU 1987: 16.
Lov om avtaler om skadeforsikring. NOU 1987: 24.
Politiets rolle i samfunnet. NOU 1987: 27.
Billedkunst m.v. NOU 1987: 28.
Innstilling til ny ekteskapslov del II. NOU 1987: 30.
Kildevern og offentlighet i rettspleien. NOU 1988: 2.
Erstatning og forsikring ved yrkesskade. NOU 1988: 6.
Ny lotterilov. NOU 1988: 14.
Eiendomsgrenser og administrative inndelingsgrenser. NOU 1988: 16.
Berging av menneskeliv. NOU 1988: 20.
Endringer i åndsverkloven m.v. NOU 1988: 22.
Ny militær straffeprosesslov m.v. NOU 1988: 25.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter.
Doaibmaplána sámi nuoraid oahpahasvejolašvuodaid hárrái.
NOU 1987: 20.

Kommunal og arbeidsdepartementet:

Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon. NOU 1987: 3.
Arbeidstidsreformer. NOU 1987: 9 A.
Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning. NOU 1987: 9 B.
Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet. NOU 1987: 10.
Internkontroll i virksomhetenes og tilsynsorganenes arbeide med arbeidsmiljø og sikkerhet. NOU 1987: 32.
Nytt hovedgrep på plan- og bygningslovgivningen. NOU 1987: 33.

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

Samisk kultur og utdanning. NOU 1987: 34.
Samtidens arkiver – fremtidens kildegrunnlag. NOU 1987: 35.
Scenekunst. NOU 1988: 1.

Landbruksdepartementet:

Revisjon av forpaktingsloven. NOU 1987: 12.
Trelastindustrien på Vestlandet. NOU 1987: 31.
Om utjamningen av inntektene i jordbruket. NOU 1988: 23.

Miljøverndepartementet:

Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk. NOU 1987: 2.
Tiltak mot kjernekraftulykker. Forslag til nasjonale og internasjonale tiltak. NOU 1987: 13.
Samordning av lover om arealdisponering. NOU 1987: 21.

Olje- og energidepartementet:

Lov om planlegging, bygging og drift av rørledninger for transport av petroleum over land (rørledningsloven). NOU 1988: 18.

Samferdselsdepartementet:

Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner. NOU 1987: 5.

Sosialdepartementet:

Tsjernobyl-ulykken. NOU 1987: 1.
Mammografiscreening i Norge. NOU 1987: 7.
Masseundersøkelse for kreft i livmorhalsen. NOU 1987: 8.
Hjelpetønad og hjemmehjelp. NOU 1987: 22.
Retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste. NOU 1987: 23.
Sykehustjenester i Norge. NOU 1987: 25.
Omsorg ved beredskap og krig. NOU 1987: 36.
Behovet for åpne hjerteroperasjoner i Norge. NOU 1988: 4.
Egenbetaling i helse- og sosialsektoren. NOU 1988: 7.
Lov om psykisk helsevern uten eget samtykke. NOU 1988: 8.
Pensjonering av uføre. NOU 1988: 13.

Utenriksdepartementet:

Sikkerhetspolitiske utredninger. NOU 1987: 17.
Aktuelle skipsfartsspørsmål. NOU 1988: 11.

ABONNEMENTSPRISER FOR SESJONEN 1987/88

AKA 801 Publikasjonsliste fra Storting og Regjering

Liste over offentlige publikasjoner som foreligger trykt. Kommer ca. hver 14. dag under stortingsseksjonen.

Abonnement: kr. 52,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 804 Stortingsproposisjoner

Forslag til vedtak fra Regjeringen i saker som Stortinget skal ta stilling til.

Abonnement: kr. 314,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 805 Stortingsmeldinger

Inneholder bl.a. Statsregnskapet, meldinger til Stortinget om arbeidet i statens bedrifter, meldinger om planer som Regjeringen vil sette i verk i fremtiden.

Abonnement: kr. 346,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 806 Odelstingsproposisjoner

Regjeringens lovforslag.

Abonnement: Kr 216,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 807 Dokumenter

Omfatter bl.a. Riksrevisjonens antegnelser, grunnlovsforslag, private lovforslag, svar fra Regjeringen på forslag og henvendelser oversendt av Stortinget, Sivilombudsmannens og Ombudsmannsnemndas innberetninger m.m.

Abonnement: kr. 29,- pr. sesjon fritt tilsendt.

AKA 808 Innstillinger til Stortinget

Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Stortinget. (INNST. S).

Abonnement: kr. 59,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 809 Innstillinger til Odelstinget

Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Odelstinget. (INNST. O).

Abonnement: kr. 59,- pr sesjon, fritt tilsendt.

AKA 810 Stortingstidende

Stenografiske referater fra møtene i Stortinget, Odelstinget og Lagtinget.

Abonnement: kr. 49,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 812 Saksregister

Omfatter register for alle ovennevnte trykksaker. Utarbeides etter endt sesjon.

Abonnement: kr. 20,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 814 Lover

Etter endt sesjon blir lovene som er vedtatt i sesjonen samlet i ett hefte.

Abonnement: kr. 23,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

ABONNEMENT PRISER FOR 1988

AKA 817 NOU – Norges offentlige utredninger

Publikasjonsserie for utredninger som er foretatt om forskjellige forhold i samfunnet.

Abonnement: 15% avslag på løssalgspris, fritt tilsendt.

AKA 818 Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet

Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet med omregningskurser for forskjellige valutaer.

Abonnement: kr. 117,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 819 Sosialdepartementets sammendragsserie

Om helse og sosialforskning, utredning og forsøk.

Abonnement: kr. 87,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 821 Skattedirektoratets meldinger gruppe 1

Avgiftavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.

Abonnement: kr. 157,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 822 Skattedirektoratets meldinger gruppe 2

Skatteavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.

Abonnement: kr 189,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 823 Skattedirektoratets meldinger gruppe 3

Alle avdelinger som nevnt ovenfor (Gruppe 1 + 2).

Abonnement: kr. 261,- pr. år, fritt tilsendt.

Alle priser er oppgitt med forbehold om endring uten foregående varsel.

Akademika as

INTERNASJONAL FAGBOKHANDEL